

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η μεταστροφή της ρουμάνικης εξωτερικής πολιτικής στο Μεσοπόλεμο:
Από το γαλλικό σύστημα ασφάλειας στον Άξονα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνστανταράκος Γεώργιος

A.M. 1119M011

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή:

Ανδρέας Λυμπεράτος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Προκόπης Παπαστράτης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γεώργιος Κωνστανταράκος, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο 1 ^ο : Ρουμάνικη ιστοριογραφία και μεταστροφή	6
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό και οι αντιδράσεις του Τύπου απέναντι στο ρεβιζιονισμό (1933-1936).....	22
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η αποπομπή του Nicolae Titulescu από το υπουργείο εξωτερικών.....	44
Κεφάλαιο 4 ^ο : Η διολίσθηση προς τον ολοκληρωτισμό και η πλήρης μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής προς τη Γερμανία (1937-1940)	49
Επίλογος.....	74
Χάρτες.....	78
Βιβλιογραφία.....	79

Η μεταστροφή της ρουμάνικης εξωτερικής πολιτικής στο Μεσοπόλεμο: από το γαλλικό σύστημα ασφάλειας στον Άξονα

Εισαγωγή

Η περίοδος του Μεσοπολέμου είναι αναμφίβολα μια από τις πιο σύνθετες του 20^{ου} αιώνα. Παράλληλα με την επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο η οποία άλλαξε την κοινωνική ζωή και την καθημερινότητα των ανθρώπων, αναπτύχθηκαν στην πολιτική και στις διεθνείς σχέσεις νέα στοιχεία, χαρακτηριστικά μιας νέας ιστορικής περιόδου.

Η ίδρυση της Ε.Σ.Σ.Δ., του πρώτου σοσιαλιστικού κράτους και η εμφάνιση στη διεθνή αρένα ενός ακόμα σημαντικού παράγοντα όπως οι Η.Π.Α. αφήνουν το αποτύπωμά τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις Αγγλία και Γαλλία να αρχίζουν να χάνουν την παγκόσμια ηγεμονική τους θέση, γεγονός που αντικατοπτρίζεται με αρνητικό τρόπο κυρίως στην εξωτερική τους πολιτική, ειδικά στην Ευρώπη.

Έτσι, οι δύο χώρες προκρίνουν όλο και περισσότερο συμβιβαστική πολιτική απέναντι στους ηττημένους του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως στη Γερμανία. Επετράπη η γοργή ανάπτυξη αναθεωρητικών και ρεβανσιστικών δυνάμεων, οι οποίες στην πιο αντιδραστική τους μορφή, αυτή του φασισμού και του ναζισμού κατάφεραν να κερδίσουν την εξουσία στην Ιταλία και τη Γερμανία καθιστώντας τις δύο χώρες εστίες του πολέμου. Αυτά, όπως και ο συχνός ανταγωνισμός Αγγλίας και Γαλλίας οδήγησαν την Κοινωνία των Εθνών στο να χάσει σιγά σιγά το γόητρο και τη δυνατότητα να εκπληρώσει την αποστολή της, δηλαδή την εδραίωση και υπεράσπιση της ειρήνης στον κόσμο.

Σε αυτό το σύνθετο σκηνικό δραστηριοποιούνται τα μικρότερα έθνη-κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ρουμανία, τα οποία με τη λήξη του Μεγάλου Πολέμου είτε κατάφεραν σε διαφορετικό βαθμό να υλοποιήσουν τις εδαφικές τους επιδιώξεις, είτε να κερδίσουν την εθνική τους ανεξαρτησία. Αυτές οι χώρες, και ιδίως οι ευνοημένες από τις συνθήκες Ειρήνης των Παρισίων, ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για την ύπαρξη της Κοινωνίας των Εθνών με την δράση και μέριμνά της, για την ισότητα και τον σεβασμό ανάμεσα στα κράτη ανεξαρτήτως ισχύος και για την υιοθέτηση αρχών διεθνούς δικαίου που θα εξασφάλιζαν προστασία από έξωθεν απειλές. Αυτονόητα,

ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα στο να προωθηθούν όλα εκείνα τα μέτρα που θα εμπόδιζαν πράξεις αναθεωρητισμού και ρεβανσισμού.

Σε αυτό το διεθνές πλαίσιο ξεδιπλώνεται η εξωτερική πολιτική της Ρουμανίας που, παρά τις εσωτερικές πολιτικές αλλαγές, ακολούθησε για ένα μεγάλο διάστημα σταθερά τις παραπάνω αρχές στη διπλωματική της δραστηριότητα, σε μια προσπάθεια να υπερασπίσει την εδαφική ακεραιότητα του μεγάλου κράτους του 1918, με βάση το διεθνές δίκαιο. Από τα μέσα όμως της δεκαετίας του 1930 παρατηρείται σταδιακή μεταστροφή στην εξωτερική πολιτική της χώρας, η οποία την οδηγεί στο να εγκαταλείψει την ακολουθούμενη μέχρι τότε πορεία και να στραφεί προς τον Άξονα.

Στη παρούσα εργασία θα εστιάσουμε στη σχέση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων που συνέβαλαν σε αυτή τη μεταστροφή αποφεύγοντας τα στερεότυπα και συμβάλλοντας στην κάλυψη σχετικών κενών της υπάρχουσας ρουμανικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. Ανάμεσα στα ζητήματα που ανέδειξε η παρούσα έρευνα είναι η επίδραση που άσκησε ο βασιλιάς Κάρολος στην πολιτική ζωή της περιόδου, η στάση του πολιτικού προσωπικού της χώρας στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, ο ρόλος της άκρας δεξιάς, καθώς και το εάν υπήρχαν πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που αντιτάσσονταν στην αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Ενώ παράλληλα, δίνεται και το ευρωπαϊκό πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνουν οι εξελίξεις στο εσωτερικό.

Η εργασία βασίστηκε, εκτός από την σχετική βιβλιογραφία, στον ρουμανικό και διεθνή Τύπο της εποχής, καθώς και σε μέρος του σχετικού αρχειακού υλικού που φυλάσσεται στα ρουμανικά αρχεία: στο Υπουργείο Εθνικής Προπαγάνδας και στο Βασιλικό Αρχείο. Η δομή της επιμερίζεται σε τέσσερα μέρη: Αρχικά παρατίθεται ιστοριογραφική επισκόπηση της περιόδου που εξετάζεται, από το τέλος της δεκαετίας του 1940 έως σήμερα. Έπειτα, παρουσιάζεται χρονολογικά και εξετάζεται η περίοδος από το 1933 έως το Σεπτέμβριο του 1940, με βάση το υλικό που μελετήθηκε θα επιχειρηθεί να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν.

Κεφάλαιο 1ο: Ρουμάνικη ιστοριογραφία και μεταστροφή

Ο τρόπος με τον οποίο κυρίως οι Ρουμάνοι ιστορικοί ερευνούν και ερμηνεύουν την τέταρτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα σε μεγάλο βαθμό αντικατοπτρίζει τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά στη χώρα. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις περιόδους στην σχετική ιστοριογραφία. Η πρώτη ξεκινάει με την εγκαθίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ρουμανίας και φτάνει μέχρι το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50, η δεύτερη φτάνει μέχρι την ανατροπή της λαϊκής δημοκρατίας το 1989 και η τρίτη ξεκινά από εκείνη την πολιτική αλλαγή μέχρι σήμερα.

Το πρώτο τεύχος της επιθεώρησης Studii

Σε κάθε μια από τις παραπάνω περιόδους στη σχετική εργογραφία συναντώνται ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που δικαιολογούν αυτήν την περιοδολόγηση. Εργαλεία για την σχετική έρευνα και περιοδολόγηση αποτέλεσαν η επιθεώρηση Studii / Revista de istorie που εκδιδόταν από τη ρουμάνικη ακαδημία από το 1948 έως το 1989· για τη περίοδο από το 1990 μέχρι σήμερα χρησιμοποιήθηκαν η επιθεώρηση Revista Istorică που εκδίδεται από το Ινστιτούτο ιστορίας “Nicolae Iorga” της ρουμανικής ακαδημίας και ενδεικτική βιβλιογραφία.

Η επιθεώρηση Studii κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τον

Ιανουάριο του 1948 σαν ένα επιστημονικό έντυπο το οποίο «...αγκαλιάζει διάφορους τομείς της επιστήμης: τη φυσική, τα μαθηματικά, τη βιολογία, την ιατρική, τη φιλολογία, την ιστορία, τη φιλοσοφία κ.α. Οι σελίδες αυτής της επιθεώρησης είναι ανοιχτές σε όλους τους επιστήμονες οι οποίοι θέλουν να μελετήσουν, να εμβαθύνουν και να εξηγήσουν τα φυσικά και κοινωνικά φαινόμενα με βάση την προοδευτική

επιστημονική αντίληψη»¹. Γρήγορα όμως μεταβλήθηκε σε ένα αμιγώς ιστορικό και πολιτικό έντυπο.

Τα τέλη της δεκαετίας του '40 κι ένα μεγάλο μέρος της επόμενης δεκαετίας, είναι χρόνια κατά τα οποία η νέα μορφή εξουσίας αγωνίζεται να εδραιωθεί, ενώ ταυτόχρονα είναι εποχή μεγάλης έντασης και ανταγωνισμού ανάμεσα στο υπό διαμόρφωση σοσιαλιστικό μπλοκ και τον καπιταλιστικό κόσμο. Ένταση που φτάνει μέχρι τις ένοπλες συρράξεις όπως ο ελληνικός εμφύλιος και ο πόλεμος της Κορέας. Σε αυτό το πλαίσιο τα γεγονότα που προηγήθηκαν της παγκόσμιας σύγκρουσης απέκτησαν ιδιαίτερη αξία καθώς προσφέρονταν ώστε να «νομιμοποιηθεί» η νέα πολιτική κατάσταση και να αποδομηθεί το παλαιό καθεστώς. Στην αρθρογραφία εκείνης της εποχής συναντάμε την ταξική ανάλυση και εξήγηση των γεγονότων. Το σχήμα εργατική τάξη – αστική τάξη προβάλλεται σε όλα τα επίπεδα. Έτσι, αναδεικνύεται ο αντιφασιστικός αγώνας του Κομμουνιστικού Κόμματος και του Λαϊκού Κινήματος, η προδοτική στάση της ντόπιας αστικής τάξης και του πολιτικού της προσωπικού, η αντιδραστική πολιτική των δυτικών δυνάμεων απέναντι στη Σοβιετική Ένωση. Επιπλέον είναι αξιοσημείωτο ότι αποφεύγεται η οποιαδήποτε αναφορά στη αμφισβητούμενη κατά τον μεσοπόλεμο από την Ε.Σ.Σ.Δ. Βεσσαραβία. Η χρονική εγγύτητα των γεγονότων σήμαινε πως οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, συγγραφείς ιστορικών κειμένων ήταν αυτόπτες μάρτυρες των συμβάντων και των καταστάσεων που αφηγούνταν, γεγονός που σίγουρα επέδρασε σημαντικά στη θεώρησή τους. Επίσης αν και υπάρχει εκτεταμένη αρθρογραφία σχετικά με τον Μεσοπόλεμο, απουσιάζουν την περίοδο αυτή δημοσιεύσεις που να αφορούν την εμπλοκή της Ρουμανίας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το κομμουνιστικό κόμμα και το εργατικό κίνημα παρουσιάζονται ως εκείνες οι δυνάμεις που στάθηκαν στον αντίποδα της αστικής και γαιοκτημονικής (αστικοτσιφλικιάδικης) τάξης² παλεύοντας ενάντια στον εκφασισμό της χώρας. Ο Petre Constantinescu – Iasi στο άρθρο «Η δραστηριότητα της Ρουμάνικης Εθνικής Αντιφασιστικής Επιτροπής (1933-1934)» περιγράφει τις προσπάθειες για το σχηματισμό αντιφασιστικού μετώπου. Κάνει εκτενή αναφορά στους εργατικούς αγώνες που αναπτύχθηκαν, και ειδικά στις απεργίες των αρχών του 1933 με πρωτεργάτες τους σιδηροδρομικούς, σημειώνοντας εκτός των άλλων, πως

¹ Studii, Τεύχος 1, 1948

² Στο σύνολο των άρθρων για τη περίοδο που μελετάμε γίνεται λόγος για αστικοτσιφλικιάδικη και όχι για αστική τάξη, γεγονός που σίγουρα σχετίζεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ρουμανίας, στην οποία παραδοσιακά κυριαρχούσαν οι μεγάλοι γαιοκτήμονες.

αποτελέσαν την πρώτη εργατική αντίδραση στην Ευρώπη μετά την άνοδο των Ναζί στην εξουσία. Στηλιτεύει τη στάση της ρουμάνικης σοσιαλδημοκρατίας και προφανώς κατακεραυνώνει την πολιτική άγριας καταστολής που ακολούθησε το αστικό κράτος³. Το κείμενο δίνει την εικόνα ενός ρωμαλέου και μαζικού αντιφασιστικού κινήματος, όμως η καταστολή που περιγράφεται εγείρει αμφιβολίες, όχι τόσο για την απήχυσή του στη συνείδηση των ανθρώπων, αλλά για τη μαζικότητά του.

Η ίδια περίπου ανάλυση συναντάται και τα επόμενα χρόνια. Ο βασιλιάς, η ντόπια αστική τάξη και οι πολιτικοί της εκπρόσωποι χαρακτηρίζονται, χωρίς καμία εξαίρεση, προδότες και ξενόδουλοι που προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα ταξικά τους συμφέροντα θυσιάσαν τα εθνικά οδηγώντας τη χώρα στο φασισμό και στον πόλεμο. Παρακάτω θα δούμε πως αυτή η θέση αλλάζει κυρίως από το 1960 και μετά. Για την κρίσιμη δεκαετία του '30 τα δύο μεγάλα κόμματα κατηγορούνται πως ρέπουν διαρκώς προς την ακροδεξιά. Έτσι, επισημαίνεται πως από το πρόγραμμα του Εθνικοαγροτικού Κόμματος εξαφανίζονται τα δημοκρατικά συνθήματα και υιοθετείται αντισημιτική και ακροδεξιά ρητορική, π.χ. «Δουλειά στον Ρουμάνο εργάτη». Αντίστοιχα, στο Φιλελεύθερο Κόμμα παραγκωνίζεται η τάση που ήθελε τη συνεργασία με τη Σοβιετική Ένωση και αναλαμβάνει ο Tatarescu που εκπροσωπεί τα πιο αντιδραστικά στοιχεία της αστικής τάξης⁴. Το 1952 η Eliza Campus υπογραμμίζει πως παρά την κρίση που εμφανίζεται τη δεκαετία του 1930, οι οικονομικές σχέσεις με τη Γερμανία ανθίζουν. Οι ακολουθούμενες, λοιπόν πολιτικές έσπρωξαν τη χώρα στην όλο και μεγαλύτερη εμπλοκή της με τα φασιστικά κράτη, ενώ η μόνη πατριωτική δύναμη που αντιδρούσε είναι το Κ.Κ.⁵ Ο J. Benditer χαρακτηρίζει προδοτική τη στάση της σοσιαλδημοκρατίας αναφορικά με την προσπάθεια σχηματισμού αντιφασιστικού μετώπου⁶. Παράλληλα η Σιδηρά Φρουρά που αποτελούσε τη Πέμπτη φάλαγγα του ναζισμού ενισχύθηκε βοηθώντας με αυτό το τρόπο στον εκφασισμό της

³ P. Constantinescu –Iasi, “Activitatea Comitetului Național Antifascist din Romania (1933-1934)” [Η δραστηριότητα της Αντιφασιστικής Εθνικής Επιτροπής της Ρουμανίας (1933-1934)], *Studii* 2 (1950) 82-99

⁴ J. Benditer, “Din politica anti populara si antinationala a burgheziei si mosierimii romane intre anii 1937-1939” [Από την αντιλαϊκή και αντεθνική πολιτική της ρουμάνικης αστικής και τσιφλικάδικης τάξης μεταξύ 1937-1939], *Studii* 2 (1954) 33-66

⁵ E. Campus, “Despre politica externa antinationala a guvernelor burghezo-mosieresti din Romania in timpul politicii imperialiste de asa zisa “neinterventie” 1936” [Σχετικά με την αντεθνική εξωτερική πολιτική των αστικοτσιφλικάδικων κυβερνήσεων της Ρουμανίας την εποχή της ιμπεριαλιστικής πολιτικής περί «μη επέμβασης» το 1936], *Studii* 3 (1952) 24-57

⁶ J. Benditer, “Din politica anti populara si antinationala a burgheziei si mosierimii romane intre anii 1937-1939”, *Studii* 2 (1954) 33-66

χώρας. Σε ανάλυση του 1954 διαβάζουμε πως η βασιλική δικτατορία αφόπλισε οικονομικά και πολιτικά τη χώρα και παράλληλα αποξένωσε τις μειονότητες από τον ρουμάνικο λαό αδυνατίζοντας τις πιθανότητες αντίστασης στο γερμανικό φασισμό. Στην ίδια ανάλυση, ο Βασιλιάς και η καμαρίλα του χαρακτηρίζονται διαπλεκόμενοι με τα μονοπώλια του πετρελαίου και των εξοπλισμών και γίνεται λεπτομερής αναφορά στην τεράστια περιουσία του⁷.

Η εξωτερική πολιτική της χώρας εξετάζεται και αναλύεται και πάλι από ταξική πλευρά. Σε άρθρο που εξετάζει τα γεγονότα του 1936 συναντάται η θέση πως η εξωτερική πολιτική που ακολουθήθηκε από τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν εναρμονισμένη με το δυτικό αντισοβιετισμό. Οι συνθήκες ειρήνης του Παρισιού διαμόρφωσαν ουσιαστικά το *cordon sanitaire* απέναντι στη Σοβιετική Ρωσία, η συμμαχία με την Πολωνία είχε σαφώς επιθετικό αντισοβιετικό χαρακτήρα, ενώ η Μικρή Συνεννόηση και η Βαλκανική Συνεννόηση ήταν συστατικά μέρη του σχεδίου περικύκλωσης της Σοβιετικής Ένωσης και του *cordon sanitaire*⁸.

Για τη στάση της Ρουμανίας κατά τη διάρκεια της Τσεχοσλοβάκικης κρίσης το 1938⁹ οι αναλύσεις της εποχής εστιάζουν στην απροθυμία της ηγεσίας της χώρας να παράσχει βοήθεια στη σύμμαχό της στην Μικρή Αντάντ, της οποίας η αστική τάξη επίσης κατακεραυνώνεται αφού όπως αναφέρεται η σοβιετοφοβία την οδήγησε στην παράδοση, ενάντια στις διαθέσεις του τσεχοσλοβάκικου λαού¹⁰. Ενώ άλλος ιστορικός θεωρεί πως η Μικρή Συνεννόηση ουσιαστικά διαλύθηκε στις 21 Αυγούστου 1938 στη Σύνοδο του Bled όταν το ζήτημα δεν απασχόλησε σοβαρά τις εργασίες των συμμάχων¹¹.

Σε ότι αφορά τις εξελίξεις που ακολούθησαν τη συμφωνία του Μονάχου σε όλες τις σχετικές αναλύσεις επισημαίνεται πως από τον Σεπτέμβριο του 1938 επιταχύνεται ο εκφασισμός της χώρας. Το Σύμφωνο Οικονομικής Συνεργασίας με τη

⁷ T. Bugnariu και L. Banyai, "Tradarea Transilvaniei de catre Carol I si Carol al II-lea in ajunul razboaielor mondiale" [Η προδοσία της Τρανσυλβανίας από τον Κάρολο Ι και τον Κάρολο ΙΙ τις παραμονές των παγκοσμίων πολέμων], *Studii* 1 (1954) 107-122

⁸ E. Campus, "Despre politica externa anti-nationala a guvernelor burghezo-mosieresti din Romania in timpul politiciii imperialiste de asa zisa "ne-interventie" 1936, *Studii* 3 (1952) 24-57

⁹ Οι Γερμανοί Σουδήτες της Τσεχοσλοβακίας με την υποκίνηση των Ναζί πρόβαλαν εξωφρενικές διεκδικήσεις απέναντι στη τσεχοσλοβάκικη κυβέρνηση, η κρίση τερματίστηκε με τη Συμφωνία του Μονάχου τον Σεπτέμβριο, η οποία θεωρείται το αποκορύφωμα της πολιτικής του κατευνασμού.

¹⁰ E. Campus, "Despre politica externa a guvernului reactionar Roman in etapa tratarii de la Munchen (1937-1938)" [Σχετικά με την εξωτερική πολιτική της αντιδραστικής ρουμάνικης κυβέρνησης τη περίοδο της προδοσίας του Μονάχου (1937-1938)], *Studii* 3 (1953)

¹¹ J. Benditer, "Atituri nea guvernului Roman fata de Cehoslovacia in lunile premergatoare Munchenului" [Η συμπεριφορά της ρουμάνικης κυβέρνησης απέναντι στη Τσεχοσλοβακία τους μήνες που προηγήθηκαν του Μονάχου], *Studii* 5 (1956)

Γερμανία τον Μάρτιο του 1939 προφανώς χαρακτηρίζεται προδοτικό και συμφωνία υποδούλωσης. Για τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1940 εντοπίζονται αναφορές μόνο σχετικά με τη Διαιτησία της Βιέννης και καμία σχετική με τη Βεσσαραβία.

Κλείνοντας αυτό το πρώτο μέρος και για να γίνει ακόμα πιο κατανοητή η ανάλυση που γινόταν εκείνη την εποχή για την εσωτερική κατάσταση και την εξωτερική πολιτική τη δεκαετία του '30, αξίζει να γίνει αναφορά και στις σχετικές με τις δυτικές δυνάμεις αναλύσεις. Η βασική ιδέα της εποχής είναι πως το ναζιστικό καθεστώς ενισχύθηκε παντοιοτρόπως από τον δυτικό ιμπεριαλισμό έχοντας στόχο τη Σοβιετική Ένωση, επιτρέποντας έτσι τη γερμανική διείσδυση στη νοτιοανατολική Ευρώπη¹². Άγγλοι και Αμερικάνοι στόχευαν σε πόλεμο γερμανοσοβιετικό, ιαπωνοκινέζικο ή καλύτερα ιαπωνοσοβιετικό ώστε να αποδυναμωθούν οι κύριοι παίκτες και να εμφανιστούν αυτοί στο τέλος ώστε να επιβάλλουν την ειρήνη με τους όρους τους¹³.

Για την ερμηνεία αυτή επιστρατεύονται πολλά επιχειρήματα. Η αποδοχή από τη Δύση του Ιταλικού τετραμερούς σχεδίου το 1933 έδειξε πως δεν ενδιαφερόταν για τη συλλογική ασφάλεια. Το 1934 οι Δυτικές Δυνάμεις επέτρεψαν στη Γερμανία να υπογράψει συμφωνία μη επίθεσης με την Πολωνία και έτσι επιτράπηκε στον Χίτλερ να δηλώσει πως η Ευρώπη δεν έχει ανάγκη από συλλογική ασφάλεια αλλά από διμερείς συμφωνίες. Στον αντίποδα, η Σοβιετική Ένωση προωθούσε στην Κ.τ.Ε. το σχέδιο συλλογικής ασφάλειας. Το 1935 η Αγγλία χωρίς να ενημερώσει τους συμμάχους της επέτρεψε στη Γερμανία να φτιάξει πολεμικό στόλο, ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους επαναλειτούργησε η στρατιωτική σχολή του Γερμανικού Γενικού Επιτελείου¹⁴. Το Anschluss συνέβη χωρίς καμία αντίδραση. Ειδικά αυτό είναι κομβικό επειδή πια η Γερμανία ήλεγχε το συγκοινωνιακό κέντρο της Ευρώπης και τον Δούναβη¹⁵. Ο αντίκτυπος που είχε αυτή η πολιτική στη Ρουμανία ήταν εμφανής. Οικονομικά η χώρα αναγκάστηκε να στραφεί στη Γερμανία και την

¹² V. Maciu, "Despre actiunea imperialistilor agloamericani in Romania in ajunul celui de al doilea razboi mondial" [Σχετικά με τη δράση των Αγγλοαμερικάνων ιμπεριαλιστών τη παραμονή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου], *Studii* 2 (1951)

¹³ Ο.π.

¹⁴ E. Campus, "Despre politica externa antinationala a guvernelor burghezo-mosieresti din Romania in timpul politicii imperialiste de asa zisa "neinterventie" 1936" [Σχετικά με την αντεθνική εξωτερική πολιτική των αστικο-γαιοκτημόνικων ρουμανικών κυβερνήσεων τη περίοδο της ιμπεριαλιστικής πολιτικής της λεγόμενης «μη επέμβασης» το 1936], *Studii* 3 (1952) 24-57

¹⁵ E. Campus, "Despre politica externa a guvernului reactionar Roman in etapa tratarii de la Munchen (1937-1938)" *Studii* 3 (1953)

Ιταλία¹⁶. Τα αγγλικά και αμερικάνικα μονοπώλια που ήλεγχαν το πετρέλαιο επέλεξαν να προμηθεύσουν βασικά τη Γερμανία και δευτερευόντως την Ιταλία δένοντας με αυτό τον τρόπο τη ρουμάνικη οικονομία με τον άξονα πολύ πριν από τον πόλεμο¹⁷. Κατά τη διάρκεια της Συνόδου της Μικρής Συνεννόησης στη Σινάια στις 4 Μαΐου 1938, ο Πρέσβης της Γαλλίας άσκησε πιέσεις στη ρουμάνικη και γιουγκοσλάβικη αντιπροσωπεία ώστε στη Σύνοδο να μη φανεί αποφασιστική στήριξη της Τσεχοσλοβακίας¹⁸. Ενώ η περιοδεία του Γάλλου Υπουργού Delbos χαρακτηρίζεται ως σχέδιο εξαπάτησης των λαών: ακόμα και τότε που η επιθετικότητα του φασισμού ήταν σε πλήρη εξέλιξη οι δυτικές δυνάμεις στόχευαν τη Σοβιετική Ένωση, γι' αυτό και σε εκείνο το ταξίδι του Delbos δόθηκαν δάνεια για πολεμικές δαπάνες στη Ρουμανία και στην Πολωνία¹⁹. Λίγο πριν το ξέσπασμα του πολέμου το καλοκαίρι του 1939 Άγγλοι και Γάλλοι αποφασίζουν να αφήσουν τις θέσεις τους στην ΝΑ Ευρώπη προσπαθώντας να ωθήσουν τη Γερμανία στο να επιτεθεί στη Σοβιετική Ένωση ενώ κατά τη διάρκεια του πολέμου μέχρι το 1943 δεν βομβαρδίστηκε καμία εγκατάσταση που διευκόλυνε τον πόλεμο στο Ανατολικό Μέτωπο²⁰.

Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50 παρατηρούμε μια μεγάλη αλλαγή, η οποία πιθανά αντανακλά τη νέα στρατηγική του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος που με τη σειρά της επηρέασε την πολιτική των κομμάτων που ασκούσαν την εξουσία στην Ανατολική Ευρώπη.

Στην ιστοριογραφία η αλλαγή είναι τεράστια, αγγίζει τα πάντα και θα κρατήσει μέχρι την αλλαγή του 1989. Τα κείμενα πλέον έχουν ηπιότερο λεξιλόγιο συγκριτικά με τα φλογερά κείμενα της προηγούμενης περιόδου, επίσης φαίνεται τα γεγονότα να αξιολογούνται με μεγαλύτερο βαθμό αποστασιοποίησης. Ο ταξικός επαναστατικός χαρακτήρας των άρθρων των περασμένων χρόνων δίνει τη θέση του σε ένα λόγο πατριωτικό που σε κάποιες περιπτώσεις, σε λεκτικό τουλάχιστον επίπεδο, φτάνει στα όρια του εθνικισμού, χωρίς όμως να υπερβαίνει το ιδεολογικό και

¹⁶ V. Maciu, "Despre actiunea imperialistilor agloamericani in Romania in azunul celui de al doilea razboi mondial", *Studii* 2 (1951)

¹⁷ M. Ionescu, "Colaborarea monopolurilor petrolifere americane engleze cu cele germane in Romania in perioada celui de al doilea razboi mondial (1938-1944)" [Η συνεργασία των Αμερικανοαγγλικών πετρελαϊκών μονοπωλίων τη περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1938-1944)], *Studii* 4, (1954)

¹⁸ J. Benditer, "Atituriunea guvernului Roman fata de Cehoslovacia in lunile premergatoare Munchenului", *Studii* 5 (1956)

¹⁹ . Campus, "Despre politica externa a guvernului reactionar Roman in etapa tratarii de la Munchen (1937-1938)" *Studii* 3 (1953)

²⁰ M. Ionescu, "Colaborarea monopolurilor petrolifere americane engleze cu cele germane in Romania in perioada celui de al doilea razboi mondial (1938-1944)", *Studii* 4, (1954)

πολιτικό πλαίσιο της εποχής. Ολόκληρη η περίοδος του μεσοπολέμου επαναξιολογείται, ενώ από τα κείμενα φαίνεται προσπάθεια να υποβαθμιστεί, στο βαθμό που είναι δυνατό, το στίγμα της συμμαχίας με τη ναζιστική Γερμανία. Η σπουδαιότερη όμως διαφοροποίηση είναι πως πλέον ένα μέρος της ρουμάνικης αστικής τάξης θεωρείται δημοκρατικό, προοδευτικό και πατριωτικό.

Το πρώτο κείμενο που σηματοδοτεί το νέο δρόμο χρονολογείται στα 1957 σε άρθρο σχετικό με τη Διαιτησία της Βιέννης²¹. Αν και η ανάλυση σε μεγάλο βαθμό ακολουθεί τη λογική της προηγούμενης περιόδου το ύφος του κειμένου είναι πιο ουδέτερο. Ενώ συναντάται για πρώτη φορά και η ιδέα πως δεν ήταν όλοι οι πολιτικοί εκπρόσωποι της αστικής τάξης ταγμένοι στην υπηρεσία του φασισμού. Συγκεκριμένα, η συγγραφέας, αναφερόμενη στη συνεδρίαση του Συμβουλίου του Στέμματος τη νύχτα 29 προς 30 Αυγούστου 1940, κατά την οποία έγινε αποδεκτή η γερμανική παρέμβαση και εκχωρήθηκε στην Ουγγαρία μεγάλο μέρος της Τρανσυλβανίας, σημειώνει πως 10 από τους 29 συμμετέχοντες προς τιμήν τους δήλωσαν αντίθετοι στη Διαιτησία. Τους ψέγει όμως γιατί, με επικεφαλής τον Nicolae Iorga, έπρεπε να επιχειρήσουν πραξικόπημα που θα είχε τη στήριξη των λαϊκών μαζών. Έδειξαν όμως τα όριά τους και το γεγονός πως φοβούνταν το λαϊκό παράγοντα²².

Οι αναλύσεις που αφορούν την πολιτική ζωή της δεκαετίας του '30 οδηγούν στα εξής βασικά συμπεράσματα. Το Κ.Κ. και άλλες προοδευτικές δυνάμεις έδρασαν με βάση το εθνικό συμφέρον και ήταν η εμπροσθοφυλακή της αντίστασης ενάντια στο φασισμό εκφράζοντας τα πατριωτικά και δημοκρατικά αισθήματα του λαού²³. Κύριες διαφοροποιήσεις συγκριτικά με παλαιότερα κείμενα είναι πως πλέον αντί για «εργατική τάξη» προβάλλονται οι εκφράσεις «εργαζόμενες μάζες» ή «λαϊκές μάζες», έννοιες που είναι αφενός πιο θολές, αφετέρου πιο ευρείες²⁴. Επίσης συναντώνται

²¹ Γερμανοϊταλική παρέμβαση κατά την οποία η Ρουμανία υποχρεώθηκε, μπροστά στην απειλή της γερμανικής εισβολής, να εκχωρήσει στην Ουγγαρία τη βόρεια Τρανσυλβανία (Περισσότερα σχετικά με αυτό στο 4^ο κεφάλαιο).

²² E. Campus, "Tratativele diplomatice in preajma dictatului de la Vienna (aprilie – august 1940)" [Οι διπλωματικές διαπραγματεύσεις τη περίοδο της Διαιτησίας της Βιέννης (Απρίλιος-Αύγουστος 1940)], *Studii* 3 (1957). 167-196

²³ E. Campus, "Nicolae Titulescu si politica pentru mentinerea integritatii teritoriale a Romaniei" [Ο Nicolae Titulescu και η πολιτική για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ρουμανίας], *Studii* 2 (1966) 225-250

²⁴ I. M. Oprea, "Masele muncitoare, forta principala in lupta impotriva fascismului in perioada 1934-1938" [Οι εργατικές μάζες, κύρια δύναμη στη μάχη ενάντια στον φασισμό τη περίοδο 1934-1938], *Studii* 4, (1964) 725-748· E. Ciomperiu, "Din lupta maselor populare impotriva fascismului si a

αναλύσεις όπου σε πρώτο πλάνο δεν μπαίνει το Κ.Κ. ή οι νόμιμες οργανώσεις που αυτό είχε στήσει ώστε να προωθεί την πολιτική του, αλλά ευρύτερες δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας και του εργατικού λαϊκού κινήματος. Το 1976 δημοσιεύεται το πρώτο άρθρο εξ ολοκλήρου αφιερωμένο στον αντιφασιστικό αγώνα της σοσιαλδημοκρατίας²⁵. Ενώ το 1983 δημοσιεύεται άρθρο σχετικό με τη δράση του Ενωτικού Σοσιαλιστικού Κόμματος τα έτη 1934-1937²⁶. Η ανάλυση και στα δύο άρθρα βασίζεται στα ντοκουμέντα και στον τύπο των αντίστοιχων κομμάτων.

Ως προς το ρόλο του βασιλιά στη πολιτική ζωή, γενικά η εκτίμηση παραμένει η ίδια. Ο Κάρολος θεωρείται ένας διεφθαρμένος βασιλιάς, που πλούτισε από τη δημόσια περιουσία ξεπερνώντας σε απληστία τους προκατόχους του. Η δράση του μετά την επάνοδό του στη χώρα οδήγησε στην εκτροπή και στην αντιδραστικοποίηση του κρατικού μηχανισμού. Διαπλεκόταν με ανώτερους κύκλους της ντόπιας και ξένης αστικής τάξης. Αναφέρονται χαρακτηριστικά: «Αποφάσεις που μετατρέπονταν σε νόμους του κράτους λαμβάνονταν σε πάρτι ή κατά τη διάρκεια μιας παρτίδας μπριτζ»²⁷. Προσπάθησε να χειραγωγήσει τα δύο μεγάλα κόμματα και ειδικά το Εθνικοαγροτικό προωθώντας τα πιο ακραία στοιχεία που συσπείρωνε το κόμμα²⁸.

Ενδιαφέρον έχουν οι εκτιμήσεις για τη σχέση του βασιλιά με τη Σιδηρά Φρουρά²⁹. Αρχικά την ενίσχυσε και την ανέχτηκε, αφού ήταν η δύναμη που προκαλούσε ανωμαλίες στη λειτουργία του πολιτεύματος. Μάλιστα, για τη δολοφονία του πρωθυπουργού I. Duca³⁰ αφήνονται υπόνοιες πως έγινε εν γνώσει του άμεσου περιβάλλοντος του, ίσως και του ιδίου³¹. Μετά όμως την γιγάντωσή της, ειδικά στις εκλογές του 1937, η Σιδηρά Φρουρά αποτελούσε απειλή για τη βασιλική εξουσία αλλά και για τα συμφέροντα που αυτή εκπροσωπούσε. Όλοι οι ιστορικοί της

infeudarii tarii de catre Germania Hitlerista" [Από τη μάχη των λαϊκών μαζών ενάντια στον φασισμό και στη μετατροπή της χώρας σε φέουδο της χιτλερικής Γερμανίας], *Studii* 4 (1964) 749-772

²⁵ N. Jurca, "Solidaritatea miscarii muncitoresti din Romania cu lupta antifascista a fortelor democratice si progresiste din alte tarii (1933-1939)" [Η αλληλεγγύη του ρουμάνικου εργατικού κινήματος με τον αντιφασιστικό αγώνα των δημοκρατικών και προοδευτικών δυνάμεων σε άλλες χώρες], *Revista de Istorie* 1, (1976) 35-48

²⁶ E. Simion, "Activitatea Partidului Socialist Unitar pentru apararea independentei si suveranitatii Romaniei in anii 1934-1937" [Η δραστηριότητα του Ενωτικού Σοσιαλιστικού Κόμματος για την υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της Ρουμανίας τα έτη 1934-1937], *Revista de Istorie* 8 (1983) 757-774

²⁷ Al. Gh. Savu, "Carol al II-lea si partidele burghezo-mosieresti (1930-1937)" [Ο Κάρολος II και τα αστικοτσιφλικάδικα κόμματα (1930-1937)], *Studii* 2 (1967) 325-346

²⁸ ό.π.

²⁹ Το μεγαλύτερο ακροδεξιό κόμμα της χώρας, τη περίοδο του Μεσοπολέμου.

³⁰ Ion Duca: Πρωθυπουργός προερχόμενος από το Φιλελεύθερο Κόμμα, δολοφονήθηκε από μέλη της Φρουράς στον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης Sinaia στις 29 Δεκεμβρίου 1933.

³¹ ό.π

περιόδου ομονοούν πως ο βασιλιάς αντιπροσώπευε το δυτικόφιλο κομμάτι της αστικής τάξης και τα δυτικά συμφέροντα. Έτσι αιτιολογείται το πραξικόπημα του Φεβρουαρίου 1938 σαν ένας τρόπος να μπει φραγμός στη διείσδυση της Γερμανίας, της οποίας η Σιδηρά Φρουρά αποτελούσε τη πέμπτη φάλαγγα. Μετά το βασιλικό πραξικόπημα διώχθηκε βίαια και παρέλυσε οργανωτικά. Προκύπτει πως το δολοφονικό πογκρόμ ενάντια στην ηγεσία της στις 29-30 Νοεμβρίου 1938 επικροτήθηκε από το Κ.Κ. αφού δημοσιεύεται μνημόνιο του MADOSZ³² προς τον πρωθυπουργό Armand Calinescu στο οποίο ουσιαστικά τον συγχαίρει για τη καταστολή της Σιδηράς Φρουράς³³. Το βασικό όμως συμπέρασμα είναι πως ένα αντιδημοκρατικό, ολοκληρωτικό καθεστώς με αστυνομικά μέτρα και βία επιβλήθηκε επί της φασιστικής οργάνωσης. Η ακροδεξιά έπρεπε, όμως, να ηττηθεί πολιτικά από το κοινοβουλευτικό σύστημα, τους εκλεγμένους αντιπροσώπους του λαού και τις ίδιες τις λαϊκές μάζες³⁴.

Για την πολιτική ελίτ της δεκαετίας του 1930 η βασική ιδέα που βρίσκουμε σε μια σειρά από κείμενα είναι πως ήταν γαλουχημένη από τη Γαλλία και συνεπώς δυτικόφιλη. Αυτή τη θέση διατήρησε και μετά το βασιλικό πραξικόπημα. Όμως όσο αυξανόταν η ισχύς της Γερμανίας όλο και περισσότεροι έβλεπαν τη συνεννόηση με αυτή αναγκαία, ώστε να εξυπηρετηθούν τα εθνικά συμφέροντα. Σε μεγάλο βαθμό αυτό υπαγορεύτηκε από τις επιλογές της αγγλικής και γαλλικής πολιτικής³⁵. Ενώ η υπογραφή της οικονομικής συμφωνίας που ουσιαστικά έδενε τη χώρα στο γερμανικό άρμα συνέβη στα τέλη Μαρτίου 1939 όταν έγινε σαφές πως Αγγλία και Γαλλία δεν προτίθενται να αναλάβουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις³⁶.

Δύο προσωπικότητες, εκπρόσωποι του αστικού πολιτικού κόσμου του Μεσοπολέμου τυγχάνουν μεγάλου ενδιαφέροντος από τους ιστορικούς αυτή τη περίοδο. Πρόκειται για τους Nicolae Iorga και Nicolae Titulescu. Ο Iorga αν και αντικομμουνιστής είχε αναπτύξει έντονη δραστηριότητα ενάντια στη Σιδηρά Φρουρά

³² Magyar Dolgozók Országos Szövetsége (MADOSZ): Ένωση Ούγγρων Εργατών. Η νόμιμη οργάνωση του Κ.Κ.Ρ. που δρούσε στην ουγγρική μειονότητα.

³³ F. Nedelcu, "Unele probleme ale luptei pentru putere dintre dictatura regala si Garda de fier" [Ορισμένα ζητήματα του αγώνα για εξουσία ανάμεσα στη βασιλική δικτατορία και τη Σιδηρά Φρουρά], *Revista de Istorie* 4 (1978) 587-608

³⁴ ό.π.

³⁵ I. Talpes, "Date noi privind pozitia Romaniei in contextul contradictiilor internationale din vara anului 1938" [Νέα στοιχεία σχετικά με τη θέση της Ρουμανίας στο πλαίσιο των διεθνών αντιθέσεων το καλοκαίρι του 1938], *Revista de Istorie* 11 (1975) 1649-1670

³⁶ I. Talpes, "Romania in fata expansiunii Germaniei naziste si a atacurilor revizioniste" [Η Ρουμανία μπροστά στην επεκτατικότητα της ναζιστικής Γερμανίας και των αναθεωρητικών επιθέσεων], *Revista de Istorie* 9 (1976) 1297-1324

γεγονός που πλήρωσε με την ίδια του τη ζωή. Επιπρόσθετα ο εθνικισμός των έργων του ταίριαζε με τη ρουμάνικη πολιτική μετά το 1960. Συνεπώς υπήρχαν οι προϋποθέσεις το έργο του και η δράση του να διερευνηθούν και να προβληθούν.

Ήδη αναφέρθηκε το δημοσίευμα του 1957 το οποίο θεωρούσε τον Iorga σαν τον εν δυνάμει ηγέτη κίνησης που θα ανέτρεπε την υπέρ του Άξονα κατάσταση στο εσωτερικό, το 1940. Με αφορμή τη συμπλήρωση 25 χρόνων από τη δολοφονία του, το 6^ο τεύχος του 1965 είναι αφιερωμένο στο έργο του. Σε άρθρο που εξετάζει τη δραστηριότητα του την εποχή που διερευνάται, εντοπίζονται ενδιαφέρουσες συνδέσεις με το πολιτικό κλίμα που επικρατούσε στη Ρουμανία το 1965: «ο N. Iorga έψαχνε το δρόμο προς τη ψυχή του λαού, για τον οποίο έγραψε τόσο πολύ και τον οποίο ήθελε να σηκώσει στο ύψος του

ιστορικού του παρελθόντος»³⁷. Ενώ όταν ο συγγραφέας εκθειάζει τη φράση του μεγάλου ιστορικού «Εμείς σταθήκαμε ένοπλοι απέναντι στην Υψηλή Πύλη δε μπορούμε να γονατίσουμε στο Βερολίνο» σίγουρα κάτι θέλει να πει και για την εποχή που ζει³⁸.

Λίγα χρόνια αργότερα το 1971, αυτή τη φορά επ' ευκαιρία των 100 χρόνων από τη γέννησή του πάλι γίνεται αφιέρωμα. Σε κείμενο που εξετάζει τη θέση του Iorga σχετικά με τις διεθνείς σχέσεις, προβάλλεται ξανά ο πατριωτισμός του αναφέροντας πως πέρα από τις συμμαχίες αυτός πίστευε στη δύναμη της εθνικής ζωτικότητας. Ενώ δείγμα των ανοιχτών οριζόντων της σκέψης του και των πατριωτικών του αισθημάτων θεωρείται το γεγονός πως ξεπερνώντας τα ιδεολογικά του πιστεύω αναγνώρισε τη σπουδαιότητα και στήριξε την αποκατάσταση των σχέσεων της χώρας με τη Σοβιετική Ένωση³⁹.

Ο Nicolae Titulescu αποτέλεσε μια εμβληματική προσωπικότητα της ευρωπαϊκής διπλωματίας του Μεσοπολέμου. Η πολιτική που ακολούθησε προκάλεσε το ζοηρό ενδιαφέρον των ιστορικών μετά το 1960. Εκτός από τις πολλές αναφορές

Γραμματόσημο επ' ευκαιρία των 100 χρόνων από τη γέννηση του N. Iorga

³⁷ T. Georgescu, "Nicolae Iorga împotriva hitlerismului" [Ο Nicolae Iorga ενάντια στο ναζισμό], *Studii* 6 (1965) 1427-1442

³⁸ *ό.π.*

³⁹ E. Campus, "Nicolae Iorga și relațiile internaționale (1933-1939)" [Ο Nicolae Iorga και οι διεθνείς σχέσεις], *Studii* 4 (1971) 711-734

σε διάφορα κείμενα που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική, υπάρχει πολυάριθμη αρθρογραφία ειδικά αφιερωμένη στον ίδιο.

Το πρώτο κείμενο, που δίνει και το πλαίσιο μέσα στο οποίο χτίζεται η εικόνα του τα επόμενα χρόνια, χρονολογείται στα 1961. Εκεί αναφέρεται πως ήταν από τους λίγους αστούς πολιτικούς που υιοθέτησε πολιτική ενάντια στον φασισμό, ειδικά τον γερμανικό. Ποτέ δε απεμπόλησε τα συμφέροντα της τάξης από την οποία προερχόταν, όμως η διαύγεια και ο ρεαλισμός του τον έκαναν σωστό κριτή των καταστάσεων. Διέκρινε από τη πρώτη στιγμή τον κίνδυνο του φασισμού κι έγινε οπαδός της συλλογικής ασφάλειας. Ο πατριωτισμός του τού υπαγόρευσε την πολιτική συνεννόηση με τη Σοβιετική Ένωση, ενώ η απομάκρυνσή του ήταν έργο γερμανόφιλων πολιτικών, της άκρας δεξιάς και ξένων δάκτυλων⁴⁰. Σε άλλο άρθρο χαρακτηρίζεται αγωνιστής της ειρήνης, φλογισμένος πατριώτης, αφοσιωμένος στην υπόθεση του απαραβίαστου των συνόρων της Ρουμανίας. Πολιτικός που βάζοντας το εθνικό συμφέρον πριν απ' όλα επιχείρησε το μεγάλο βήμα της σύναψης Ρουμανοσοβιετικού συμφώνου⁴¹. Το 1983 παρουσιάζεται μια ενδιαφέρουσα ανάλυση της πρόσληψης της πολιτικής του N. Titulescu από τη διεθνή κοινή γνώμη μέσω του τύπου της εποχής όπου φαίνεται η αποδοχή της και η αναγνώριση της προσωπικότητας του Ρουμάνου διπλωμάτη⁴².

Όλο αυτό το ενδιαφέρον για την εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ο N. Titulescu σίγουρα σχετίζεται με την αδέσμευτη σε ένα βαθμό πολιτική που ακολούθούσε η σοσιαλιστική Ρουμανία από τη δεκαετία του '60 και έπειτα.

Η έρευνα και οι αναλύσεις για την εξωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις της χώρας τη δεκαετία του 1930 έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον αυτή τη περίοδο, επειδή φαίνεται πως υπάρχει στόχευση μεταφοράς της ευθύνης για τη πρόσδεση της Ρουμανίας στη ναζιστική Γερμανία από το εσωτερικό στην πολιτική που ακολούθησαν οι δυτικές δυνάμεις Αγγλία, Γαλλία και σε κάποιο βαθμό η

⁴⁰ P. Constantinescu-Iasi και I.M. Oprea, "O importanta figura a diplomatiei europene – Nicolae Titulescu (Cu prilejul implinirii a 80 de ani de la nasterea sa)" [Μια σημαντική φυσιογνωμία της ευρωπαϊκής διπλωματίας – Nicolae Titulescu], *Studii* 6 (1961) 1409-1438

⁴¹ E. Campus, "Nicolae Titulescu si politica pentru mentinerea integritatii teritoriale a Romaniei", *Studii* 2 (1966) 225-250

Στο πλαίσιο που διαμόρφωσαν οι συμφωνίες της ΕΣΣΔ με Γαλλία και Τσεχοσλοβακία το 1935 έγινε αναγκαία και μια ανάλογη συνθήκη ανάμεσα στη Ρουμανία και την ΕΣΣΔ, μέσω της οποίας θα εξασφαλιζόταν ένας διάδρομος ώστε ο Κόκκινος Στρατός να έχει πρόσβαση στη Τσεχοσλοβακία.

⁴² O. Matichescu, "Nicolae Titulescu – diplomat, luptator impotriva fascismului, pentru apararea independentei si suveranitatii nationale (opinii externe)" [Nicolae Titulescu – διπλωμάτης, μαχητής ενάντια στο φασισμό για την υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας], *Revista de Istorie* 3 (1983) 420-432

αποενοχοποίηση μέρους της εγχώριας ελίτ. Παράλληλα προβάλλονται όλες οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης του ρουμάνικου λαού προς τους λαούς της Τσεχοσλοβακίας και της Πολωνίας κατά τα κρίσιμα χρόνια 1938 και 1939.

Σε αντίθεση με τις παλαιότερες αναλύσεις το καθεστώς που προέκυψε από τις συμφωνίες του Παρισιού δεν εμφανίζεται ως αντισοβιετικό αλλά, ως «[...] η διεθνής αναγνώριση του πατριωτικού έργου της επίτευξης της εθνικής ενότητας που πραγματοποιήθηκε από ολόκληρο το έθνος το 1918»⁴³, ενώ η Μικρή Συνεννόηση ήταν αμυντική συμμαχία, η οποία μετά το 1933 απέκτησε ανώτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά, πιο πολιτικά⁴⁴.

Η επέκταση της γερμανικής επιρροής προς τη ΝΑ Ευρώπη εξηγείται ως αποτέλεσμα της πολιτικής Άγγλων και Γάλλων ώστε η δυτική Ευρώπη να μη κινδυνεύσει από τον επεκτατισμό του Τρίτου Ράιχ⁴⁵. Το βασιλικό πραξικόπημα συσπείρωσε τις φιλοδυτικές συντηρητικές δυνάμεις της χώρας, αλλά οι κινήσεις σε διπλωματικό επίπεδο προς τη Δύση απέτυχαν. Έτσι η πολιτική που ακολουθήθηκε μετά το 1938 εν πολλοίς υπαγορεύτηκε από τη στάση που τηρούσαν οι δυτικές δυνάμεις⁴⁶. Συγκεκριμένα για τη Τσεχοσλοβακική κρίση προκύπτει πως η θέληση του Βουκουρεστίου ήταν να τιμήσει τη συμμαχία με τη Τσεχοσλοβακία, ακόμα και να επιτρέψει τη διέλευση του Κόκκινου Στρατού από το έδαφος της χώρας, όμως Αγγλία και Γαλλία είχαν κάνει διαφορετικές επιλογές⁴⁷. Στο διάστημα που ακολουθεί μετά το Μόναχο η πολιτική ελίτ της χώρας προσπάθησε να εμποδίσει τη διείσδυση της Γερμανίας γι' αυτό ο Κάρολος περιόδευσε σε Λονδίνο και Παρίσι όμως συνάντησε αδιαφορία. Η οικονομική συμφωνία με τη Γερμανία, λοιπόν, το Μάρτιο του 1939

⁴³ E. Campus, "Nicolae Titulescu si politica pentru mentinerea integritatii teritoriale a Romaniei", *Studii* 2 (1966) 225-250

⁴⁴ I. Puia, "Relatiile economice ale Romaniei in cadrul Miciei Inteligeri intre anii 1933-1938" [Οι οικονομικές σχέσεις της Ρουμανίας στα πλαίσια της Μικρής Συνεννόησης μεταξύ 1933-1938], *Revista de Istorie* 7 (1978) 1141-1158

⁴⁵ V. Moisuc, "Actiuni diplomatice desfasurate dupa Anschluss de Romania impotriva expansiunii Germaniei hitleriste spre sud-estul Europei" [Διπλωματικές δράσεις που ανέλαβε η Ρουμανία μετά του Anschluss ενάντια στη επέκταση της χιτλερικής Γερμανίας προς τη νοτιανατολική Ευρώπη], *Studii* 4 (1966) 707-722

⁴⁶ V. Moisuc, "Memorialistica burgheza occidentala recenta despre unele momente ale istoriei diplomatice dintre cele doua razboaie mondiale (Locarno si Munchen)" [Πρόσφατα δυτικά αστικά απομνημονεύματα σχετικά με κάποιες στιγμές της διπλωματικής ιστορίας ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους (Λοκάρνο και Μόναχο)], *Studii* 6 (1963) 1397-1410

⁴⁷ I. Talpes, "Date noi privind pozitia Romaniei in contextul contradictiilor internationale din vara anului 1938", *Revista de Istorie* 11 (1975) 1649-1670

ήταν η έσχατη λύση που μπόρεσε να βρει η ηγεσία της χώρας ώστε να προστατεύσει τα συμφέροντά της⁴⁸.

Αυτές ήταν οι γενικές κατευθύνσεις της ιστοριογραφίας τα χρόνια μέχρι τη μεγάλη πολιτική αλλαγή του 1989.

Ο σεισμός που προκάλεσε το 1989, εκτός από τις τεράστιες αλλαγές που επέφερε στις ζωές των ανθρώπων και στη κοινωνία συνολικά, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και την ιστοριογραφία ειδικά των δεκαετιών του '30 και του '40. Οι κύριες αλλαγές που εντοπίζονται αφορούν το ρόλο και τη δράση του Κομμουνιστικού Κόμματος και του λαϊκού – εργατικού κινήματος. Αναθεωρούνται οι εκτιμήσεις για την προσωπικότητα του βασιλιά κι επαναπροσδιορίζονται οι παράγοντες που οδήγησαν τη Ρουμανία στην εγκατάλειψη της φιλοδυτικής πολιτικής και τη στροφή προς τη Γερμανία.

Η δράση του Κ.Κ και του λαϊκού κινήματος όχι απλά υποβαθμίζεται αλλά στην απόλυτη κυριολεξία εξαφανίζεται. «Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρουμανίας, για την ακρίβεια ένα τμήμα της Κομιντέρν από τη Μόσχα, ιδρύθηκε το 1921, χωρίς μαζική βάση, τοποθετώντας τη Ρουμανία στα ιμπεριαλιστικά κράτη και αγωνιζόμενο για την αποσύνθεση της χώρας τέθηκε εκτός νόμου το 1924. Κανένας από τους ηγέτες του την εποχή της παρανομίας δεν ήταν ρουμάνικης καταγωγής, ενώ Ρουμάνοι κομμουνιστές υπήρχαν ελάχιστοι. Αυτή η μικρή ομάδα αντιμετωπιζόταν από τη κοινωνία σαν ξένο αντιρουμάνικο σώμα»⁴⁹. Τα παραπάνω, αν και αποτελούν μια ακραία τοποθέτηση που δεν υιοθετείται από όλους, είναι αντιπροσωπευτικά της περιόδου.

Ένα άλλο κεφάλαιο που επαναξιολογείται αυτά τα χρόνια είναι η προσωπικότητα του βασιλιά Κάρολου και η δράση του. Υπάρχουν ποικίλες εκτιμήσεις. Κάποιοι υποστηρίζουν πως ο Κάρολος ήταν ευφυής και καλλιεργημένος, ενώ οι επιλογές του στην εξωτερική πολιτική αποδείχθηκαν σωστές. Όμως ήταν ανήθικος και δυσκολευόταν να ελέγξει τα πάθη του, έτσι επετράπη σε μια κλίκα καιροσκόπων να δράσει ανεξέλεγκτα⁵⁰. Άλλοι υποστηρίζουν πως επεδίωξε εξ αρχής

⁴⁸ I. Puia, "Capitalul strain în economia României în deceniul premergător celui de al doilea război mondial" [Το ξένο κεφάλαιο στη ρουμάνικη οικονομία τη δεκαετία που προηγήθηκε του Β' Παγκοσμίου Πολέμου], *Revista de Istorie* 3 (1981) 1405-1422

⁴⁹ Ioan-Aurel Pop, *Istoria României moderne*, București, Editura Ideea Europeană, 2019, σελ. 173-174

⁵⁰ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri* [Μια σύντομη ιστορία του ρουμάνικου λαού για τους νέους], București, Humanitas, 2002, σελ. 211

να ξεφύγει από τα πλαίσια του συντάγματος⁵¹. Πάντως οι περισσότεροι συμφωνούν πως η εκτροπή του 1938 συμβάδιζε με το πολιτικό κλίμα της εποχής στην Ευρώπη. Με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά δίνεται «χάρη» στην υπονόμευση του κοινοβουλευτισμού από τον βασιλιά και τον περίγυρό του.

Ασφαλώς, υπάρχουν ερευνητές που θεωρούν πως η παρεμβατικότητα του μονάρχη και της καμαρίλας του στη πολιτική ζωή εκτός από τη ζημιά την οποία επέφερε στο πολιτικό σύστημα, κυρίως είχε καταστροφικές συνέπειες για την εδαφική ακεραιότητα του κράτους λόγω των συμβάντων το καλοκαίρι του 1940⁵². Ενώ υποστηρίζεται η άποψη πως ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '30 μέρος της πολιτικής ελίτ έχοντας αντιληφθεί τους απώτερους σχεδιασμούς του παλατιού, με επικεφαλής τον ηγέτη του Εθνικοαγροτικού Κόμματος Iuliu Maniu, σχεδίαζε την αποπομπή του Καρόλου⁵³. Ήταν μάλιστα τέτοιο το κύμα αγανάκτησης που ακόμα και προσωπικότητες προερχόμενες από το χώρο της μοναρχικής δεξιάς εκδήλωναν τη δυσaréσκεια τους, αναφέρεται χαρακτηριστικά πως ο διευθυντής της εφημερίδας "Universul", Stelian Popescu, διαμαρτυρήθηκε έντονα για τη λειτουργία του τύπου σε καθεστώς σχεδόν μόνιμης λογοκρισίας⁵⁴.

Μια ακόμα ενδιαφέρουσα άποψη που διατυπώνεται είναι πως το βασιλικό πραξικόπημα ήταν η απάντηση των παραδοσιακών ελίτ της χώρας στα σχέδια της Σιδηράς Φρουράς για πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας. Ήταν η μέση οδός μεταξύ του ακροδεξιού ριζοσπαστισμού και του μοντέλου άσκησης της εξουσίας την περίοδο 1930-1938⁵⁵. Αυτό φανερώνεται από το ότι ο Κάρολος σε όλο το διάστημα από την ενθρόνισή του έως το πραξικόπημα συνεργάζεται καλά με όλες τις κυβερνήσεις, ενώ η σύνθεση της πρώτης βασιλικής κυβέρνησης, με εξαίρεση τη θέση του πρωθυπουργού που ανέλαβε ο πατριάρχης Miron Cristea, αποτελείται αποκλειστικά από πολιτικούς παράγοντες που όλοι είχαν στο παρελθόν δημόσια και πολιτικά αξιώματα⁵⁶. Παράλληλα στο νέο καθεστώς ο στρατός και η ορθόδοξη

⁵¹ Ioan-Aurel Pop, *Istoria Romaniei moderne*, Bucuresti, Editura Ideea Europeana, 2019, σελ. 175

⁵² Florin Muller, *Perspectivile teoretice si atitudini politice fata de monarhie in Romania interbelica* [Θεωρητικές πλευρές και πολιτικές στάσεις απέναντι στη μοναρχία στη Ρουμανία του Μεσοπολέμου], *Revista Istorică, Serie nouă*, tom XXIII, nr. 2-4, mai-august 2012

⁵³ Ο.π

⁵⁴ Ο.π

⁵⁵ Doru Andrian Lixandru, *O dictatura in condominiu? Elitele traditionale si monarhia in timpul regimului autoritar din Romania anilor 1938-1940* [Μια δικτατορία με συγκυριαρχία; Οι παραδοσιακές ελίτ και η μοναρχία τη περίοδο του αυταρχικού καθεστώτος των ετών 1938-1940 στη Ρουμανία], *Revista Istorică, Serie nouă*, tom XXVI, nr3-4, mai-august 2015

⁵⁶ Ο.π

εκκλησία έπαιζαν σπουδαίο ρόλο. Ειδικά για το στρατό η δύναμη παρέμβασης του στις εξελίξεις αυξάνει διαρκώς, ενδεικτικά αναφέρεται πως με τη διοικητική μεταρρύθμιση του Αυγούστου 1938 η επικράτεια χωρίστηκε σε δέκα μεγάλες επαρχίες με στρατιωτικούς να αναλαμβάνουν τις θέσεις των διοικητών. Έτσι το πραξικόπημα του στρατηγού Ion Antonescu, δύο χρόνια μετά, είχε μια στερεά βάση να στηριχτεί⁵⁷.

Οι παράγοντες που συνετέλεσαν στη μεταστροφή της ρουμάνικης πολιτικής κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '30 συνεχίζουν να αποτελούν αντικείμενο μελέτης και διαφόρων εκτιμήσεων. Το νέο στοιχείο που διερευνάται αυτά τα χρόνια είναι ο ρόλος που έπαιξε η υπογραφή του Συμφώνου Μολότοφ Ρίμπεντροπ τον Αύγουστο του 1939. Το συμπέρασμα είναι πως αυτή η συμφωνία έδωσε το πράσινο φως στην Σοβιετική Ένωση να διεκδικήσει 10 μήνες μετά τη Βεσσαραβία και τη Βόρεια Μπουκοβίνα. Ενώ υπάρχει η εκτίμηση πως σε πολύ δύσκολες στιγμές η χώρα βρέθηκε διπλωματικά και πολιτικά απομονωμένη. Επίσης, σχετικά με τα γεγονότα του καλοκαιριού 1940 κοινή θέση αποτελεί πως η χώρα έπρεπε να πολεμήσει για λόγους αξιοπρέπειας αλλά και υπολογίζοντας πολιτικά τη κατάσταση⁵⁸.

Συμπερασματικά από όλα τα παραπάνω προκύπτει πως τα προτάγματα της κάθε εποχής σε μεγάλο βαθμό υπαγορεύουν προς ποια κατεύθυνση κινείται η ιστορική έρευνα για μια περίοδο που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την ιστορία της Ρουμανίας τα τελευταία 80 χρόνια. Την πρώτη περίοδο της λαϊκής εξουσίας αναδεικνύονται οι ευθύνες των ηγέτιδων τάξεων (αστικής και γαιοκτημονικής) και του βασιλιά, για τη τροπή που πήραν τα πράγματα. Το επόμενο διάστημα παρατηρούμε τάση εξισορρόπησης, καθώς τονίζεται πως τμήματα της πολιτικής ελίτ δεν τάσσονταν με τη πρόσδεση στη Γερμανία, ενώ ήταν ο ενδοτισμός των δυτικών και η εγκατάλειψη της χώρας που οδήγησε στη μεταστροφή. Τη περίοδο που ακολουθεί τις πολιτικές αλλαγές του 1989 βλέπουμε τάση «αποκατάστασης» του βασιλιά και των ανάδειξη άλλων παραγόντων, βασικά εξωτερικών, ο οποίες εξηγούν τον άλλο δρόμο που εν τέλει ακολούθησε η χώρα.

Επομένως, το να εγκύψει κανείς με βάση παλαιό και νέο τεκμηριωτικό υλικό στην περίοδο αυτή αποκτά ιδιαίτερο νόημα για μια ιστοριογραφική προσέγγιση που αναζητά κριτικές αποστάσεις από τις ιδεολογικές χρήσεις της ιστορίας. Βασικές

⁵⁷ Ο.π

⁵⁸ Neagu Djuvara, σελ. 220

πηγές μας στην προσέγγιση αυτών των γεγονότων αποτέλεσαν οι δύο μεγαλύτερες σε κυκλοφορία εφημερίδες η *Adevarul* και η *Universul*, το Βασιλικό Αρχείο και το αρχείο του Υπουργείου Εθνικής Προπαγάνδας.

Η *Adevarul* εκδίδεται καθημερινά στο Βουκουρέστι (15 Μαρτίου 1888-21 Νοεμβρίου 1916, 3 Ιανουαρίου 1919 – 30 Δεκεμβρίου 1937, 12 Απριλίου 1946 – 31 Μαρτίου 1951, Ιανουάριος 1990 - σήμερα). Από την ίδρυσή της ήταν άλλοτε φανερά άλλοτε πιο συγκεκαλυμμένα αντιμοναρχική. Την περίοδο που ερευνάται, πολιτικά η εφημερίδα μπορεί να χαρακτηριστεί δημοκρατική, δεν ταυτίζεται με κάποιο κόμμα, όμως φαίνεται συμπάθεια προς το Εθνικοαγροτικό Κόμμα. Ενώ πολλές φορές βρέθηκε να υπερασπίζεται τα συμφέροντα της εργατικής τάξης και της αγροτιάς. Τη δεκαετία του 1930 η εφημερίδα επισημαίνει διαρκώς το κίνδυνο εκφασισμού της χώρας. Οι σελίδες της φιλοξένησαν τα κείμενα διακεκριμένων δημοσιογράφων και συγγραφέων όπως ο C. Mille, Tudor Teodorescu Braniste, B. Branisteanu, M. Sadoveanu, Petre Pandrea κ.α. Τελικά λόγω της σθεναρής υπεράσπισης των δημοκρατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών διώκεται και παύει η έκδοσή της στα τέλη του 1937⁵⁹.

Η *Universul* ήταν πολιτική εφημερίδα, συνοδευόμενη και από διάφορες ειδικές εκδόσεις – παραρτήματα. Εκδιόταν καθημερινά στο Βουκουρέστι (24 Αυγούστου 1884 – 5 Νοεμβρίου 1916, 31 Νοεμβρίου 1918 – 20 Ιουλίου 1953). Ξεκίνησε ως ανεξάρτητη εφημερίδα και χάρη στην μοντέρνα της εμφάνιση ήταν ευπώλητη. Την περίοδο της ουδετερότητας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο υποστήριζε τη Γαλλία. Στον Μεσοπόλεμο δεν ταυτίζεται με κάποιο πολιτικό κόμμα, ούτε με τις κυβερνήσεις που σχηματίζονταν, πολιτικά όμως κατατάσσεται στα δεξιά του πολιτικού φάσματος⁶⁰.

Το Βασιλικό Αρχείο δίνει πολύτιμες πληροφορίες που αφορούν τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1930. Το Αρχείο του Υπουργείου Εθνικής Προπαγάνδας μας δίνει πρόσβαση στον διεθνή Τύπο της εποχής, μέσω των αναφορών που λάμβανε από τις διπλωματικές αποστολές της Ρουμανίας, φωτίζοντας πλευρές που ο εγχώριος τύπος υπό τον φόβο της λογοκρισίας αφήνει ασχολίαστες.

⁵⁹ Hangiu I. *Dictionar al presei literale romanesti (1790-1982)*, σελ. 23-24, Editura Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1987

⁶⁰ Ο.π.

Κεφάλαιο 2ο: Η πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό και οι αντιδράσεις του Τύπου απέναντι στο ρεβιζιονισμό (1933-1936)

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί εξέταση των προσλήψεων που είχαν τα γεγονότα της εποχής και της διαπάλης που αναπτύχθηκε στο εσωτερικό της χώρας. Πριν την περαιτέρω ανάλυση, θα ήταν σκόπιμο να αποδοθεί σε αδρές γραμμές η πολιτική κατάσταση, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1930, η οποία χαρακτηρίζεται από τη συνεχή παρακμή των δημοκρατικών θεσμών και τη διαρκή ενίσχυση εκείνων των κύκλων που έθεταν υπό αμφισβήτηση την αποδοτικότητα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Οι αιτίες πρέπει ν' αναζητηθούν στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, στην εξασθένηση των δύο μεγάλων κομμάτων και στην άνοδο της άκρας δεξιάς. Καταλυτικός ήταν ο ρόλος του Βασιλιά Κάρολου, ο οποίος εκδήλωνε την αποστροφή του για τον κοινοβουλευτισμό και στόχευε στην εγκαθίδρυση του προσωπικού του καθεστώτος⁶¹.

Επετειακό γραμματόσημο αφιερωμένο στα 30 χρόνια της εργατικής εξέγερσης του 1933

Η πτώση του βιοτικού επιπέδου των εργαζόμενων μαζών και η ανεργία οδήγησε σε ένταση των λαϊκών κινητοποιήσεων και ακολούθως της καταστολής τους. Το 1933, ως συνέπεια της μείωσης 30% στους μισθούς, ξεσπά απεργιακό κύμα τους μήνες Γενάρη και Φλεβάρη. Πρωταγωνιστικό ρόλο

παίζουν οι σιδηροδρομικοί και οι εργαζόμενοι στην πετρελαϊκή βιομηχανία. Η απεργία παίρνει χαρακτηριστικά εξέγερσης και η κυβέρνηση αναγκάζεται να κηρύξει κατάσταση πολιορκίας⁶².

Την ίδια περίοδο, εκτός από την αστυνομική καταστολή, η κυβέρνηση υπό τον Α. Vaida διαλύει όλες τις οργανώσεις που σχετίζονταν με το κομμουνιστικό

⁶¹ Hitchens K., *Romania 1866 – 1947*, σελ. 451-452 (επιμ. και Μπρρ G. Potra, D. Razdolescu), Bucuresti: Humanitas, 2017 (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1994)

⁶² Deac A. *Romania Intre Cele Doua Razboaie Mondiale (1918-1939)*, σελ.364. Στο Α. Otetea (επιμ.), *Istoria Poporului Roman*, (σ. 349-377). Bucuresti: Editura Stiintifica, 1970

κόμμα⁶³ και ενισχύει τη Σιδηρά Φρουρά ώστε να χρησιμοποιηθεί στον αγώνα κατά κομμουνιστών, αριστερών και του εργατικού κινήματος. Επιπλέον προσπαθεί χωρίς επιτυχία να νομοθετήσει την εισαγωγή ενός ρατσιστικού *numerus Valachicus*, μέσω του οποίου σχεδίαζε να περιορίσει τον αριθμό των Εβραίων κι άλλων μειονοτικών στη διοίκηση, σε κάποια επαγγέλματα και στα πανεπιστήμια⁶⁴. Από το 1933 το πολιτικό βαρόμετρο μετακινείται συνεχώς προς τα δεξιά.

Μια παρένθεση κρίνεται απαραίτητη σχετικά με τη Σιδηρά Φρουρά. Αυτό είναι το μοναδικό πολιτικό κόμμα της χώρας που μπορεί να χαρακτηριστεί «φασιστικό». Μόνο αυτό τοποθετείται θεμελιωδώς ενάντια τόσο στο σοσιαλισμό, όσο και στη διαμορφωμένη από την αστική τάξη κατάσταση. Ταυτόχρονα μιλά για το «νέο άνθρωπο», γνώρισμα του ευρωπαϊκού φασισμού. Χαρακτηριστικά της ήταν ο αντικοινοβουλευτισμός, ο αντικομμουνισμός και ο αντισημιτισμός. Ενώ πρότυπα ήταν ο ιταλικός φασισμός και ο γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός, αυτό φαίνεται από τη χρήση στολών, τη λατρεία του αρχηγού και το μυστικισμό⁶⁵. Πολλοί ερευνητές θέλησαν να αποδώσουν στην οργάνωση ιδιαίτερα «εθνικά» χαρακτηριστικά, θεωρώντας πως ιδρύθηκε και έδρασε ακολουθώντας αυτόνομη πορεία από ιδεολογικά συγγενή κόμματα και σχηματισμούς που δρούσαν εκείνη την εποχή στην Ευρώπη⁶⁶. Όμως έχει προκύψει πως το κόμμα έχει σχέσεις με το Ναζιστικό κόμμα της Γερμανίας αρκετά πριν αυτό κερδίσει την εξουσία. Σε επιστολή με ημερομηνία 23 Μαΐου 1929 ο αρχηγός του κόμματος Corneliu Zelea Codreanu προς κάποιο κομματικό σύνδεσμο στο Μόναχο αναφέρει πως έχει επαφή με στέλεχος του ναζιστικού κόμματος και καλεί το συνοδοιπόρο του να τον επισκεφτεί⁶⁷. Στο προσωπικό του ημερολόγιο ο N. Iorga αναφέρει πως ο Codreanu απέστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον Αδόλφο Χίτλερ αμέσως μετά την ενσωμάτωση της Αυστρίας στο Ράιχ χρησιμοποιώντας το κωδικό της γερμανικής πρεσβείας⁶⁸, δηλαδή η Σιδηρά Φρουρά σχετιζόταν με τρόπο επίσημο με το γερμανικό κράτος. Επίσης είναι

⁶³ Στις εκλογές του 1931 το Κ.Κ μέσω του Εργατοαγροτικού Μπλοκ είχε καταφέρει να πετύχει την εκλογή 5 βουλευτών για πρώτη φορά μετά το 1924, που κηρύχθηκε εκτός νόμου.

⁶⁴ Hitchens K., ό.π., σελ. 452-453

⁶⁵ Muller F., *Istoriografia occidentala postbelica despre miscarile de extrema dreapta din Romania interbelica* [Η μεταπολεμική δυτική ιστοριογραφία σχετικά με τα ακροδεξιά κινήματα στη Ρουμανία του Μεσοπολέμου], *Revista Istorică*, tom VIII, nr. 5-6, 1997

⁶⁶ Nedelcu F., *Date noi privind legaturile Garzii de Fier cu nazismul* [Νέα στοιχεία σχετικά με τις σχέσεις της Σιδηράς Φρουράς με το ναζισμό], *Revista de istorie*(7), 1979

⁶⁷ Ο.π

⁶⁸ Iorga N., *Jurnalul ultimilor ani 1938-1940*, σελ. 34, Bucuresti, Ed. Humanitas, 2019

γνωστό πως όταν το 1941 ο στρατηγός Ion Antonescu διώξε τη Φρουρά, τα ηγετικά της στελέχη βρήκαν καταφύγιο στη ναζιστική Γερμανία.

Ο τρόπος με τον οποίο καλύπτονται οι εξελίξεις στη Γερμανία τους πρώτους μήνες του 1933 από τις δύο μεγάλες εφημερίδες είναι ενδεικτικός των συσχετισμών που υπήρχαν στην κοινωνία. Από τη μία πλευρά η μερίδα που υποστήριζε τους δημοκρατικούς θεσμούς κι ελευθερίες, από την άλλη εκείνο το κομμάτι που γοητευόταν από μια ισχυρή κεντρική εξουσία με πυγμή.

Η *Adevarul* είναι ξεκάθαρα αντιναζιστική και με πολύ καυστικό τρόπο σχολιάζει τις ειδήσεις που έρχονται από το Βερολίνο. Στις 2/3/1933, στην πρώτη της σελίδα δημοσιεύεται γελοιογραφία όπου ουσιαστικά ο Χίτλερ κατηγορείται για τον εμπρησμό του Ράιχσταγκ και την επιδίωξη κατάλυσης του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, ενώ από το μακροσκελές άρθρο που καλύπτει το συμβάν συνάγεται το συμπέρασμα πως πιθανότατα επρόκειτο για προβοκάτσια⁶⁹. Λίγες ημέρες αργότερα σε άρθρο σχετικό με τις εκλογές και τα γεγονότα που ακολούθησαν σε Γερμανία κι Ελλάδα, ο συντάκτης ανησυχεί για την πορεία που έχουν πάρει τα πολιτικά πράγματα στις δύο χώρες θεωρώντας πως βαδίζουν προς τον ολοκληρωτισμό⁷⁰. Τον Ιούνιο με αφορμή τη δίωξη από το ναζιστικό καθεστώς, του καταγόμενου από τη Τρανσυλβανία, δημοσιογράφου Fritz Klein, διευθυντή της δεξιάς εφημερίδας “*Deutsche Allgemeine Zeitung*”, η εφημερίδα απευθύνεται προς τη γερμανική μειονότητα της Ρουμανίας και ειδικά προς το φιλοναζιστικό κομμάτι επισημαίνοντας ότι «[...] θα καταλάβουν (οι Γερμανοί της Ρουμανίας) το κατάντημα του γερμανικού λαού υπό τον Χίτλερ, όπως θα καταλάβουν τι σημαίνει δικτατορία την οποία η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δε μπορεί να αντέξει»⁷¹.

Στον αντίποδα η *Universul* δε παίρνει σαφή στάση υπέρ των ναζί, ωστόσο υιοθετεί τη θέση πως ο εμπρησμός του Ράιχσταγκ ήταν έργο των κομμουνιστών. Το σίγουρο είναι πως από τη μελέτη των φύλλων της προκύπτει συμπάθεια προς τη φασιστική Ιταλία. Στις αρχές Μαρτίου σε κύριο άρθρο αποδίδει στον εξτρεμισμό της αριστεράς την πορεία που έχουν πάρει τα πράγματα στην Ευρώπη, κατηγορεί δε τους κομμουνιστές πως ενώ κάποτε υποστήριζαν τον αφοπλισμό τώρα κομπάζουν για την οργάνωση του κόκκινου στρατού. Ο συντάκτης θεωρεί πως η εθνική πολιτική πρέπει να είναι η βάση της οικονομικής πολιτικής, που σημαίνει ανάπτυξη των

⁶⁹ *Adevarul*, 2/3/1933

⁷⁰ *Adevarul*, 8/3/1933

⁷¹ *Adevarul*, 22/6/1933

εσωτερικών παραγόντων και δίκαιο μοίρασμα των προσόδων μεταξύ των ομοεθνών. Καμία άλλη πολιτική δεν μπορεί να σταθεί αν δε στηρίζεται στην εθνική ιδέα⁷². Παράλληλα παραχωρεί βήμα στη Σιδηρά Φρουρά να εκφράσει τις απόψεις της. Έτσι, τον Ιούλιο συναντάμε επιστολή του Ion Zelea Codreanu, ο οποίος διαμαρτύρεται για τον τρόπο αντιμετώπισης του κόμματός του από το τύπο που πρόσκειται στο Εθνικοαγροτικό κόμμα⁷³ και από τις κρατικές αρχές, υποστηρίζοντας πως το κόμμα του είναι απολύτως νόμιμο, συνταγματικό και φιλοβασιλικό. Κλείνει με ένα απόσπασμα από την Αγία Γραφή δηλώνοντας ουσιαστικά πως δε πρόκειται να ανεχτεί αυτήν τη κατάσταση⁷⁴.

Η εθνικιστική γραμμή της εφημερίδας φαίνεται και από το γεγονός πως την ίδια περίοδο βρίσκουμε αρθρογραφία σχετική με τα ζητήματα των μειονοτήτων. Στις 6/2/1933 με αφορμή τα εργατικά αιτήματα, καθώς και την αποκάλυψη δικτύου κατασκοπίας στο κεντρικό ταχυδρομείο αποτελούμενο από άτομα βουλγάρικης καταγωγής, η εφημερίδα επισημαίνει πως έχει γίνει διείσδυση μολοσεβίκικων στοιχείων στο εργατικό κίνημα, ενώ διερωτάται πώς είναι δυνατόν θέσεις που σχετίζονται με την εθνική άμυνα να καλύπτονται από μειονοτικούς σημειώνοντας πως αυτό πρέπει ν' αλλάξει⁷⁵. Συνεχίζοντας δύο ημέρες αργότερα, υπογραμμίζεται πως οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν στα ζητήματα των μειονοτήτων από τον πόλεμο κι έπειτα, υπάκουαν σε κομματικά κι όχι εθνικά συμφέροντα. Ειδικά το Εθνικοαγροτικό κόμμα κατηγορείται πως ακολούθησε τέτοιες πρακτικές. Αυτά οδήγησαν στην αποθράσυνση των «αναθεωρητών». Εδώ ο συντάκτης αναφέρεται ξεκάθαρα στην ουγγρική μειονότητα αφού επισημαίνεται πως η επίσημη πολιτική της Ουγγαρίας μιλά για νέα σύνορα. Το άρθρο καταλήγει πως οι προβλέψεις των συμφωνιών και του συντάγματος είναι αρκετές ώστε να εξασφαλίζονται τα συμφέροντα των μειονοτήτων, όμως τα διαρκή κρατικά συμφέροντα δε πρέπει να μη λαμβάνονται υπόψη⁷⁶.

Σε ό,τι αφορά τις διεθνείς σχέσεις οι δύο εφημερίδες σε πολύ μεγάλο βαθμό ομονοούν, καθότι το 1933 το πολιτικό προσωπικό της χώρας στο σύνολό του παραμένει πιστό στον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής όπως αυτή

⁷² *Universul*, 6/3/1933

⁷³ Υπήρχαν πολλές εφημερίδες σε όλη τη χώρα που υποστήριζαν το Εθνικοαγροτικό Κόμμα. Στο Βουκουρέστι εκδιδόταν η εφημερίδα *Dreptatea* που μπορεί να χαρακτηριστεί η πλέον προσκείμενη στο κόμμα.

⁷⁴ *Universul*, 2/7/1933

⁷⁵ *Universul*, 6/2/1933

⁷⁶ *Universul*, 8/2/1933

χαράχτηκε τα προηγούμενα χρόνια. Αυτή η ομοθυμία αποτυπώνεται στο τρόπο με τον οποίο καλύφθηκαν η συμφωνία αναδιοργάνωσης της Μικρής Συνεννόησης και το ιταλικό τετραμερές σύμφωνο.

Η συμμαχία Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας και Τσεχοσλοβακίας σχηματίστηκε με ξεχωριστές διμερείς συμφωνίες αμέσως μετά τη λήξη του Α' Π.Π. Η οικονομική κρίση, η άνοδος του φασισμού στην Ευρώπη και τα διάφορα σχέδια που αφορούσαν στην περιοχή άμεσου ενδιαφέροντος των τριών, όπως το πλάνο της γερμανοαυστριακής ένωσης (1931) ή το σχέδιο Tardieu περί συνομοσπονδίας του Δούναβη (1932), έθεσαν επιτακτικά την ανάγκη η συμμαχία να αναδιοργανωθεί ανταποκρινόμενη στις νέες συνθήκες και προκλήσεις.

Ο N. Titulescu θεωρούσε πως μόνο οι πολιτικές και στρατιωτικές συμφωνίες στο πλαίσιο της Μικρής Συνεννόησης προσέφεραν με σαφήνεια εγγυήσεις για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας του. Είχε φτάσει ο καιρός η συμμαχία να συγκροτηθεί σε πιο επίσημη βάση και να βαθύνει. Στις 16 Φεβρουαρίου 1933 στη Γενεύη υπογράφηκε η συμφωνία, με την οποία η Μικρή Συνεννόηση σχημάτιζε έναν ξεχωριστό διεθνή οργανισμό. Στο προοίμιο του κειμένου γίνεται αναφορά στους σκοπούς του οργανισμού, που είναι η διατήρηση και η οργάνωση της ειρήνης μέσω της ενίσχυσης των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών δεσμών ανάμεσα στα κράτη. Στη συνέχεια δίνεται το πλαίσιο λειτουργίας του οργανισμού.

Παράλληλα με την πολιτική συμφωνία, τα επιτελεία των τριών κρατών είχαν καταστρώσει σχέδια για όλες τις ενδεχόμενες πολεμικές συρράξεις και η κάθε χώρα είχε αναλάβει συγκεκριμένες υποχρεώσεις για κάθε ξεχωριστό σενάριο. Το καινούργιο στοιχείο, που δείχνει και το κλίμα που διαμορφώνεται σιγά σιγά στην Ευρώπη, είναι πως πλέον τα σενάρια των επιτελών δεν αφορούσαν μόνο πολέμους τοπικού χαρακτήρα, αλλά περιείχαν και προβλέψεις για μια γενικευμένη ευρωπαϊκή σύρραξη⁷⁷.

Ο Τύπος υποδέχθηκε με ενθουσιασμό τη συμφωνία τονίζοντας τη δυναμική που αποκτά ο νέος σχηματισμός. Η Adevarul έγραφε πως μια νέα δύναμη γεννήθηκε στην Ευρώπη. Η συμφωνία θεωρήθηκε πρωτοποριακή: «Στο μέλλον οι άνθρωποι και οι κοινωνίες τους θα έχουν πολύ καλύτερα συστήματα συνεργασίας όμως αυτή την εποχή το νέο καταστατικό της Μικρής Συνεννόησης ικανοποιεί τις απαιτήσεις για διεθνή συνεργασία στα τωρινά πλαίσια» και συμπλήρωνε «η συμφωνία εδραιώνει την

⁷⁷ Zaharia, G., Botoran, C. *Politica de aparare nationala a Romaniei in contextul European interbelic 1919-1939*, σελ. 117-122, Editura Militara, Bucuresti, 1981

ειρήνη στη Κεντρική Ευρώπη»⁷⁸. Σε γελοιογραφία απεικονίζονται οι τρεις υπουργοί εξωτερικών της συμμαχίας με τον Titulescu να δηλώνει πως η *Συνεννόηση* τους είναι τόσο ευρεία που ξεπέρασε την Αντάντ του Α'Π.Π⁷⁹. Δεν λείπουν ωστόσο οι ιδεολογικές αναφορές: η εφημερίδα υπογραμμίζει πως ο ιταλικός και ο φασιστικός ευρωπαϊκός Τύπος χαρακτήρισαν τη συμφωνία απειλή για την ειρήνη και πρόκληση για τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης⁸⁰. Ειδικά για την Ιταλία αναφέρεται πως η αντίδρασή της οφείλεται στο γεγονός πως οι εξελίξεις βάζουν φραγμό στα ηγεμονικά της σχέδια στα Βαλκάνια⁸¹.

Η *Universul* με ένα πανηγυρικό άρθρο αναγγέλλει την είδηση, πλέκει το εγκώμιο του Take Ionescu ως θεμελιωτή της συμμαχίας. Συνεχίζει αναφέροντας πως πλέον το όνομα «Μικρή Συνεννόηση» είναι ακατάλληλο αφού πρόκειται για μια δύναμη 50 εκατ. ανθρώπων με δυνατότητα να κινητοποιήσει 7 εκατ. στρατιώτες στην υπηρεσία της ειρήνης και του δίκαιου, η οποία μπορεί να δράσει αποτρεπτικά απέναντι σε όποιον αμφισβητεί τις συμφωνίες⁸².

Στις αναλύσεις που δημοσιεύει η εφημερίδα για τη τελευταία εξέλιξη, έχουν ενδιαφέρον οι αναφορές της στις Δυτικές δυνάμεις, ειδικά στη Γαλλία. Η αξία της συμφωνίας είναι τεράστια, όμως προειδοποιεί πως η κατάσταση στην Ευρώπη είναι άσχημη εξαιτίας της αμφισβήτησης των συμφωνιών βασικά από την Γερμανία η οποία ζητά την αναθεώρηση των Βερσαλλιών και τον Πολωνικό διάδρομο, Ουγγαρία και Βουλγαρία ενθαρρύνονται από τη γερμανική στάση και θέτουν κι αυτές το ζήτημα της αναθεώρησης των συνθηκών. Δεν υπάρχει μια πραγματική συμμαχία των αναθεωρητικών κρατών, αλλά υπάρχει πνευματική συμμαχία μεταξύ τους. Από την άλλη μεριά υπάρχει η Μικρή Συνεννόηση και οι διμερείς συμφωνίες της Γαλλίας με τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Αγγλία και Γαλλία δε δεσμεύονται με συνθήκη. Είναι απαραίτητη επομένως η σύγκληση συνδιάσκεψης με τη συμμετοχή Γαλλίας, Αγγλίας, Μικρής Συνεννόησης, Πολωνίας και Βαλτικών κρατών ώστε να σχηματιστεί ένα συμπαγές αντι-αναθεωρητικό μπλοκ⁸³. Ενώ σε άλλο άρθρο ο συντάκτης αναφέρει πως η Γαλλία πρέπει να επαναπροσδιορίσει τις σχέσεις της με την περιοχή, η αναδιοργάνωση της Μικρής Συνεννόησης δεν ήταν αποτέλεσμα της

⁷⁸ *Adevarul*, 18/2/1933

⁷⁹ *Adevarul*, 18/2/1933

⁸⁰ *Adevarul*, 22/2/1933

⁸¹ *Adevarul*, 3/3/1933

⁸² *Universul*, 17/2/1933

⁸³ *Universul*, 20/3/1933

γαλλικής πολιτικής αλλά, η απάντηση των κρατών της Κεντρικής Ευρώπης στην παθητικότητα της Γαλλίας⁸⁴. Αυτές οι αναφορές στη Γαλλία μας δείχνουν πως είχε ήδη γίνει αντιληπτή μια αλλαγή στη πολιτική της.

Πολύ σύντομα μετά την αναδιοργάνωσή της η Μικρή Συνεννόηση κλήθηκε να δώσει έναν δύσκολο διπλωματικό αγώνα. Ο Benito Mussolini προωθούσε εκείνη την περίοδο το σχέδιό του, βάσει του οποίου η Ευρώπη πρέπει να οργανωθεί και να καθοδηγηθεί από 4 μεγάλες δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία). Το Μάρτιο του 1933 ο Βρετανός Πρωθυπουργός Ramsey MacDonald παρουσιάζοντας το σχέδιο στη Βουλή των Κοινοτήτων δήλωσε πως σκοπός του είναι η ειρήνη, όμως ο κύριος και μοναδικός όρος ήταν η αναθεώρηση των συνθηκών. Η Γερμανία προφανώς υποδέχτηκε με ενθουσιασμό τις ιταλικές προτάσεις, ενώ και η κυβέρνηση της Γαλλίας φάνηκε διατεθειμένη να διαπραγματευτεί.

Οι ειδήσεις που έφταναν από τις συνομιλίες στη Ρώμη αντιμετωπίστηκαν εχθρικά από το ρουμάνικο τύπο, ενώ υπογραμμίζεται η αξία που είχε η αναδιοργάνωση της Μικρής Συνεννόησης. Η *Adevarul* επισημαίνει στις 23/3/1933 πως τα όσα συζητούνται στη Ρώμη περί αναθεώρησης των συνθηκών ειρήνης δείχνουν πόσο σημαντική ήταν η αναδιοργάνωση της Μικρής Συνεννόησης, καθώς πλέον δεν πρόκειται για τρεις μικρές χώρες αλλά μια δύναμη 48 εκατ. ανθρώπων. Κάνοντας μια γενική εκτίμηση της κατάστασης συμπεραίνει πως η Γαλλία πιέζεται από τις συμμάχους της, ΗΠΑ και Αγγλία, να υποχωρήσει και να εγκαταλείψει κάποιες θέσεις της. Η Ιταλία αν κι έχει τεράστια προβλήματα που δεν της επιτρέπουν να θεωρείται δύναμη πρώτης γραμμής ενισχύει τις θέσεις της. Η εφημερίδα κατηγορεί τον γαλλικό ακροδεξιό τύπο πως υπερτονίζει την ισχύ της Ιταλίας στοχεύοντας σε αλλαγές στη γαλλική πολιτική ζωή. Ο συντάκτης του σχετικού άρθρου πιστεύει ότι ο αγγλικός ρεβιζιονισμός είναι θεωρητικός και ότι όταν και αν η κατάσταση φτάσει στα άκρα, αυτός θα εκλείψει και η Αγγλία θα εναντιωθεί δυναμικά. Οι δε Ιταλοί θορυβούν αλλά δε θα τολμήσουν πόλεμο με τη Γαλλία, επιζητούν ελευθερία κινήσεων στη Γιουγκοσλαβία, στα Βαλκάνια και σε κάποια σημεία της Αφρικής⁸⁵.

Λίγες μέρες αργότερα κι ενώ το σχέδιο έχει αποκαλυφθεί στην ολότητά του, δέχεται σφοδρή πολεμική, αφού αν υιοθετηθεί ακυρώνεται η ΚτΕ. Η Ρουμανία έχει μόνο να χάσει καθώς η φωνή της δεν θα ακούγεται πουθενά. Ο συντάκτης τελικά

⁸⁴ *Universul*, 24/3/1933

⁸⁵ *Adevarul*, 23/3/1933

εκτιμά πως η Γαλλία έχει πολλούς λόγους να το απορρίψει. Η Ρουμανία δε θα μιλήσει σαν μια χώρα της περιφέρειας αλλά ως Μικρή Συνεννόηση, κι εδώ φαίνεται η αξία της αναδιοργάνωσης. Η μόνη ασφάλεια των εθνικών συμφερόντων προσφέρεται από τη ΚτΕ⁸⁶.

Η αντίδραση της Μικρής Συνεννόησης στο ιταλικό σχέδιο ήταν σφοδρή και απόλυτη. Στις 25 Μαρτίου η Συμμαχία δημοσίευσε ανακοίνωση όπου ανέφερε: «Κανείς δεν μπορεί άμεσα ή έμμεσα να διευθετεί το έδαφος της μίας ή της άλλης χώρας [...] οι αρχές του διεθνούς δικαίου πηγάζουν από το καταστατικό της Κοινωνίας των Εθνών και πρέπει να είναι σεβαστές από όλους» και κατέληγε πως η Μικρή Συνεννόηση είναι ενάντια σε κάθε αναθεώρηση των συνθηκών. Η αντίδραση της συμμαχίας οδήγησε σε αλλαγή του κλίματος στην Ευρώπη. Η Ιταλία υποχρεώθηκε να δώσει διευκρινίσεις, ενώ στη Γαλλία οι αντίπαλοι του σχεδίου συνεχάρησαν τη συμμαχία για τη στάση της κι εντάθηκε ο αγώνας για την αποτροπή του. Παράλληλα, άνοιξε διάυλος επικοινωνίας ανάμεσα στα κράτη της Βαλτικής και τη Μικρή Συνεννόηση με πρωτοβουλία των πρώτων⁸⁷.

Τα ιδιαίτερα εθνικά συμφέροντα και η αντίδραση μεγάλου μέρους του πολιτικού κόσμου και της κοινής γνώμης μετέστρεψαν εντελώς το κλίμα στην Γαλλία, η οποία στις 10 Απριλίου δηλώνει πως παραμένει πιστή στο σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών και καταδικάζει τις αναθεωρητικές ρήτρες που περιέχονται στο ιταλικό σχέδιο. Εν τω μεταξύ εκείνη την περίοδο ξεκινά και η προσέγγιση της Γαλλίας με τη Σοβιετική Ένωση και την Πολωνία. Παρόλα αυτά, η Βρετανική κυβέρνηση συνεχίζει να στηρίζει το ιταλικό πλάνο. Η Μικρή Συνεννόηση αντιδρά προγραμματίζοντας σύνοδο του οργανισμού στις 30 Μαΐου στην Πράγα. Οι 3 χώρες έχοντας τη στήριξη της κοινής γνώμης στο εσωτερικό τους, αλλά και πολλών κρατών που ενδιαφέρονταν για τη διατήρηση του status quo, επανέλαβαν την πρόθεσή τους να υπερασπιστούν το σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών, να αποτρέψουν κάθε ενέργεια αναθεώρησης των συνθηκών κι εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την αλλαγή της γαλλικής πολιτικής⁸⁸.

Μετά την παρέμβαση της Μικρής Συνεννόησης η εφημερίδα Adevarul στο κύριο άρθρο της εκφράζει τη περηφάνια της για την πολιτική του N. Titulescu και αναφέρει μεταξύ άλλων πως τυχόν υιοθέτηση του ιταλικού σχεδίου θα αποτελέσει

⁸⁶ Adevarul, 26/3/1933

⁸⁷ Campus E., *Din politica externa a Romaniei 1913-1947*, σελ. 327 -328, Bucuresti, Editura Politica, 1980

⁸⁸ Ο.π.

πισωγύρισμα στις διεθνείς σχέσεις και σε πόλεμο⁸⁹. Στις 31/3/1933 έχει φανεί πως η γαλλική συμφωνία στο τετραμερές κλονίστηκε. Το άρθρο της έχει έναν σχεδόν πανηγυρικό τόνο αφού θεωρείται καταλυτική και εύστοχη η παρέμβαση των τριών συμμάχων. Η δήλωση του πρωθυπουργού Νταλατιέ, πως η Γαλλία δε συζητά την αναθεώρηση, δε κάνει πίσω σε ό,τι αφορά τα συμφέροντα της και δεν εγκαταλείπει τους φίλους της, ερμηνεύτηκε σαν δείκτης της πολιτικής ισχύος της Μικρής Συνεννόησης. Ταυτόχρονα ασκείται κριτική στην αγγλική πολιτική, ενώ η εξήγηση του Βρετανού πρωθυπουργού πως έκανε δεκτό το σχέδιο του Μουσολίνι για να μη χωριστεί η Ευρώπη στα δύο, σε αναθεωρητές και αντιαναθεωρητές, κρίνεται ως άτοπη. Η εφημερίδα υποστηρίζει πως όταν το σχέδιο βασίζεται στην αναθεώρηση των συνθηκών τότε η Ευρώπη αυτόματα χωρίζεται⁹⁰.

Η *Universul* ομοίως αντιδρά με σφοδρότητα στο σχέδιο. Σε κύριο άρθρο σημειώνεται πως η Μικρή Συνεννόηση, η Γαλλία, η Πολωνία, το Βέλγιο και οποιοδήποτε ανεξάρτητο κράτος δεν πρόκειται να δεχθούν την αναθεώρηση των συνθηκών. Καταλήγει με τη θέση πως η Ευρώπη που προέκυψε από τον Α' Π.Π είναι δίκαιη και οι λαοί πολέμησαν ώστε να θριαμβεύει η αρχή των εθνοτήτων, η αναθεώρηση θα αφορά αποκλειστικά την ικανοποίηση των ηττημένων⁹¹. Άλλος συντάκτης ερμηνεύει τις προβλέψεις του καταστατικού χάρτη της ΚτΕ αναφέροντας πως δε προβλέπεται η αναθεώρηση των υπαρχουσών συμφωνιών. Πιστεύει πως το σχέδιο ανοίγει το κουτί της Πανδώρας και πως ή θα διατηρηθούν οι συνθήκες και θα υπάρχει ειρήνη ή η Ευρώπη οδηγείται σε γενικευμένο πόλεμο⁹².

Το ιταλικό σχέδιο, αν και ουσιαστικά ναυάγησε, αποτέλεσε κρίκο στην αλυσίδα του κατευνασμού που ξεκίνησε το 1925 με το Λοκάρνο⁹³ και έληξε τραγικά με τη Συμφωνία του Μονάχου το 1938.

Την ίδια περίοδο που ο Benito Mussolini προωθούσε το τετραμερές σύμφωνο, στη Γενεύη διεξαγόταν η συνδιάσκεψη για τον αφοπλισμό. Ένα από τα ζητήματα που απασχολούσαν τη σύνοδο ήταν ο ορισμός της επίθεσης λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες της εποχής και τις τεχνολογικές αλλαγές που είχαν συμβεί. Η σοβιετική αντιπροσωπεία στις 6 Φεβρουαρίου 1933 παρουσίασε το σχέδιο σχετικά με τον

⁸⁹ *Adevarul*, 29/3/1933

⁹⁰ *Adevarul*, 31/3/1933

⁹¹ *Universul*, 29/3/1933

⁹² *Universul*, 31/3/1933

⁹³ Σειρά συμφωνιών με τις οποίες η ηττημένη Γερμανία αναγνώριζε τα σύνορα της δυτικής Ευρώπης, όπως αυτά διαμορφώθηκαν μετά τον Α' Π.Π. Ανάλογες συμφωνίες για την υπόλοιπη Ευρώπη δεν υπήρξαν.

ορισμό της επίθεσης. Η επιτροπή της συνδιάσκεψης συγκρότησε ομάδα με σκοπό τη μελέτη της πρότασης. Πρόεδρος της εν λόγω ομάδας ήταν ο Έλληνας διπλωμάτης Ν. Πολίτης ο οποίος στην τελική του αναφορά κατά βάση υιοθετούσε τις σοβιετικές προτάσεις περί του πότε πρόκειται για επιθετική ενέργεια και πότε όχι.

Τα κράτη μέλη της Μικρής Συνεννόησης εξ αρχής ήταν θετικά στην πρόταση ενώ η στάση τους πάνω στο τετραμερές σχέδιο ικανοποίησε τη σοβιετική πλευρά. Στη σύνοδο της συμμαχίας τον Μάιο οι τρεις αποφάσισαν να επισημοποιήσουν τη συμφωνία τους με τη Σοβιετική Ένωση πάνω στο ζήτημα του ορισμού της επίθεσης. Στις 3, 4 και 5 Ιουλίου στο Λονδίνο υπογράφηκαν οι συμφωνίες ορισμού της επίθεσης. Έτσι με βάση τα κείμενα, επίθεση είναι η κήρυξη πολέμου ενάντια σε ένα κράτος, η εισβολή σε ξένο έδαφος ακόμα και χωρίς την κήρυξη πολέμου, η επίθεση χερσαίων, ναυτικών ή αεροπορικών δυνάμεων ενάντια στο έδαφος, τα σκάφη ή τα αεροσκάφη ενός άλλου κράτους, ο ναυτικός αποκλεισμός των ακτών ή των λιμένων ενός άλλου κράτους, η βοήθεια σε ένοπλες συμμορίες που σχηματίζονται στο έδαφος μιας χώρας και εισβάλλουν στο έδαφος μιας άλλης χώρας⁹⁴.

Η κοινή γνώμη υποδέχθηκε με ικανοποίηση την παραπάνω συμφωνία. Η Adevarul θεωρεί πως πρόκειται για διπλωματική νίκη του Ν. Titulescu, τα υπογραφέντα στο Λονδίνο ουσιαστικά είναι ένα σύμφωνο μη επίθεσης με την ΕΣΣΔ που ανοίγουν το δρόμο για την οικονομική ανάπτυξη της Μπουκοβίνας και της Βεσσαραβίας⁹⁵. Την επομένη το κύριο άρθρο της εφημερίδας ασχολείται με τη συμφωνία του Λονδίνου επισημαίνοντας τη σπουδαιότητά της για την εδραίωση της ειρήνης στη περιοχή και τον καθοριστικό της ρόλο στη πορεία εξομάλυνσης των σχέσεων των δύο γειτόνων. Ειδικά για τη Ρουμανία θεωρείται κομβικός ο τρόπος που ορίζεται η έννοια «έδαφος» αφού, «Σαν έδαφος γίνεται αντιληπτό το έδαφος επί του οποίου ένα κράτος ασκεί την εξουσία του». Με αυτόν τον τρόπο η εφημερίδα θεωρεί πως αναγνωρίζεται από τους Σοβιετικούς η κυριαρχία της χώρας στις βόρειες και ανατολικές περιοχές της⁹⁶.

Στο ίδιο περίπου μήκος κύματος κινούνται οι αντιδράσεις και της Universul η οποία τονίζει σε σειρά άρθρων τη σπουδαιότητα που έχει για την εδαφική ακεραιότητα της Ρουμανίας ο παραπάνω ορισμός της έννοιας «έδαφος»⁹⁷. Μια

⁹⁴ Convention Defining Aggression (1933) *The American Journal of International Law*, 27(4), 192-195

⁹⁵ Adevarul, 4/7/1933

⁹⁶ Adevarul, 5/7/1933

⁹⁷ Universul, 3-5/7/1933

ενδιαφέρουσα διαφοροποίηση ανάμεσα στη κάλυψη του γεγονότος από τις δύο εφημερίδες είναι πως η μεν πρώτη επιχειρεί να κάνει και μια ανάλυση για τον διεθνή αντίκτυπο της συμφωνίας, όπως το πώς θα επηρεαστούν οι σχέσεις της ΕΣΣΔ με τις δυτικές δυνάμεις. Η δε *Universul* μένει στην αμιγώς εθνική ανάλυση και στο πώς εξασφαλίζονται τα εθνικά συμφέροντα της χώρας.

Το Νοέμβριο σχηματίζεται κυβέρνηση Φιλελευθέρων υπό τον I.G. Duca, ο οποίος εκπροσωπεί την «παλιά φρουρά» στο κόμμα, υποστηρίζει τον κοινοβουλευτισμό και την προσκόλληση της χώρας στις δυτικές δυνάμεις, ενώ θεωρεί απειλή το γερμανικό καθεστώς και την εγχώρια ακροδεξιά, γι' αυτό και θέτει εκτός νόμου τη Σιδηρά Φρουρά. Ως αντίποινα, μια ομάδα λεγεωνάριων⁹⁸ δολοφονεί τον πρωθυπουργό στις 29 Δεκεμβρίου στο σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης Sinaia. Λίγες μέρες μετά, ο Βασιλιάς ζητάει από τον Gheorghe Tatarescu να σχηματίσει κυβέρνηση. Αυτός ηγείται των «νέων φιλελευθέρων» που υποστηρίζουν το άνοιγμα της οικονομίας στο ξένο κεφάλαιο και είναι σχετικά ανεκτικοί στη Σιδηρά Φρουρά.

Όπως είναι επόμενο η είδηση της δολοφονίας του πρωθυπουργού προκάλεσε τεράστια αίσθηση και πάνδημη καταδίκη. Ο τρόπος που καλύφθηκε το συμβάν από τον τύπο προσφέρεται για συμπεράσματα. Η πρώτη αντίδραση της *Adevarul* ήρθε στις 2 Ιανουαρίου και μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε οργισμένη. Υπογραμμίζεται το γεγονός πως η πολιτική ζωή της χώρας για δεκαετίες δεν είχε γνωρίσει κάτι παρόμοιο. Κατηγορούνται όσοι δεν έβαλαν φρένο στη βία, όχι μόνο της ακροδεξιάς αλλά και κομμάτων που άσκησαν κυβερνητική εξουσία. Τέλος επισημαίνεται πως η φρικτή πράξη των προηγούμενων ημερών είναι αποτέλεσμα της ανοχής στη λεκτική βία και στις βίαιες πρακτικές ειδικά κατά τη τελευταία προεκλογική περίοδο⁹⁹. Την επομένη, η εφημερίδα διατηρεί υψηλούς τόνους. Οι δολοφόνοι του Duca χαρακτηρίζονται «καθάρματα», ενώ ο συντάκτης διερωτάται πώς είναι δυνατόν άνθρωποι που πορεύονται χρησιμοποιώντας περίστροφα και βόμβες να επικαλούνται τη χριστιανική θρησκεία¹⁰⁰.

Η *Universul* κυκλοφορεί ανήμερα τη Πρωτοχρονιά του 1934 και καλύπτει το γεγονός όχι όμως στη πρώτη σελίδα. Η εφημερίδα απερίφραστα καταδικάζει τη δολοφονία και σημειώνει πως δεν πρέπει να επιτραπεί να εισαχθούν νέα βίαια ήθη στη πολιτική ζωή. Στο σχετικό άρθρο, αν και περιγράφονται τα αστυνομικά μέτρα

⁹⁸ Η Σιδηρά Φρουρά ιδρύθηκε το 1927 με την επωνυμία Λεγεώνα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, τα μέλη και οι οπαδοί της αναφέρονταν ως λεγεωνάριοι.

⁹⁹ *Adevarul*, 2/1/1934

¹⁰⁰ *Adevarul*, 3/1/1934

που πάρθηκαν κατά της Σιδηράς Φρουράς αμέσως μετά τα γεγονότα της Σιναία, ο συντάκτης αποφεύγει να τα συσχετίσει με την άκρα δεξιά¹⁰¹. Η εμπλοκή της Σιδηράς Φρουράς αναφέρεται πρώτη φορά την επομένη. Στις 4 Ιανουαρίου όμως συναντάμε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενο. Ο υπογράφων το άρθρο αφού επαναλάβει τα περί επικινδύνων φαινομένων που επανεμφανίζονται στη πολιτική ζωή, στο τέλος επιχειρεί να «ξεπλύνει» τις ευθύνες της Σιδηράς Φρουράς γράφοντας πως στα κόμματα έχουν παρεισφρήσει ακραία στοιχεία. Παροτρύνει τη νεολαία να είναι προσεκτική και να σκέφτεται πως ο Μπενίτο Μουσολίνι με 100 άοπλους βάδισε προς τη Ρώμη, ενώ ο Χίτλερ και ο Κεμάλ δεν έφτασαν εκεί που βρίσκονται τώρα με δολοφονίες αλλά με τη θέληση των λαών τους. Καταλήγοντας επισημαίνει πως όσοι σπρώχνουν τη νεολαία σε τέτοιες πράξεις είναι εχθροί της Ρουμανίας¹⁰².

Το 1930 οι σχέσεις των βαλκανικών κρατών κάνουν ένα αποφασιστικό βήμα προς τα εμπρός με τη διοργάνωση της Πρώτης Βαλκανικής Συνδιάσκεψης στην Αθήνα, την οποία ακολούθησαν άλλες δύο. Η εν λόγω πρωτοβουλία ήταν μια γενναία προσπάθεια εκπροσώπων της πολιτικής και πνευματικής ζωής της όλης περιοχής. Οι συνδιασκέψεις δεν είχαν επίσημο χαρακτήρα, όμως διεξάγονταν υπό την αιγίδα της Κ.τ.Ε. Όλη αυτή η διαδικασία συνέβαλε στη διάδοση της ιδέας μιας βαλκανικής συνεννόησης και βοήθησε την ανάπτυξη εμπορικών και μορφωτικών σχέσεων στη χερσόνησο, ωστόσο δε μπόρεσε να υπερνικήσει τις αντιθέσεις που υπήρχαν και να οδηγήσει σε μια ευρύτερη συνεννόηση¹⁰³.

Τα μέχρι τότε αποτελέσματα των συνδιασκέψεων και οι διεθνείς εξελίξεις το 1933 ωθούν τη Ρουμανία να διεξάγει «επιθετική» βαλκανική πολιτική. Είναι σύμμαχος με τη Γιουγκοσλαβία, διατηρεί άριστες σχέσεις με την Ελλάδα και την Τουρκία, ενώ υπάρχουν ανοιχτοί δίαυλοι επικοινωνίας με τη Βουλγαρία.

Το Σεπτέμβριο του 1933 στη Σύνοδο της Μικρής Συνεννόησης η Τσεχοσλοβακία δίνει το πράσινο φως στις δύο συμμάχους της να διαπραγματευτούν ένα πολυμερές σύμφωνο ασφάλειας που να αφορά τα Βαλκάνια. Το φθινόπωρο και τον χειμώνα ο Ν. Titulescu περιοδεύει σε Σόφια, Άγκυρα και Αθήνα, τότε διαπιστώνεται πως οι συνθήκες για μια συμφωνία είναι ευνοϊκές. Παράλληλα την ίδια περίοδο γίνονται διεργασίες και από τα υπόλοιπα κράτη με στόχο την προσέλκυση της Βουλγαρίας. Ενδεικτικά η Ελλάδα προσέφερε διευκολύνσεις στο λιμάνι της

¹⁰¹ *Universul*, 1/1/1934

¹⁰² *Universul*, 4/1/1934

¹⁰³ Σβωλόπουλος Κ., «Η διεύρυνση της διαβαλκανικής συνεργασίας (1933-1935)» στο *Ιστορία του Ελληνικού έθνους ΙΕ'*, σελ. 356, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1977

Καβάλας ή της Αλεξανδρούπολης. Η Αλβανία συμμετείχε μεν στις συνδιασκέψεις και στο εσωτερικό της χώρας υπήρχε μερίδα που έβλεπε ένα ενδεχόμενο σύμφωνο σαν εγγύηση της εθνικής της ανεξαρτησίας, εντούτοις η πρόσδεσή της στην Ιταλία ήταν τόσο δυνατή που δεν μπορούσε να γίνει λόγος για είσοδό της στην επικείμενη συμφωνία.

Όπως είναι επόμενο, οι διεργασίες στην περιοχή ανησύχησαν εκείνες τις δυνάμεις που επεδίωκαν την αναθεώρηση των συμφωνιών, Ιταλία και Γερμανία. Ειδικά η πρώτη θεωρούσε τα Βαλκάνια χώρο του άμεσου ενδιαφέροντός της και κινητοποιήθηκε έντονα ώστε να αποτρέψει την προσέγγιση της Βουλγαρίας με τα υπόλοιπα κράτη. Αναφορά της ρουμάνικης πρεσβείας από τη Ρώμη αναφέρει χαρακτηριστικά «το Palazzo Chigi παρενοχλεί με κάθε δυνατό τρόπο τη Σόφια τροφοδοτώντας την ελπίδα να ψαρέψει στα ταραγμένα νερά του μέλλοντος»¹⁰⁴. Επιπλέον οι Ιταλοί δυσφορούσαν καθώς Ελλάδα και Τουρκία ευθυγραμμίζονταν με τη πολιτική της Μικρής Συνεννόησης¹⁰⁵.

Οι αντιδράσεις Ρώμης και Βερολίνου καθώς και η αποτυχία της Διάσκεψης για τον αφοπλισμό στη

Γραμματόσημο αφιερωμένο στο Βαλκανικό Σύμφωνο

Γενεύη επιτάχυναν τις εξελίξεις, στις 4 Φεβρουαρίου στο Βελιγράδι υπογράφεται η συμφωνία και 5 μέρες αργότερα στο κτίριο της Ακαδημίας Αθηνών διεξάγεται η επίσημη τελετή. Η ουσία της συμφωνίας των 4 κρατών συνοψίζεται στο ότι εγγυώνται τα σύνορα της περιοχής υπακούοντας στις αρχές της Συμφωνίας Briand – Kellogg και της Κοινωνίας των Εθνών, δεσμεύονται να μην προβούν σε μονομερείς ενέργειες προς κανένα κράτος της περιοχής ενώ υπάρχει η πρόβλεψη μελλοντικής εισόδου στη συμφωνία για τη Βουλγαρία και την Αλβανία.

Το Βαλκανικό Σύμφωνο μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως ήταν εκείνη τη στιγμή ένα κομμάτι του φιλειρηνικού μπλοκ που διαμορφωνόταν στην Ευρώπη. Η

¹⁰⁴ Campus, σελ. 337-347

¹⁰⁵ Σβωλόπουλος, σελ. 356

Ρουμανία μέσω του N. Titulescu είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία αυτού του εργαλείου στην υπηρεσία της ειρήνης.

Οι δύο εφημερίδες χαιρέτησαν με ενθουσιασμό την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου, ενώ και η ανάλυσή τους σε μεγάλο βαθμό συμπίπτει. Η *Adevarul* στις 8 Φεβρουαρίου αναφέρει πως Γερμανία, Ουγγαρία και Ιταλία βρίσκονται εδώ και καιρό σε διαβούλευση ώστε να συγκροτήσουν ένα αναθεωρητικό μπλοκ. Σχολιάζει πως το τελευταίο διάστημα υπάρχει έντονη κινητικότητα μεταξύ Ρώμης, Βιέννης και Βουδαπέστης, σίγουρα εν γνώση του Βερολίνου. Έτσι η συμφωνία που μονογράφηκε στο Βελιγράδι και αναμένεται να υπογραφεί στην Αθήνα αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Τα κράτη της περιοχής συμφώνησαν να υπερασπίσουν την ειρήνη. Στα Βαλκάνια εδραιώνεται η ειρήνη, ταυτόχρονα η αναθεωρητική ομάδα δέχεται ένα ισχυρό ράπισμα. Ο οποιοσδήποτε αντικειμενικός κριτής δεν μπορεί παρά να αναγνωρίσει την τεράστια συνεισφορά του N. Titulescu στη συμφωνία. Ενδιαφέρον προκαλεί πως στη κατακλείδα του άρθρου απαριθμώντας το αντιαναθεωρητικό μπλοκ περιλαμβάνει τη Γαλλία, τη Μικρή Συνεννόηση, τη Πολωνία, τη Βαλκανική Συνεννόηση, την ΕΣΣΔ, αλλά όχι την Αγγλία¹⁰⁶.

Λίγες ημέρες αργότερα επισημαίνεται πως η συμφωνία εξασφαλίζει εσωτερική ειρήνη σε αυτήν τη νευραλγική περιοχή, ενώ ταυτόχρονα υψώνει τείχος στις αναθεωρητικές δυνάμεις. Συνεπώς βοηθά στην εδραίωση της ευρωπαϊκής ειρήνης. Για τη Ρουμανία ειδικά αποτελεί εγγύηση των νοτίων συνόρων της¹⁰⁷. Ενώ σχεδόν όλες οι σχετικές με το Σύμφωνο ειδήσεις και πληροφορίες μπαίνουν αντιπαραβολικά με τις πολιτικές εξελίξεις στην Αυστρία για την οποία η εφημερίδα θεωρεί πως βαδίζει προς το ναζιστικό ολοκληρωτισμό.

Η *Universul* στο κύριο άρθρο της στις 10/2/1934 χαρακτηρίζει την υπογραφή του Συμφώνου ιστορική. Θεωρώντας πως μια νέα εποχή με πολλές υποσχέσεις ξεκινά για τη περιοχή σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αν κοιτάξουμε λίγα μόνο χρόνια πίσω θα καταλάβουμε την ιστορικότητα των στιγμών. Οι λαοί των Βαλκανίων επέλεξαν να ζήσουν αρμονικά ο ένας δίπλα στον άλλο».

Στο κείμενο υπογραμμίζονται τα ακόλουθα. Το σύμφωνο είναι θρίαμβος της ρουμάνικης φιλειρηνικής πολιτικής. Η χώρα είναι υπέρ του αφοπλισμού αλλά όπως αναφέρει το σχετικό άρθρο αυτό δε μπορεί να γίνει μηχανικά. Πρώτα πρέπει να επιτευχθεί ο αφοπλισμός στη σκέψη και στη πολιτική, αυτό έχει καταλάβει ο N.

¹⁰⁶ *Adevarul*, 8/2/1934

¹⁰⁷ *Adevarul*, 11/2/1934

Titulescu παραμένοντας τόσο πιστός στις αρχές της Κοινωνίας των Εθνών, μαχόμενος τον αναθεωρητισμό και σεβόμενος της συμφωνίες. Το κείμενο προσπαθεί να δώσει τη διεθνή διάσταση της συμφωνίας και καταλήγει: «Η παγκόσμια κοινή γνώμη στρέφει το βλέμμα στην Αθήνα και χαιρετίζει την υπογραφή αυτής της ξεκάθαρα αμυντικής συμφωνίας. Εμείς στη Ρουμανία μπορούμε να είμαστε υπερήφανοι για την πολιτική στην υπηρεσία της ειρήνης που ασκεί η χώρα μας»¹⁰⁸. Λίγο αργότερα αποτιμώντας πολιτικά τη συμφωνία το βασικό συμπέρασμα είναι πως η υπογραφή της είναι η ηχηρή απάντηση στον ρεβιζιονισμό που το τελευταίο διάστημα έχει ισχυροποιηθεί¹⁰⁹.

Το Μάιο του 1935 υπογράφονται τα σύμφωνα αμοιβαίας βοήθειας ανάμεσα στη Γαλλία, τη Τσεχοσλοβακία και τη Σοβιετική Ένωση. Η *Adevarul* υποδέχθηκε θετικά τις εν λόγω συμφωνίες. Στο σχετικό άρθρο υπογραμμίζεται πως υπογράφηκαν έχοντας την έγκριση της Αγγλίας και της Ιταλίας. Ο συντάκτης γράφει πως η πολιτική της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας αν και στα λόγια είναι φιλειρηνική, στην πράξη έχει υψώσει τη σημαία του αναθεωρητισμού. Ειδικότερα το γαλλοσοβιετικό σύμφωνο αν και περιορίζεται γεωγραφικά στην Ευρώπη τονώνει το κύρος της Κοινωνίας των Εθνών καθώς σε περίπτωση επιθετικής ενέργειας ενεργοποιείται χωρίς χρονοβόρες διαδικασίες. Καταλήγοντας θεωρεί πως το σπουδαιότερο είναι πως ανοίγει το δρόμο για ένα σύμφωνο ασφάλειας που να αφορά ολόκληρη την Ανατολική Ευρώπη, γι' αυτό πρόκειται για έναν ιστορικό σταθμό¹¹⁰.

Η Ρουμανία, μετά την υπογραφή αυτών των συμφωνιών, αποκτούσε εξαιρετικά στρατηγική σπουδαιότητα, αφού ο μόνος τρόπος για να λειτουργήσουν ήταν η εξασφάλιση μιας διόδου ώστε να μπορέσει ο Κόκκινος Στρατός να προστρέξει προς βοήθεια της Τσεχοσλοβακίας. Η Πολωνία ήταν τόσο αντισοβιετική που δεν υπήρχε καμία περίπτωση να επιτρέψει τη διέλευση από το έδαφός της. Τότε έγινε αναγκαίο ένα ανάλογο Ρουμανοσοβιετικό σύμφωνο που θα επέτρεπε τη μετακίνηση των Σοβιετικών μέσα από τη Ρουμανία σε περίπτωση που η Τσεχοσλοβακία δεχόταν επίθεση από τη Γερμανία.

Όλη αυτή τη περίοδο, η *Adevarul* διατηρεί υψηλούς τόνους απέναντι βασικά στη ναζιστική Γερμανία, ενώ πολλές είναι και οι αναφορές κατά της φασιστικής Ιταλίας. Ειδικά για την Ιταλία η κριτική που ασκείται αποκτά μεγαλύτερη αξία

¹⁰⁸ *Universul*, 10/2/1934

¹⁰⁹ *Universul*, 13/2/1934

¹¹⁰ *Adevarul*, 4/5/1935

δεδομένων των θετικών αισθημάτων του ρουμάνικου λαού προς τη χώρα αυτή. Καθημερινά και τις περισσότερες φορές στη πρώτη σελίδα εκτοξεύονται μύδροι κατά των δύο καθεστώτων. Άλλο ενδιαφέρον σημείο είναι πως ο αντισοβιετισμός των συντακτών της εφημερίδας εξαφανίζεται, όπως καταδεικνύει και το εξής σχόλιο με τίτλο «Η ΕΣΣΔ ο στιβαρός πυλώνας της ειρήνης» και στη συνέχεια: «Ρωσία, Γαλλία, Τσεχοσλοβακία, Τουρκία - ορίστε οι χώρες που στέκονται στην εμπροσθοφυλακή της διατήρησης της ειρήνης. Μεταξύ αυτών πιο αποφασισμένη είναι η Ρωσία. Στηριζόμενη στα 160 εκ. των κατοίκων της, στον άρτια οργανωμένο στρατό της, αυτή μπορεί να αντισταθεί σαν ένας αμετακίνητος βράχος στις προσπάθειες του φασιστικού ιμπεριαλισμού να ξεκινήσει ένα νέο πόλεμο»¹¹¹.

Τα παραπάνω συναινούν στο ότι η διεύθυνση της εφημερίδας υποστήριζε με θέρμη τη γραμμή της συλλογικής ασφάλειας. Επίσης γενικότερα προκύπτει η απόλυτη στήριξη στη πολιτική του υπουργού των εξωτερικών. Έτσι οι συντάκτες επιτιθέμενοι στα ολοκληρωτικά καθεστώτα και αλλάζοντας το τόνο απέναντι στη Σοβιετική Ένωση προετοίμαζαν την κοινή γνώμη να αποδεχθεί ένα ενδεχόμενο ρουμανοσοβιετικό σύμφωνο.

Τέλη Ιουνίου ο Titulescu ενημερώνει πως ένα σχέδιο συμφωνίας ήταν έτοιμο. Ο φόβος όμως να καταληφθεί η Βεσσαραβία με πρόσχημα αυτή τη συμφωνία τον ώθησε να ζητήσει απαραίτητα εγγυήσεις από τη Γαλλία. Αυτές οι ενέργειες του μεγάλου διπλωμάτη έκαναν τους δεξιούς κύκλους στο εσωτερικό της χώρας να βυσσοδομούν εναντίον του.

Το Μάρτιο του 1936 διαδραματίζονται δύο γεγονότα: το πρώτο αφορούσε την εσωτερική επικαιρότητα και ήταν η δίκη της Αντιφασιστικής Επιτροπής στο Κισινάου (Κισνόβιο, πρωτεύουσα της Βεσσαραβίας). Το δεύτερο ήταν η ανακατάληψη της Ρηνανίας από τη Γερμανία. Ο τρόπος με τον οποίο αντιδρούν οι δύο εφημερίδες σε αυτά, καταδεικνύει την πόλωση που είχε επέλθει στη κοινωνία.

Η δίωξη κατά της Αντιφασιστικής Επιτροπής στο Κισινάου είχε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά επειδή οι μισοί από τους 30 και πλέον κατηγορούμενους ήταν διανοούμενοι και ανάμεσα τους βρισκόταν κι ένας αναγνωρισμένος καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Ιασίου, ο Petre Constantinescu – Iasi. Κατά συνέπεια η δίκη απασχόλησε έντονα τη κοινή γνώμη. Η Adevarul καταρχάς δημοσιεύει άρθρο του συνηγόρου υπεράσπισης C. Sp. Popescu όπου επιχειρείται να αποδομηθεί το

¹¹¹ Adevarul, 21/6/1935

κατηγορητήριο το οποίο βασικά συνίσταται πως οι σκοποί του Αντιφασιστικού Μετώπου είναι αντεθνικοί, αφού σκοπός είναι η εγκαθίδρυση κομμουνιστικού καθεστώτος όμοιο με αυτό της Σοβιετικής Ρωσίας. Όμως ο συντάκτης προσπαθεί με βάση τη διακήρυξη της οργάνωσης ν' αποδείξει πως σκοποί της είναι να μπει φραγμός στη φασιστική δραστηριότητα στο εσωτερικό, οι δημοκρατικές και συνδικαλιστικές ελευθερίες του λαού και η αμνήστευση των πολιτικών κρατουμένων. Υπογραμμίζει δε πως τα παραπάνω θα πρέπει να είναι αιτήματα οποιουδήποτε δημοκρατικού κόμματος¹¹².

Δύο ημέρες αργότερα η εφημερίδα επανέρχεται, σχολιάζοντας την έναρξη της δίκης γίνεται αναφορά στη μεγάλη δημοσιότητα που έχει πάρει. Ο συντάκτης θεωρεί πως η κοινή γνώμη έχει μοιραστεί στα δύο, από τη μια οι εργάτες του χεριού και του πνεύματος που έχουν ξεσηκώσει ένα πανεθνικό κύμα αλληλεγγύης στους κατηγορούμενους, από την άλλη οι συκοφαντίες της δεξιάς και του τύπου της. Ουσιαστικός σκοπός της δίωξης είναι η απομάκρυνση του Constantinescu – Iasi από τη πανεπιστημιακή έδρα που κατέχει. Επίσης επισημαίνεται πως οι κατηγορίες δε μπορούν να σταθούν αφού οι διακηρυγμένοι σκοποί των αντιφασιστικών επιτροπών απέχουν πολύ από το να χαρακτηριστούν κομμουνιστικοί¹¹³.

Στον αντίποδα η *Universul* σε σχετικό άρθρο χαρακτηρίζει τον Constantinescu πράκτορα της ΕΣΣΔ και το Δημοκρατικό Μπλοκ όργανο της 3ης Διεθνούς, δηλαδή οργάνωση ενάντια στα εθνικά συμφέροντα. Κλείνοντας καλούνται οι αρχές να πάρουν τα κατάλληλα μέτρα¹¹⁴. Δείγμα του ενδιαφέροντος για τη δίκη είναι το γεγονός πως και στις δύο εφημερίδες αναδημοσιεύονται τα πρακτικά της, ενώ η διαφορετική οπτική φαίνεται και από την εξής λεπτομέρεια, η *Adevarul* πάντα πριν τα ονόματα των κατηγορουμένων τοποθετεί τη προσφώνηση «κος», η *Universul* δε τη χρησιμοποιεί ποτέ.

Η ανακατάληψη της Ρηνανίας από τη Γερμανία στις 6 Μαρτίου 1936 αποτέλεσε σημείο καμπής για ολόκληρη την περίοδο. Από τη μια μεριά, αποτέλεσε μια κατάφωρη παραβίαση των συνθηκών ειρήνης του Παρισιού που άνοιγε το δρόμο για ευρύτερη αναθεώρησή τους· από την άλλη, η αντίδραση ή πιο σωστά η μη αντίδραση της Γαλλίας απογοήτευσε Σοβιετικούς και Μικρή Συνεννόηση. Ουσιαστικά οι Γάλλοι επέλεξαν να αναθεωρήσουν όλη τους τη μέχρι τότε πολιτική.

¹¹² *Adevarul*, 4/3/1936

¹¹³ *Adevarul*, 6/3/1936

¹¹⁴ *Universul*, 4/3/1936

Την επόμενη μέρα ο Titulescu απευθυνόμενος προς τον Γάλλο διπλωμάτη Wladimir d'Ormesson ανέφερε: «και ο πιο μικρός δισταγμός σχετικά με αυτό το θέμα φαίνεται αξιοθρήνητος». Λίγες μέρες αργότερα η ρουμάνικη διπλωματία αναλάμβανε δράση δυσανάλογη της ισχύος της προσπαθώντας να υποκαταστήσει τις βρετανικές και ιταλικές εγγυήσεις που καταποντίστηκαν στον Ρήνο. Έτσι ο Titulescu ανέφερε δημόσια πως «η Μικρή Συνεννόηση και η Βαλκανική Συνεννόηση είναι έτοιμες να υπερασπίσουν με κάθε μέσο τις συμφωνίες, ακόμα και αυτές του Locarno», σίγουρα αυτές οι δυνάμεις υποστηρίζονταν και από τη Σοβιετική Ένωση αλλά τελικά δε κατάφεραν κάτι ουσιαστικό¹¹⁵.

Παρότι τελικά και οι δύο εφημερίδες καταδικάζουν τη γερμανική ενέργεια στη Ρηνανία, ο τρόπος με τον οποίο καλύπτεται το γεγονός φανερώνει από τη μια μεριά την ιδεολογική και πολιτική απόσταση που τις χωρίζει, από την άλλη όμως τη προσκόλληση όλων σχεδόν στην ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική της χώρας. Η *Adevarul* αντιδρά άμεσα στις 9 Μαρτίου στο οπισθόφυλλο όπου δημοσιεύονται συνήθως οι τελευταίες τηλεγραφικές ειδήσεις που φτάνουν από το εξωτερικό. Η γερμανική πολιτική χαρακτηρίζεται διπρόσωπη. Ενώ ο συντάκτης θεωρεί πως μόνο τυχαίος δεν είναι ο χρόνος που επιλέχθηκε να γίνει αυτή η προβοκάτσια, η Ιταλία είναι απασχολημένη στην Αβησσυνία και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις διαιρεμένες. Η εφημερίδα θεωρεί την κατάληψη της Ρηνανίας, όχι μόνο σαν παραβίαση των συμφωνιών του Παρισιού αλλά, ουσιαστικά ως διάρρηξη της Συνθήκης του Λοκάρνο, αναμένει δε την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας¹¹⁶.

Τις επόμενες μέρες υπάρχει εκτεταμένη σχετική αρθρογραφία. Στις 10/3 το κύριο άρθρο της εφημερίδας έχει τίτλο «Η συμπεριφορά του κ. Χίτλερ» και αναφέρει πως ήταν γνωστή η απέχθεια του ναζιστικού καθεστώτος στις Συνθήκες, όμως πλέον πρόκειται για μια νέα κατάσταση. Τα τεκταινόμενα στη Ρηνανία είναι στη βάση τους μια κατάσταση χειρότερη από τον ιταλοαβησσυνανικό πόλεμο. Εκεί το ζήτημα είχε να κάνει με την επιθετικότητα, ενώ εδώ γίνεται λόγος για το απαραβίαστο όσων συμφωνούνται, για την αρχή πως σε όποια διαφωνία σχετικά με το διεθνές δίκαιο και σχέσεις πρέπει να προστρέχει κανείς στη διαιτησία. Η ειρήνη στην Ευρώπη για μια ακόμη φορά απειλείται, το ναζιστικό καθεστώς θορυβεί αλλά δεν τρομάζει και η πρώτη απάντηση έρχεται ήδη από τη Βρετανία, της οποίας το κοινοβούλιο ψήφισε

¹¹⁵ Sandu, T. (2018) *Romania in cadrul Micii Antante: alianta de rezerva a Frantei in Europa Centrala interbelica, 1919-1938*. Στο V. Naumescu (επιμ.) *Romania Marile Puteri si Ordinea Europeana*, (σ. 69-90). Bucuresti: Polirom

¹¹⁶ *Adevarul*, 9/3/1936

πιστώσεις 300 εκ. λιρών για εξοπλισμούς. Για τη Ρουμανία τα πράγματα πλέον γίνονται πεντακάθαρα. Η χώρα οφείλει να παραμείνει πιστή στους συμμάχους της επειδή αυτό υπαγορεύουν τα γεωπολιτικά της συμφέροντα¹¹⁷.

Την επομένη στο άρθρο που αναφέρεται στα τεκταινόμενα, η πολιτική της Γερμανίας χαρακτηρίζεται υποκριτική και ανήθικη που την οδηγεί στην απομόνωση. Υπογραμμίζεται το γεγονός πως σχεδόν όλα τα κράτη αντέδρασαν στη χιτλερική προβοκάτσια. Ενώ γίνεται ειδική αναφορά στην Αγγλία η οποία φέρεται να προσεγγίζει τις γαλλικές θέσεις, δηλαδή πως η ναζιστική επιθετικότητα χρειάζεται άλλα μέσα για να αντιμετωπιστεί. Επισημαίνεται πως η στρατιωτική συνεργασία Λονδίνου, Παρισιού και Μόσχας πρέπει να σταθεροποιηθεί ώστε στα μικρότερα έθνη να εμπεδωθεί αίσθημα ασφάλειας. Το άρθρο καταλήγει αναφέροντας πως οι μέχρι τώρα αντιδράσεις είναι ενθαρρυντικές¹¹⁸.

Τα πυρά της *Adevarul* στρέφονται και κατά της εγχώριας δεξιάς. Έτσι κύριο άρθρο της απαντά σε δεξιούς κύκλους οι οποίοι διέδιδαν πως τη Ρουμανία δεν την αφορούν τα συμβάντα στη Ρηνανία αφού δεν είναι μέρος της Συμφωνίας του Λοκάρνο. Υποστηρίζει πως το ζήτημα δεν είναι η Ρηνανία αλλά η αναθεώρηση των συμφωνιών και ανοίγει λοιπόν ο δρόμος ώστε και η Ουγγαρία να προβάλει τις δικές της διεκδικήσεις. Ο συντάκτης κάνει αναφορά και στη Γαλλία αναφέροντας πως τα γεγονότα στη Ρηνανία δεν είναι θέμα κύρους αλλά ζωτικής σημασίας που αργά ή γρήγορα θα το λύσει η δύναμη των όπλων¹¹⁹.

Στις 13/3 εμφανίζεται άρθρο στη πρώτη σελίδα με τίτλο «Ποιος υπερασπίζεται την ειρήνη;» όπου γίνεται σφοδρή και ευθεία επίθεση κατά της εγχώριας ακροδεξιάς, η οποία τις τελευταίες ημέρες επιδίδεται σε μια δήθεν φιλειρηνική προπαγάνδα κι επισημαίνει πως η ειρήνη που επιδιώκουν οι πράκτορες του Βερολίνου είναι μια ειρήνη χωρίς συμφωνίες, χωρίς κανόνες. Είναι δηλαδή η ικανοποίηση των αναθεωρητικών επιδιώξεων. Ο συντάκτης κλείνει υπογραμμίζοντας:

«Με όλη μας τη δύναμη φωνάζουμε ΠΟΤΕ ΠΟΛΕΜΟΣ! Αλλά δε θα θυσιάσουμε τη δίκαιη ειρήνη μας για κανέναν και όποιος προσπαθήσει να μας πάρει με τα όπλα ή με προδοσία ότι μας ανήκει θα μας βρει χωρίς το παραμικρό δισταγμό να εκτελούμε το καθήκον μας δίπλα στους συμμάχους μας. Ο παλιός Ρουμάνος μαχητής μπορεί να ξεχωρίσει τον κίνδυνο. Αυτός δε θα πέσει στη παγίδα που έστησε

¹¹⁷ *Adevarul*, 10/3/1936

¹¹⁸ *Adevarul*, 11/3/1936

¹¹⁹ *Adevarul*, 12/3/1936

ο εθνικοσοσιαλισμός μέσω των πρακτόρων του στο Βουκουρέστι, στις τσέπες των οποίων ακούγονται τα βρώμικα αργύρια του ξεπουλήματος»¹²⁰.

Η *Universul* αντιδρά με αρνητικά αλλά επιλέγει να κρατά ήπιους τόνους και αποφεύγει να προσεγγίσει τα συμβάντα από ιδεολογική σκοπιά. Οι πρώτες αντιδράσεις τις εφημερίδας μπορούν να χαρακτηριστούν ουδέτερες. Ωστόσο οι ανταποκρίσεις από το Παρίσι προβάλλονται έντονα. Στις 11 Μαρτίου το κύριο άρθρο της εφημερίδας ασχολείται με τις εξελίξεις, ο συντάκτης αναφέρεται στους επαχθείς όρους που τέθηκαν από τη Γερμανία στη Ρουμανία κατά τον Α' Π.Π και στο σχόλιο του Ούγγρου αντιπροσώπου στις τότε διαπραγματεύσεις πως εκείνη η συμφωνία είναι χάδι μπροστά στους όρους που θα θέσουν στους υπόλοιπους αν τελικά νικήσουν στον πόλεμο. Ουσιαστικά θέλει να απαντήσει στη γερμανική θέση πως η ηττημένη Γερμανία υποχρεώθηκε να υπογράψει την απάνθρωπη Συνθήκη των Βερσαλλιών και καλεί τον Χίτλερ να μην κάνει πως ξεχνά την ιστορία¹²¹.

Το επόμενο διάστημα μεταδίδει τα νέα και τις αντιδράσεις που έχουν ξεσηκωθεί με αφορμή τη Ρηνανία, εξακολουθεί να προσέχει τις διατυπώσεις αλλά φαίνεται να καταδικάζει τη γερμανική ενέργεια. Στις 15/3 δημοσιεύεται άρθρο Γάλλου δημοσιογράφου με τίτλο «Η Γαλλία μπροστά στη Γερμανική περιφρόνηση». Ο συντάκτης περιγράφει το κλίμα που επικρατεί στη χώρα του κι επιχειρεί να κάνει ανάλυση της κατάστασης. Πιστεύει πως το θέμα προέκυψε λόγω της επανάπαυσης που επικρατούσε στο γαλλικό λαό, ο οποίος έχει την τάση να σηκώνεται και να συσπειρώνεται μόνο σε επείγουσες καταστάσεις και πως όλο το οικοδόμημα της ασφάλειας της Γαλλίας έχει χτιστεί με θεμέλιο τη λέξη «Άμυνα». Έτσι ενώ ήταν μέρες γνωστό τι επρόκειτο να συμβεί, δεν πάρθηκε κανένα μέτρο αποτροπής¹²². Την επομένη για πρώτη φορά και χωρίς περιστολές καταδικάζεται η γερμανική ενέργεια. Το σχετικό άρθρο επισημαίνει μεταξύ άλλων πως η καταπάτηση των συμφωνιών από την αρχαιότητα θεωρείται πράξη κολάσιμη. Ο γερμανικός, ουγγρικός και βουλγάρικος ρεβιζιονισμός ξεπέρασε τα όρια. Καταλήγει στο συμπέρασμα πως χρειάζεται μια πανευρωπαϊκή κινητοποίηση για να σωθεί η ειρήνη¹²³.

Στο πλαίσιο που διαμόρφωσαν οι συμφωνίες Γαλλίας, Τσεχοσλοβακίας, ΕΣΣΔ και η αυξανόμενη επιθετικότητα της ναζιστικής Γερμανίας συνεχίζονταν οι επαφές με τους Σοβιετικούς. Στο περιθώριο της Διάσκεψης του Montreux, το

¹²⁰ *Adevarul*, 13/3/1936

¹²¹ *Universul*, 11/3/1936

¹²² *Universul*, 15/3/1936

¹²³ *Universul*, 16/3/1936

καλοκαίρι του 1936, Titulescu και Litvinov¹²⁴ ομονοούν στους όρους της συμφωνίας εκτός από το άρθρο 2 που προέβλεπε πως τα μέρη αναλαμβάνουν δράση εφόσον εμπλακεί η Γαλλία¹²⁵. Εν τέλει η συμφωνία δεν υπογράφηκε καθώς στις 29 Αυγούστου ο Titulescu απομακρύνεται από τη θέση του. Η πολιτική του είχε εξοργίσει τη δεξιά, ενώ το διεθνές του κύρος και καταξίωση είχαν προκαλέσει την εμπάθεια του Βασιλιά¹²⁶.

Στον τύπο δε βρίσκουμε αρθρογραφία σχετική με τις διαβουλεύσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές καθώς διεξάγονταν κάτω από άκρα μυστικότητα. Είναι όμως χρήσιμο να αποσαφηνιστεί το πολιτικό κλίμα στο εσωτερικό της χώρας αυτή ακριβώς τη περίοδο. Προκύπτει πως τα πολιτικά πάθη είχαν φτάσει σε δυσθεώρητα ύψη με βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα σε οπαδούς της άκρας δεξιάς και σε υποστηρικτές των δημοκρατικών και αριστερών κομμάτων. Στις 21 Ιουνίου η *Adevarul* εξαπολύει μύδρους κατά τις *Universul* και ειδικά κατά του διευθυντή της Stelian Popescu, τον οποίο κατηγορεί ως τον αυτουργό των βιαιοτήτων των τελευταίων ημερών. Συνεχίζοντας την επίθεση, η *Universul* θεωρείται το εργαλείο εκφασισμού της χώρας¹²⁷. Δύο ημέρες αργότερα στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας καταγγέλλεται πως ακροδεξιές συμμορίες έχουν εξαπολύσει πογκρόμ κατά του δημοκρατικού τύπου, ταυτόχρονα συγχαίρει τις λαϊκές μάζες για την αντίδραση που επιδεικνύουν στις επιθέσεις¹²⁸. Στο φύλλο της 25^{ης} Ιουνίου δημοσιεύονται ψηφίσματα, ανακοινώσεις και γενικότερα οι αντιδράσεις που ξεσήκωσαν τα έκτροπα των τελευταίων ημερών. Η πέμπτη σελίδα της εφημερίδας δείχνει το εύρος και τη πολυσυλλεκτικότητα των δυνάμεων που αντιμάχονταν τη πορεία προς τον ακροδεξιό ολοκληρωτισμό. Εκεί εμφανίζεται η επιστολή ενός στρατηγού εν αποστρατεία, οι ανακοινώσεις του Μετώπου των Εργατών Γης¹²⁹, των οργανώσεων του Εθνοκοαγροτικού Κόμματος κι εργατικών σωματείων. Περιγράφονται επεισόδια στην έδρα του δικηγορικού συλλόγου στο Βουκουρέστι, καθώς και αντιδράσεις από τον τύπο τις περιφέρειας¹³⁰.

Κατά το επόμενο διάστημα η *Adevarul* διατηρεί υψηλούς τόνους κατά όλων των κομμάτων τις ακροδεξιές, των Φιλελευθέρων του Tatarescu και της *Universul*.

¹²⁴ Μαξίμ Λιτβινοβ, υπουργός εξωτερικών της Ε.Σ.Σ.Δ

¹²⁵ Grecescu, I. (επμ.), *Nicolae Titulescu Documente confidenciale*, σελ. 152-154, Bucuresti, Editura Academiei Romane, 1992

¹²⁶ Hitchins K., 507

¹²⁷ *Adevarul*, 21/6/1936

¹²⁸ *Adevarul*, 23/6/1936

¹²⁹ Πολιτικός σχηματισμός υπό τον Petru Groza με στενές σχέσεις με το Κ.Κ.

¹³⁰ *Adevarul*, 25/6/1936

Ταυτόχρονα εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως η απομάκρυνση του Nicolae Titulescu από το Υπουργείο Εξωτερικών, τον Αύγουστο, δε σχολιάζεται ευθέως. Πιθανόν υπήρξε κάποιο είδος απαγόρευσης σχολιασμού αυτής της επιλογής δεδομένου πως η εφημερίδα στήριζε με φανατισμό τις επιλογές του. Επίσης είναι εμφανές, παρά τις περί αντιθέτου δηλώσεις, πως υπάρχουν διάυλοι επικοινωνίας με το παράνομο Κ.Κ., όμως η γραμμή που περνάει είναι υπέρ του Εθνικοαργοτικού Κόμματος προκειμένου ν' αποφευχθεί η εκτροπή. Ειδικά για αυτό, πλέον γίνεται ξεκάθαρα συζήτηση, δηλαδή πως η χώρα έχει μπει σε επικίνδυνες ατραπούς και το μέλλον του δημοκρατικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος είναι επισφαλές.

Κι αν η λογοκρισία περιόριζε την ελευθερία του λόγου στο Τύπο, οι εστίες του κινδύνου ήταν γνωστές. Ο Petre Papacostea¹³¹ έγραφε στο προσωπικό του ημερολόγιο στις 23 Ιανουαρίου 1937, «Η Σιδηρά Φρουρά έχει ενισχυθεί εντυπωσιακά. Η Φρουρά θέλει να κυβερνήσει δικτατορικά, δεδομένου πως και ο Βασιλιάς θέλει να κυβερνήσει και αυτός δικτατορικά είμαι περίεργος να δω πως θα το λύσουν το ζήτημα οι δύο δικτάτορες»¹³². Η ίδια πηγή μας πληροφορεί έμμεσα και για το σχέδιο του Καρόλου, καθώς ο βασιλικός περίγυρος αναζητούσε μια μεταβατική κατάσταση μεταξύ των εκλογών και του πραξικοπήματος¹³³.

Απ' όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε τα εξής. Παρά το τεράστιο ιδεολογικό και πολιτικό χάσμα που χωρίζει τις δύο εφημερίδες, αυτές σε ζητήματα που αφορούν την εξωτερική πολιτική και την αναθεώρηση των συνθηκών ομονοούν. Η *Universul* που είναι, προφανέστατα, φασιστικών αποχρώσεων έχει ως σημείο αναφοράς τη Γαλλία και όχι τη Γερμανία ή την Ιταλία. Πιθανά η γοητεία που ασκούσαν αυτά τα καθεστώτα σχετιζόταν με την επιθυμία κάποιων κύκλων για πολιτική αναδόμηση στο εσωτερικό. Επίσης παρά τη ροπή προς τα δεξιά που υπήρχε από το πολιτικό προσωπικό της χώρας, την ίδια στιγμή φαίνεται πως οι λαϊκές μάζες αντιδρούσαν.

¹³¹ Πολιτικός, συνεργάτης του σπαταηνού Averescu και στέλεχος του κόμματος του.

¹³² Serban Papacostea, Simion Gheorghiu, În ajunul instaurării dictaturii regale. Din însemnările lui Petre G. Papacostea. I (ianuarie–iunie 1937) [Οι παραμονές της εγκαθίδρυσης της βασιλικής δικτατορίας. Από τις σημειώσεις του Petre G. Papacostea I (Ιανουάριος-Ιούνιος 1937)], *Revista Istorică*, Serie nouă, tomul XXVI, nr. 1-2, (ianuarie – aprilie 2015)

¹³³ Ο.π.

Κεφάλαιο 3ο: Η αποπομπή του Nicolae Titulescu από το υπουργείο εξωτερικών

Η απομάκρυνση του N. Titulescu από το Υπουργείο Εξωτερικών έδωσε τον τόνο της διακριτικής μεταστροφής της ρουμάνικης εξωτερικής πολιτικής. Ο κύριος στόχος παρέμενε μεν ο ίδιος, η ασφάλεια και η εδαφική ακεραιότητα του κράτους, αλλά ο

N. Titulescu

Βασιλιάς και μια σημαντική μερίδα του πολιτικού κόσμου έκριναν πως έπρεπε να διευρυνθούν οι σχέσεις της χώρας. Φαίνεται πως μέχρι την ύστατη ώρα οι περισσότεροι προτιμούσαν τη διατήρηση των παραδοσιακών συμμαχιών με τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, ειδικά με την πρώτη τα αισθήματα φιλίας ήταν βαθιά ριζωμένα. Όμως η πολιτική που ακολουθούσαν οι δύο δυτικές δυνάμεις ανεχόμενες την επιθετική ανατροπή του συστήματος των Βερσαλλιών έπειθε όλους πως πρέπει ν' αναζητηθούν κι εναλλακτικές

πολιτικές. Ταυτόχρονα, σπουδαίο ρόλο έπαιζαν οι σχέσεις με την Ε.Σ.Σ.Δ., παρά την

πρόοδο που είχε σημειωθεί πολλοί έκριναν πως η μεγαλύτερη απειλή προέρχεται από τον εξ ανατολής μεγάλο γείτονα.

Οι επίσημες δηλώσεις υποστήριζαν πως ο προσανατολισμός της χώρας δεν αλλάζει. Ο ίδιος ο νέος υπουργός εξωτερικών Victor Antonescu δήλωσε πως, η εξωτερική πολιτική που χαρακτήθηκε από τον Ion Bratianu και υπηρετήθηκε τόσο καλά από τον N. Titulescu στον Α' Π.Π. παραμένει η απαράλλακτη. Βάση της αποτελεί η συμμαχία με τη Γαλλία, η Μικρή Συνεννόηση, η Βαλκανική Συνεννόηση και η συμμαχία με τη Πολωνία. Η διατήρηση σχέσεων καλής γειτονίας με τη ΕΣΣΔ θεωρείται σημαντική. Αναφερόμενος στις χώρες με τις οποίες η Ρουμανία δεν έχει συνάψει κάποιου είδους συνθήκη είπε ότι τα θετικά αισθήματα του λαού για την

Ιταλία και την Αγγλία αποτελούν το υπόβαθρο της συνεργασίας, ενώ οι εμπορικές συναλλαγές για τις σχέσεις με τη Γερμανία¹³⁴.

Ο ρουμανικός Τύπος της εποχής δε σχολίασε, όπως είδαμε, αυτή την αλλαγή που επήλθε στη διπλωματία της χώρας. Στο αρχείο του Υπουργείου Εθνικής Προπαγάνδας υπάρχουν αρκετές εκθέσεις των διπλωματικών αποστολών της Ρουμανίας, οι οποίες αφορούν την κάλυψη βασικά της πολιτικής ζωής της χώρας από τον κατά τόπους Τύπο. Αυτά τα ντοκουμέντα συνίστανται σε ακριβείς μεταφράσεις άρθρων (σε πολλές περιπτώσεις επισυνάπτεται και το αυθεντικό απόκομμα της εκάστοτε εφημερίδας), σε τηλεγραφικές αναφορές όπου εν περιλήψει δίνονται τα βασικά στοιχεία των δημοσιευμάτων ή τέλος σε περιοδικές εκθέσεις και αναφορές. Έτσι σε ότι αφορά την αποπομπή Titulescu φαίνεται πως ήταν γεγονός που προκάλεσε αίσθηση στη διεθνή κοινή γνώμη.

Αρκετά πριν το συμβάν του Αυγούστου, τον Οκτώβριο του 1934, για ένα διάστημα λίγων ημερών ο N. Titulescu παύτηκε από τη θέση του υπουργού εξωτερικών. Η εφημερίδα Ελεύθερο Βήμα σε ένα μακροσκελές άρθρο αναλύει τη πολιτική κατάσταση της χώρας, τα προβλήματα του κράτους και τις παθογένειες του πολιτικού συστήματος. Σύμφωνα με την εφημερίδα οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης και η πτώση του λαϊκού εισοδήματος ενισχύουν την άκρα δεξιά και τους κομμουνιστές. Καταλήγοντας, αναφέρει πως οι σχέσεις του πρωθυπουργού Tatarescu με τον υπουργό των εξωτερικών είναι τεταμένες. Ο δεύτερος δεν ανέχεται καμία ανάμειξη στη, με σαφήνεια διατυπωμένη, πολιτική του, της οποίας άξονες είναι η εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ των κρατών της Μικρής Συνεννόησης και η στενότερη συνεργασία με τη Γαλλία. Το άρθρο καταλήγει στο εξής, πως η διεθνής του καταξίωση τον προστατεύει απέναντι σε αυτούς που θέλουν να τον δουν εκτός κυβέρνησης. Αυτοί είναι κυρίως οι Γερμανοί που πιστεύουν πως αλλαγή του υπουργού θα σημάνει και νέους προσανατολισμούς στη ρουμάνικη εξωτερική πολιτική¹³⁵. Φαίνεται λοιπόν από το παραπάνω πως, ήδη από το 1934, ίσως και πιο πριν, είχε ξεκινήσει η συζήτηση στους ηγετικούς κύκλους της χώρας σχετικά με τον προσανατολισμό της εξωτερικής της πολιτικής.

Το Σεπτέμβριο του 1936 η ρουμάνικη πρεσβεία στην Αθήνα συντάσσει αναφορά σχετικά με τις αντιδράσεις του ελληνικού τύπου στην αποπομπή του N.

¹³⁴ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale - Informatii, dosar 548

¹³⁵ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale - Presa externa, dosar 26

Titulescu από τη κυβέρνηση. Ο συντάκτης αναφέρει πως οι αθηναϊκές εφημερίδες, βασιζόμενες σε ανταποκρίσεις από το Βουκουρέστι, χαρακτηρίζουν «συνομοσία» τον τρόπο με τον οποίο απομακρύνθηκε, αφήνοντας να εννοηθεί πως το παλάτι είναι αναμειγμένο, ενώ παράλληλα επισημαίνει πως γίνονται πολλές αναφορές στον πανικό που προκάλεσε η είδηση στη κοινή γνώμη των κρατών της Μικρής Συνεννόησης.

Σύμφωνα με την εν λόγω αναφορά ο ελληνικός τύπος εκτιμά πως η απομάκρυνση του Titulescu από το Υπουργείο Εξωτερικών οφείλεται σε δύο λόγους. Στην τολμηρά φιλορωσική πολιτική που είχε χαράξει και στη δραστηριότητα που είχε αναπτύξει ενάντια στην ακροδεξιά τρομοκρατία, αφού διαρκώς «ενοχλούσε» τα υπουργεία εσωτερικών και δικαιοσύνης ώστε να αναλάβουν δράση κατά τις Σιδηράς Φρουράς. Σημειωτέον πως τα παραπάνω υπουργεία τα κατείχαν συμπαθούντες την άκρα δεξιά οι οποίοι κατά τον ανασχηματισμό της κυβέρνησης ανέλαβαν χαρτοφυλάκια μικρότερης σπουδαιότητας. Απαντώντας στο κύριο ερώτημα για το πώς θα πορευτεί στο εξής η εξωτερική πολιτική της Ρουμανίας, οι περισσότερες εφημερίδες υποστηρίζουν ότι δε θα υπάρξει κάποια σπουδαία αλλαγή¹³⁶.

Τηλεγράφημα το Σεπτέμβριο 1936 από τη Νέα Υόρκη αναφέρεται στις αντιδράσεις του γερμανικού, του γαλλικού και του σοβιετικού τύπου. Οι Γερμανοί πανηγύρισαν καθώς θεώρησαν πως απομακρύνθηκε ο άνθρωπος των Μπολσεβίκων και άνοιξε ο δρόμος για συνεννόηση με τη Ρουμανία. Στο Παρίσι εκτιμούσαν πως πρόκειται για μεγάλη γερμανική νίκη στα Βαλκάνια. Η αλλαγή στο Υπουργείο Εξωτερικών δείχνει πως Βασιλιάς, κυβέρνηση και Χίτλερ οδεύουν προς συνεννόηση, ενώ ταυτόχρονα τα γεγονότα ισοδυναμούσαν με τη πλήρη απομόνωση της Τσεχοσλοβακίας. Οι σοβιετικές εφημερίδες σχολιάζουν πως πρόκειται για αυτοκτονία, αφού πρόκειται για τον άνθρωπο που σφυρηλάτησε τη φιλία με τη Γαλλία, δημιούργησε τη Βαλκανική Συνεννόηση και ανέπτυξε τις σχέσεις με την ΕΣΣΔ. Καταλήγουν στο συμπέρασμα πως είναι γερμανική νίκη και το τρόπαιο θα είναι το ρουμάνικο πετρέλαιο¹³⁷.

Ο αγγλικός τύπος σχολιάζοντας την αλλαγή στη κορυφή της ρουμάνικης διπλωματίας εκτιμά πως η φιλοσοβιετική πολιτική του Titulescu έπαιξε καταλυτικό ρόλο, η Times όμως αναφέρει πως είναι ένας αρκετά έμπειρος διπλωμάτης για να δεσμευτεί στενά με τη Σοβιετική Ένωση. Ενώ η Evening Standard στέκεται

¹³⁶ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale - Presa externa, dosar 839

¹³⁷ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale - Presa externa, dosar 839

περισσότερο στον άσχημο τρόπο με τον οποίο απομακρύνθηκε, γράφει χαρακτηριστικά, «πετάχτηκε από το πλοίο χωρίς καμία επισημότητα»¹³⁸.

Σε ενημερωτικό σημείωμα από την Ουάσιγκτον αναφέρεται πως ο αμερικανικός τύπος ομονοεί πως πρόκειται για γερμανική νίκη. Το γαλλικό σύστημα ασφάλειας δέχεται ισχυρό πλήγμα, καθώς εκτός του άμεσου γεγονότος πως μια φιλική προς τη Γαλλία χώρα κάνει στροφή, εμμέσως δε μπορεί να λειτουργήσει το γαλλοσοβιετικό σύμφωνο αφού δεν υπάρχει οδός διέλευσης για τον κόκκινο στρατό¹³⁹.

Την ίδια περίοδο αναφορές από τις διπλωματικές αποστολές σε Βελιγράδι, Κωνσταντινούπολη και Κοπεγχάγη είναι ενδεικτικές του κλίματος. Η γιουγκοσλάβικη εφημερίδα Politika αναφέρει πως φαίνεται ανεξήγητο πως σε αυτούς τους ταραγμένους καιρούς ο Titulescu απομακρύνεται από τη θέση του. Στην ανάλυση φαίνεται μια προσπάθεια να αιτιολογηθεί αυτή η ενέργεια ως το αποτέλεσμα των κομματικών ανταγωνισμών στη Ρουμανία, από τη μια οι Φιλελεύθεροι του Tatarescu από την άλλη το Εθνικοαγροτικό Κόμμα με το οποίο ο Titulescu είχε σχέσεις¹⁴⁰. Ο τουρκικός τύπος από την άλλη μιλάει ξεκάθαρα για στροφή προς μια νέα, φιλογερμανική, εξωτερική πολιτική¹⁴¹.

Ο τύπος της Δανίας εκτιμά την κατάσταση ως εξής. Η εφημερίδα Politiken στις 30/8/1936 αναφέρει πως οι τελευταίες αλλαγές στη σύνθεση της κυβέρνησης έχουν την οσμή πραξικοπήματος. Ο ανασχηματισμός ουσιαστικά έγινε για να βρεθεί εκτός ο υπουργός εξωτερικών, ο οποίος ήταν και ο μοναδικός που είχε απομείνει στη κυβέρνηση και υποστήριζε με θέρμη τη γαλλική πολιτική, ανοίγει λοιπόν ο δρόμος της γερμανικής διείσδυσης και στη Ρουμανία.

Επίσης στο ίδιο άρθρο επισημαίνεται πως κατά το τελευταίο έτος η φασιστική Σιδηρά Φρουρά ασκεί μια όλο και αυξανόμενη τρομοκρατία ενάντια στους οπαδούς της δημοκρατίας. Ο Titulescu αποτελούσε τη φωνή μέσα στη κυβέρνηση που ζητούσε να μπει φραγμός στην τρομοκρατική δράση της, ο πρωθυπουργός Tatarescu όμως παρά τις υποσχέσεις φαινόταν να μην επιθυμεί την καταστολή του καθεστώτος τρόμου. Αντί λοιπόν να παραμεριστεί η βία, παραμερίστηκε ο υπουργός εξωτερικών που προκαλούσε δυσκολίες, πράγμα που ισοδυναμεί με στροφή της πολιτικής της Ρουμανίας προς την άκρα δεξιά.

¹³⁸ Ο.π

¹³⁹ Ο.π

¹⁴⁰ Ο.π

¹⁴¹ Ο.π

Στις 31/8/1936 η Berlingske Aftenavis δημοσιεύει άρθρο στο οποίο πλέκει το εγκώμιο του Titulescu, τον οποίο θεωρεί διεθνή προσωπικότητα αφού όπως αναφέρεται ο χαρακτήρας του, το όραμά του, η εξυπνάδα και η διαίσθησή του τον κατέστησαν διπλωμάτη που ακόμα και οι εκπρόσωποι των μεγάλων δυνάμεων υπολόγιζαν, ενώ η σπουδαιότητά του στις ευρωπαϊκές υποθέσεις ξεπέρασε τα όρια που ταιριάζουν στη θέση του υπουργού εξωτερικών της Ρουμανίας. Εν συνεχεία αναφέρεται πως η ενίσχυση της ακροδεξιάς είναι μέρος του ανταγωνισμού που αναπτύχθηκε ανάμεσα σε Γαλλία και Γερμανία για τον έλεγχο της χώρας. Η απομάκρυνση του Titulescu δείχνει, σύμφωνα με την εφημερίδα, πως η Γερμανία αποκτά το πάνω χέρι¹⁴².

Από τα παραπάνω προκύπτει πως οι εξαγγελίες που έγιναν από τη κυβέρνηση της Ρουμανίας, ότι η αλλαγή στη θέση του υπουργείου των εξωτερικών δε συνιστά αλλαγή πλεύσης της χώρας, δεν έπεισαν τη διεθνή κοινή γνώμη.

¹⁴² Ο.π

Κεφάλαιο 4ο: Η διολίσθηση προς τον ολοκληρωτισμό και η πλήρης μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής προς τη Γερμανία (1937-1940)

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '30 οι σχέσεις της Ρουμανίας με τη Γερμανία μπορούν να χαρακτηριστούν τυπικά καλές χωρίς ιδιαίτερα αισθήματα φιλίας, κυρίως λόγω της εμπειρίας της γερμανικής κατοχής κατά τον προηγούμενο πόλεμο. Η οικονομική κρίση ενίσχυσε τις οικονομικές σχέσεις και τη διείσδυση του γερμανικού κεφαλαίου στη ρουμάνικη οικονομία δημιουργώντας ανησυχία στο Βουκουρέστι. Πολιτικά όμως οι δύο χώρες εξακολουθούσαν να βρίσκονται μακριά η μία από την άλλη. Χαρακτηριστικά όταν τον Απρίλιο του 1936, ο νέος πρέσβης της Γερμανίας πήρε οδηγίες για την αποστολή του, ο προϊστάμενός του τον προειδοποιούσε πως πολιτικά λίγα είχε να κερδίσει οπότε όλη του η προσπάθεια έπρεπε να επικεντρωθεί στη σύσφιξη των οικονομικών δεσμών¹⁴³.

Το Δεκέμβριο του 1937 διεξάχθηκαν οι τελευταίες γενικές εκλογές μέχρι το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου. Ο Βασιλιάς ζήτησε από τον Ion Mihalache του Εθνικοαγροτικού Κομμάτος να σχηματίσει κυβέρνηση που θα οδηγούσε τη χώρα στις εκλογές, εκείνος όμως αρνήθηκε και στράφηκε ξανά στον Tatarescu. Ο προεκλογικός αγώνας εξελίχθηκε σε αναμέτρηση για την υπεράσπιση της δημοκρατίας. Ο Iuliu Maniu ανέλαβε επικεφαλής της αντιπολίτευσης, όμως η συμφωνία που έκανε με τον ηγέτη της Σιδηράς Φρουράς Corneliu Zelea Codreanu προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλότητα της διαδικασίας εκτός του γεγονότος πως έδωσε χώρο στην ακροδεξιά στέρησε από τον ίδιο το πλεονέκτημα να ηγηθεί ενός διευρυμένου δημοκρατικού μετώπου. Το αποτέλεσμα των εκλογών προκάλεσε σοκ. Ο Φιλελεύθεροι απέσπασαν μεν το 35% των ψήφων αλλά όχι το 40% που θα τους έδινε αυτοδυναμία, έτσι για πρώτη φορά το κόμμα που είχε την ευθύνη της διεξαγωγής τους δεν κατάφερε να σχηματίσει κυβέρνηση. Το ψηφοδέλτιο που υποστηριζόταν από τη Σιδηρά Φρουρά απέσπασε το 15,5% των ψήφων και αναδείχθηκε τρίτο κόμμα μετά το Εθνικοαγροτικό Κόμμα. Το επίσης εθνικιστικό και αντισημιτικό Εθνικοχριστιανικό Κόμμα απέσπασε το 9%.

Η επιτυχία της ακροδεξιάς οφείλεται στα οικονομικά προβλήματα μεγάλου μέρους του πληθυσμού, στο παλιό «αίσθημα απομόνωσης σε μια θάλασσα σλάβων»,

¹⁴³ Hitchins K., 509

στη ρωσοφοβία, στον αντισημιτισμό¹⁴⁴ και στην άγρια δίωξη οποιασδήποτε αριστερής ή αριστερίζουσας πολιτικής κίνησης.

Ο Tatarescu αρνήθηκε να σχηματίσει κυβέρνηση, ο Βασιλιάς απέκλεισε τον Maniu λόγω της απέχθειάς του για το πρόσωπό του κι έχρισε πρωθυπουργό τον Octavian Goga ηγέτη του Εθνικοχριστιανικού Κόμματος ως τον λιγότερο επικίνδυνο ακροδεξιό. Έτσι σχηματίστηκε κυβέρνηση με το Εθνικοαγροτικό Κόμμα που διέθετε τέσσερα υπουργεία μεταξύ των οποίων τα πολύ σημαντικά Εσωτερικών, Εξωτερικών και Δικαιοσύνης. Η κυβέρνηση λοιπόν, από τη μια μεριά αποτελούνταν από ακροδεξιούς που επεδίωκαν την κατάργηση των κοινοβουλευτικών θεσμών και την εγκαθίδρυση στη χώρα κορπορατιστικού μοντέλου διακυβέρνησης· από την άλλη μεριά οι υπουργοί των εθνικοαγροτιστών με επικεφαλής τον Armand Calinescu καταδίωκαν την ακροδεξιά και προωθούσαν φιλοδυτική εξωτερική πολιτική θεωρώντας τη Γερμανία και την Ιταλία απειλή για την εδαφική ακεραιότητα κι εθνική ανεξαρτησία της χώρας.

Ο Κάρολος εκμεταλλεύτηκε το χάσμα που, όπως ήταν επόμενο, υπήρχε στους κόλπους της κυβέρνησης προκειμένου να εξυπηρετήσει τους προσωπικούς του στόχους. Στην ουσία αγνόησε το αποτέλεσμα των εκλογών δείχνοντας πως η θέλησή του είναι εν τέλει αυτό που μετράει.

Τη περίοδο που προηγείται των εκλογών του Δεκεμβρίου 1937 η Adevarul παίρνει μέρος στον προεκλογικό αγώνα υποστηρίζοντας όλες τις δυνάμεις που αντιπάλευαν την ακροδεξιά και την εκτροπή. Ο χαρακτήρας που έπαιρναν οι επερχόμενες εκλογές φανερώνεται πολύ χαρακτηριστικά στο φύλλο τις 24ης Νοεμβρίου. Ο συντάκτης διερωτάται πώς είναι δυνατόν ο Tatarescu να εγγυάται τις ατομικές ελευθερίες των πολιτών τη στιγμή που συνάπτει εκλογική συμμαχία με τον Vaida Voievod που ήθελε να επιβάλει τον *numerus valachicus* ή πώς δηλώνει ότι η εξωτερική πολιτική παραμένει η ίδια όταν συνδιαλέγεται με το ναζιστικό γερμανικό μειονοτικό κόμμα.

Το Εθνικοαγροτικό Κόμμα προβάλλεται σαν τη δύναμη που μπορεί να ανατρέψει υπέρ της δημοκρατίας τη κατάσταση, το άρθρο κλείνει με τα λόγια που Iuliu Maniu που υιοθετούνται από την εφημερίδα: «Τώρα δεν πρόκειται για ένα κομματικό αγώνα, αλλά για μια θανάσιμη μάχη για την υπεράσπιση και διατήρηση

¹⁴⁴ Σταυριανός, Λ.Σ. (2007) *Τα Βαλκάνια μετά το 1453*, σελ. 1294 – 1298, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1958)

των ιερών κειμηλίων της ρουμάνικης ψυχής. [...] η εθνική και κρατική μας υπόσταση κινδυνεύουν τόσο από δυνάμεις στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό»¹⁴⁵.

Τα βίαια επεισόδια που προκαλούνται σε όλη τη χώρα, καθώς και οι παραδοσιακές πρακτικές χειραγώγησης των εκλογικών διαδικασιών υπέρ του κόμματος που τις διοργανώνει ανησυχούν τη σύνταξη της εφημερίδας η οποία κάνει συχνά σχετικά σχόλια, με χαρακτηριστικότερο το κύριο άρθρο στις 7 Δεκεμβρίου. Ο συντάκτης υποστηρίζει πως υπονομεύεται η υπόσχεση της κυβέρνησης για ελεύθερες εκλογές, φέρνοντας για παράδειγμα δύο εγκυκλίους που κυκλοφόρησαν η μία από την κρατική εταιρεία των σιδηροδρόμων, όπου δίνονται οδηγίες προς τους εργαζόμενους να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα με διακριτικότητα, ενώ ταυτόχρονα απαγορεύει την πολιτική δραστηριότητα στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης. Αξίζει να σημειωθεί πως οι σιδηροδρομικοί αποτελούσαν από τα πιο ριζοσπαστικά κομμάτια της ρουμάνικης εργατικής τάξης. Η δεύτερη εγκύκλιος εκδόθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών και αφορούσε την υποχρέωση όσων προσέρχονταν για πολιτική προπαγάνδα σε κάποιον οικισμό να παρουσιάζονται πρώτα στις κατά τόπους αστυνομικές αρχές. Το κείμενο θυμίζει, επίσης, πως μόνο δύο πολιτικοί άνδρες διεξήγαγαν ελεύθερες εκλογές, ο στρατηγός Averescu και ο Iuliu Maniu¹⁴⁶.

Στην τελευταία φάση της προεκλογικής περιόδου η *Adevarul* υποστηρίζει μεν το Εθνικοαγροτικό Κόμμα, αν και μετά τη συμφωνία του Maniu με τον Codreanu ελαφρώς αποστασιοποιείται, ασκεί κριτική στους Φιλελευθέρους, όμως αλλάζει κάπως την τακτική της και ουσιαστικά απευθύνει κάλεσμα καταψήφισης της ακροδεξιάς. Καθημερινά δημοσιεύονται πύρινα άρθρα που κατακεραυνώνουν τους εκφραστές φασιστικών ιδεών στο εσωτερικό. Λίγες μέρες πριν τις εκλογές με τίτλο «Μίλα» στο κύριο άρθρο της εφημερίδας η άκρα δεξιά κατηγορείται πως εισήγαγε τη βία στη πολιτική ζωή, επισημαίνεται πως στη κορύφωση του προεκλογικού αγώνα και αντί η χώρα να παρακολουθεί την αντιπαράθεση των ιδεών παρευρίσκεται σε κηδείες. Αναγνωρίζεται ότι θύματα υπάρχουν και από την δεξιά αλλά η ευθύνη για τις βιαιότητες ανήκει στους ταγούς της, καθώς ήταν αυτοί που άνοιξαν τους ασκούς του Αιόλου. Καταλήγοντας υπογραμμίζεται πως στις εκλογές ο λαός έχει τη δύναμη να βάλει τέλος σε όλο αυτό¹⁴⁷.

¹⁴⁵ *Adevarul*, 24/11/1937

¹⁴⁶ *Adevarul*, 7/12/1937

¹⁴⁷ *Adevarul*, 18/12/1937

Την ημέρα των εκλογών στη πρώτη σελίδα με έντονα τονισμένα γράμματα επισημαίνονται τα εξής:

«Στη προεκλογική περίοδο διαμορφώθηκαν δύο μπλοκ το Αντιδραστικό που αποτελείται από τους σχηματισμούς της δεξιάς και το Δημοκρατικό που σχηματίζεται από τα νομιμόφρονα κόμματα.

Η σπουδαιότητα της αναμέτρησης φάνηκε από τη ζωνρή συμμετοχή των πολιτών στην προεκλογική δραστηριότητα. Αυτή η συμμετοχή διατράνωσε 3 μεγάλες αλήθειες:

1. Η παρουσία πολιτικής συνείδησης στους πολίτες η οποία θα είναι η εγγύηση ελέγχου στις δημόσιες υποθέσεις.
2. Η ύπαρξη στις λαϊκές μάζες των αισθημάτων της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της συνταγματικής τάξης.
3. Η προσήλωση του λαού προς την εξωτερική πολιτική της Ρουμανίας, δηλαδή στη διατήρηση των παραδοσιακών συμμαχιών που στοχεύουν στην εδραίωση της ειρήνης μέσω της ενίσχυσης της Κοινωνίας των Εθνών.

Με βάση αυτές τις αισιόδοξες διαπιστώσεις, υποθέτουμε πως ο κάθε πολίτης θα επιτελέσει το καθήκον του στις κάλπες. Έτσι θα ενισχυθούν εκείνες οι πολιτικές δυνάμεις που υπερασπίζονται την ελευθερία και το σύνταγμα, ενάντια στην αναρχία.

Άρα:

ΚΑΜΙΑ ΨΗΦΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ!

ΟΛΕΣ ΟΙ ΨΗΦΟΙ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ, ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ!»¹⁴⁸.

Οι πρώτες αντιδράσεις για τις εκλογές έρχονται στις 23 Δεκεμβρίου, και παρότι τα τελικά επίσημα αποτελέσματα αναμένονται το απόγευμα εκείνης της ημέρας είναι γνωστό το τι έχει συμβεί. Η εφημερίδα σχολιάζει πως με βάση τις ψήφους που έλαβαν οι δύο άτυποι συνασπισμοί τα βασικά συμπεράσματα είναι πως η χώρα απέδειξε πως δεν επιθυμεί δικτατορικό καθεστώς και δε δέχεται αλλαγή του προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής προς το Βερολίνο. Δευτερευόντως φάνηκε πως η Σιδηρά Φρουρά είναι πιο δημοφιλής απ' όσο νομιζόταν, ενώ η προσπάθεια προσεταιρισμού του Vaida Voievod και της γερμανικής μειονότητας από τους Φιλελευθέρους απέτυχε, αφού οι ψήφοι τους κατευθύνθηκαν προς τη Φρουρά¹⁴⁹.

¹⁴⁸ *Adevarul*, 21/12/1937

¹⁴⁹ *Adevarul*, 23/12/1937

Στο τελευταίο φύλλο της εφημερίδας κι ενώ έχει ανακοινωθεί η νέα κυβέρνηση αναγνωρίζεται πως το αποτέλεσμα των εκλογών και ό,τι ακολούθησε αποτελούν τη κορύφωση της κρίσης του δημοκρατικού πολιτεύματος στη χώρα. Η εφημερίδα ψέγει όσους μιλούν για την τροπή των πραγμάτων, φέρουν ευθύνη επειδή ήταν οι ίδιοι που κατηγορούσαν οποιαδήποτε γνήσια δημοκρατική φωνή ως μπολσεβίκικη. Ταυτόχρονα, κατηγορούνται τα κόμματα πως με τις πολιτικές που ακολούθησαν άνοιξαν το δρόμο προς τη χειρότερη μορφή του ακροδεξιού εξτρεμισμού¹⁵⁰. Αξιοσημείωτο είναι πως απ' ό,τι φαίνεται η απαγόρευση έκδοσης της εφημερίδας ήταν ένα γεγονός που μάλλον ξάφνιασε, επειδή σε αυτό το τελευταίο φύλλο της δε γίνεται η παραμικρή νύξη για κάτι τέτοιο.

Το αποτέλεσμα των εκλογών και η κυβέρνηση που προέκυψε σχολιάστηκαν από δύο μεγάλες εφημερίδες των ΗΠΑ. Στις 29/12 το γραφείο τύπου της ρουμάνικης πρεσβείας αποστέλλει τα άρθρα των Washington Post και New York Times. Η πρώτη σημείωνε πως η υποστήριξη του βασιλιά και της κυρίας Lupescu δεν ήταν αρκετή για να εξασφαλίσει στον Tatarescu την εκλογική νίκη. Έγινε το θαύμα να χάσει τις εκλογές αυτός που τις διοργάνωσε, σε μια χώρα που πάντα η εκλογική διαδικασία χειραγωγείται από την εξουσία. Το γεγονός πως κανένα κόμμα δεν εξασφάλισε αυτοδυναμία και η Σιδηρά Φρουρά πέτυχε εκλογική νίκη θα δώσει την ευκαιρία στο βασιλιά και στην κυρία Lupescu να ψαρέψουν σε θολά νερά. Το άρθρο της δεύτερης σχολιάζει το σχηματισμό της νέας κυβέρνησης επισημαίνοντας πως είναι τέτοια η σύνθεσή της που σίγουρα θα αποτελέσει όργανο προσωπικής διακυβέρνησης του βασιλιά. Αυτός θα έχει και τον πρώτο λόγο στη χάραξη της εσωτερικής κι εξωτερικής πολιτικής¹⁵¹.

Η κυβέρνηση που προέκυψε μετά τις εκλογές του Δεκεμβρίου είχε επικεφαλής τον ακροδεξιό και αντισημίτη Octavian Goga. Αμέσως πάρθηκαν μέτρα κατά της εβραϊκής μειονότητας, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις. Τον Ιανουάριο του 1938 στη Βρετανία ασκείται σκληρή κριτική σχετικά με τη σχεδιαζόμενη πολιτική. Η εφημερίδα Evening Standard δημοσίευσε άρθρο με τίτλο «Η Μεγάλη Βρετανία θυμίζει στον βασιλιά Κάρολο την υπόσχεσή του. Τα δικαιώματα των Εβραίων είναι εγγυημένα». Στο άρθρο τονίζεται πως Αγγλία και Γαλλία έκαναν παρέμβαση υπέρ των 800.000 Εβραίων που φοβούνται για την πολιτική που ακολουθεί η νέα

¹⁵⁰ *Adevarul*, 30/12/1937

¹⁵¹ Arhivele Nationale Romane, fond Ministerul Propagandei Nationale - Informatii, dosar 642 (Στο εξής A.N.R)

κυβέρνηση. Υπενθύμισαν δε τις συμφωνίες που έχουν υπογραφεί στο Παρίσι το Δεκέμβριο του 1919. Αναφέρεται επίσης πως στη Ρουμανία εφαρμόζονται νόμοι που περιορίζουν τα δικαιώματα των Εβραίων πολιτών¹⁵².

Λίγες ημέρες αργότερα, στις 25/1 ο καθηγητής Seton Watson σε ομιλία του που μετέδωσε το BBC έκανε δριμεία επίθεση στη κυβέρνηση του Octavian Goga και κατηγόρησε το βασιλιά πως κάνει πραξικόπημα, ενώ υπογράμμισε πως: «Τα όσα συμβαίνουν στη Ρουμανία δικαιώνουν όσους ζητούν την αναθεώρηση των συμφωνιών αφού οι πολιτικές που ασκούνται καταπιέζουν τις μειονότητες, ειδικά την εβραϊκή». Σύμφωνα με τον διπλωμάτη που συνέταξε την αναφορά, το εβραϊκό ζήτημα ο ομιλητής το παρουσίασε στρεβλά εις βάρος της Ρουμανίας. Ο αποστολέας ενημερώνει επίσης πως αυτή η ομιλία δεν υπήρχε στο πρόγραμμα, μπήκε τελευταία στιγμή ώστε να λάβει χώρα πριν την έναρξη της συνόδου της ΚτΕ¹⁵³.

Είναι βέβαιο πως εκείνη την περίοδο το ζήτημα των διώξεων της εβραϊκής μειονότητας πήρε διεθνείς διαστάσεις, καθώς τηλεγράφημα της πρεσβείας της Ρουμανίας στη Πράγα ενημερώνει πως ο εκπρόσωπος της Τσεχοσλοβακίας στη ΚτΕ ενημέρωσε τη κυβέρνησή του ότι η εβραϊκή καταγγελία κατά της Ρουμανίας έτεινε να πάρει άσχημη τροπή. Οι υπουργοί εξωτερικών της Γαλλίας και της ΕΣΣΔ ήταν έτοιμοι να αναλάβουν δράση, ενώ ο Eden παρά τη θέση του Ρούσβελτ κατά της Ρουμανίας, εμφανιζόταν θετικός απέναντι της. Οι οδηγίες του Κρόφτα ήταν αμέσως ο Τσεχοσλοβάκος πρέσβης να παρέμβει στον Delbos και ν' ανοίξει διάυλο επικοινωνίας με τον Eden. Ο αποστολέας αναφέρει πως η στάση των Τσεχοσλοβάκων απέναντι στη χώρα του ήταν σωστή και φιλική. Ο Κρόφτα έκανε παρέμβαση στον τσεχοσλοβάκινο τύπο έτσι εξαφανίστηκαν οι αναφορές εναντίον της Ρουμανίας¹⁵⁴.

Στον αντίποδα ο γερμανικός τύπος πλέκει το εγκώμιο στη νέα πολιτική κατάσταση που διαμορφώνεται στη χώρα. Στις 6 Φεβρουαρίου δημοσιεύονται άρθρο σχετικά με τη θετική παρέμβαση του βασιλιά στα πολιτικά πράγματα και συνέντευξη του πρωθυπουργού.

Ο Karl Anton Prinz Rohan συνομίλησε με το βασιλιά Κάρολο και από αυτό προέκυψε ένα μακροσκελές κείμενο στην εφημερίδα Berliner Tageblatt. Εκεί είναι πασιφανής η ικανοποίηση για την τροπή των πραγμάτων. Συνοψίζοντας τα κύρια στοιχεία κάθε θεματικής που αγγίζει ο συντάκτης, ξεχωρίζουν τα παρακάτω.

¹⁵² A.N.R, fond Casa Regala - Oficial e vol.III, dosar 91/1938

¹⁵³ Ο.π.

¹⁵⁴ A.N.R, fond Casa Regala - Oficial e vol.III, dosar 97/1938

Κατά τη διάρκεια του 1937 ο βασιλιάς διαχειρίστηκε την εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση για την ευρωπαϊκή πολιτική την οποία δημιούργησαν τα Λαϊκά Μέτωπα, η ρωσογαλλική και ρωσοτσέχικη συμμαχία. Όλοι αυτοί ζητούσαν από τη Ρουμανία να ανοίξει δρόμο διέλευσης στους Ρώσους. Το ένστικτο του λαού όμως ξεσηκώθηκε εναντίον αυτής της πιθανότητας. Ξέρει πως αν οι Ρώσοι πατήσουν κάπου πόδι δύσκολα φεύγουν. Ενώ και ο στρατός δε συμφωνούσε σε κάτι τέτοιο. Ο βασιλιάς Κάρολος σε συμφωνία με την κίνηση εθνικής αφύπνισης άσκησε βέτο σε κάθε τέτοιο σχέδιο. Αυτός και μόνο αυτός μπορούσε να σταματήσει αυτή τη πολιτική και τη σταμάτησε.

Στα ζητήματα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης η συμπεριφορά της Ρουμανίας παίζει αποφασιστικό ρόλο. Η φίλη και σύμμαχος Γιουγκοσλαβία παρότι διατηρεί τις παλιές της φιλίες αναζητά επαφές και με εκείνες τις δημιουργικές δυνάμεις που σχηματίζουν τον άξονα Βοράς - Νότος. Η Ρουμανία έπρεπε να επιλέξει ανάμεσα στην Πράγα και στο Βελιγράδι. Η απομάκρυνση από τη Ρωσία αποκατέστησε την ισορροπία. Έτσι η κυβέρνηση Tatarescu μπόρεσε ν' αποκαταστήσει τις σχέσεις της με τη Πολωνία και να χαράξει πολιτική ελεύθερη και ανεξάρτητη.

Με τη συγκρότηση της κυβέρνησης Goga έγινε ένα βήμα παραπέρα προς μια πολιτική ακόμα πιο ανεξάρτητη. Το Βουκουρέστι παραμένει πιστό στις παλιές φιλίες του όμως η αλλαγή είναι πεντακάθαρη, όχι τόσο στις πράξεις αλλά στην αντίληψη. Η χώρα μόνο να κερδίσει έχει από τη παρούσα κατάσταση στην Ευρώπη συσφίγγοντας τις σχέσεις της προς κάθε κατεύθυνση.

Όσον αφορά την εσωτερική πολιτική το τολμηρό γεγονός της ελεύθερης εκκίνησης του κινήματος εθνικής αφύπνισης είναι κάτι που φέρει ξεκάθαρα τη σφραγίδα που βασιλιά. Οι εκπρόσωποι του παλιού πολιτικού συστήματος θορυβούν αλλά το στέμμα προστατεύει την ανάπτυξη του καινούριου. Η ψυχική μεταμόρφωση που συμβαίνει στη Ρουμανία είναι βαθιά. Στη ζωή των εθνών υπάρχουν συμβάντα που μπορούν να χαρακτηριστούν επικά και μετά από αυτά δεν υπάρχει επιστροφή. Ένα τέτοιο είναι και ο σχηματισμός της κυβέρνησης Goga.

Ο μονάρχης από το σύνταγμα υποχρεούται να φέρνει την αρμονία ανάμεσα στις κρατικές ανάγκες και στα λαϊκά αιτήματα. Μετά τον πόλεμο στη Ρουμανία υπάρχει ένα οξύ εβραϊκό πρόβλημα που η λύση του απαιτεί διεθνή συνεννόηση και συνεργασία, να ένας τομέας που η ΚτΕ θα μπορούσε να παίζει ένα θετικό ρόλο.

Ο ίδιος ο Κάρολος ηγείται της οργάνωσης νεολαίας Straja Tarii. Σκοπός της οργάνωσης είναι να αποτρέψει τις κομματικές έριδες στους νέους και μέσα από τη δράση της να αποδώσει στη κοινωνία μια νέα γενιά γαλουχημένη με υψηλά ιδανικά.

Όπως είναι φυσικό φροντίδα του βασιλιά αποτελεί και η οικονομία του κράτους. Η χώρα είναι πλούσια από τη φύση, ενώ ο λαός εργατικός. Πολλοί κλάδοι της οικονομίας βρίσκονται στη φάση της ανάπτυξης. Η οικονομική κατάσταση της χώρας εξαρτάται εν πολλοίς από τη πρόοδο των εξαγωγών, ειδικά με τη Γερμανία οι ανταλλαγές αναπτύχθηκαν πολύ καλά τα τελευταία χρόνια. Οι οικονομίες των δύο κρατών αλληλοσυμπληρώνονται σε μερικούς κλάδους. Αποτελεί θέληση των δύο πλευρών να συνεχίσουν σε αυτόν το δρόμο και οι ρουμανογερμανικές σχέσεις να ενταθούν επ' οφελεία και των δύο¹⁵⁵.

Την ίδια μέρα στην επίσημη εφημερίδα του Ναζιστικού Κόμματος Volkischer Beobachter δημοσιεύτηκε η συνέντευξη του Octavian Goga στον ανταποκριτή της H. Kleiss στο Βουκουρέστι. Σε ερώτηση σχετικά με την ανάμειξη ξένων στις εσωτερικές υποθέσεις της Ρουμανίας ο Goga απάντησε ως εξής:

«Με τη κυβέρνηση του Εθνικοχριστιανικού Κόμματος η Ρουμανία καθόρισε σαν γραμμή την αρχή της εθνικής αξιοπρέπειας. Δεν αναμειγνυόμαστε στις υποθέσεις άλλων, δε δεχόμαστε καμία ανάμειξη στις δικές μας. Κάθε λαός έχει την απόλυτη ελευθερία να καθορίζει και να δημιουργεί κοινωνία που να αντιστοιχεί στην ύπαρξη του. Το πολιτικό και πνευματικό κίνημα της αναγέννησης που έχει την εξουσία σήμερα στη χώρα είναι ένα φαινόμενο ρουμάνικο. Έχει ορισμένες ομοιότητες με άλλες κινήσεις στην Ευρώπη. Όμως μεγάλωσε στο ρουμάνικο έδαφος και γεννήθηκε από την ευτυχή ανάμειξη της παράδοσης με την ιδεολογία των ανανεωτικών κινήματων της εποχής. Εμείς δεν είμαστε παρά οι πρώτοι ενός δυνατού κοινωνικού ρεύματος».

Στην ερώτηση τι θα κάνει η Ρουμανία σε ένα ενδεχόμενο διεθνές εβραϊκό μποϊκοτάζ, δήλωσε πως εξ αρχής γνώριζαν ότι η νέα ζωή της Ρουμανίας θα είχε πολλούς αντιπάλους στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Η πολιτική της κυβέρνησης απέναντι στο εβραϊκό στοιχείο είναι απλά άμυνα απέναντι σε μια απειλή διαρκώς αυξανόμενη. Οι Εβραίοι πλήθυναν πολύ στο έδαφος της χώρας. Μετανάστευσαν πριν και μετά τον πόλεμο και δεν έχουν δικαίωμα να ζουν ανάμεσα στο ντόπιο στοιχείο. Οικονομικά είναι βάρος, ενώ ηθικά αποτελούν κίνδυνο. Τα μέτρα που πάρθηκαν

¹⁵⁵ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale - Propaganda, dosar 2215

σκοπεύουν να απαλλάξουν το τόπο από αυτούς τους ανεπιθύμητους επισκέπτες, αποδίδοντας τη Ρουμανία ξανά στους Ρουμάνους. Ήταν αναμενόμενο πως θα κινητοποιηθούν διεθνώς με τα οικονομικά μέσα που διαθέτουν (οι Εβραίοι), εν τέλει όμως είναι και προς δικό τους όφελος ειρηνικά να αποχωρίσουν προς κάπου αλλού.

Ειδικά για ένα ενδεχόμενομποϊκοτάζ απάντησε ως εξής: «Στο μποϊκοτάζ θα απαντήσουμε με τη βοήθεια της εργασίας των Ρουμάνων και τον πλούτο της πατρίδας μας. Ενώ θα συνεργαστούμε με το διεθνές χριστιανικό κεφάλαιο και με την ενίσχυση των ανταλλαγών με εκείνες τις χώρες που ζητούν τα προϊόντα μας»¹⁵⁶.

Με αυτόν το τρόπο έγιναν δεκτές οι αλλαγές που συνέβησαν στη Ρουμανία στις αρχές του 1938 από τον τύπο της ναζιστικής Γερμανίας.

Στις 10 Φεβρουαρίου 1938 ο Κάρολος εγκαθίδρυσε την προσωπική του δικτατορική εξουσία. Σχηματίστηκε κυβέρνηση υπό τον Πατριάρχη Μιρόν Κρίστεα στην οποία συμμετείχαν φιλοβασιλικά στοιχεία, και προσωπικότητες προερχόμενες από τα αστικά κόμματα οι οποίες έβλεπαν στη βασιλική δικτατορία την ελπίδα να αποφύγει η χώρα την αναρρίχηση στην εξουσία της Σιδηράς Φρουράς.

Το νέο καθεστώς αμέσως περιόρισε τα δημοκρατικά δικαιώματα και ελευθερίες, ενώ απαγορεύτηκε η πολιτική δραστηριότητα των κομμάτων. Λίγες μέρες αργότερα διενεργήθηκε δημοψήφισμα και υιοθετήθηκε ένα νέο σύνταγμα, καθιστώντας το Βασιλιά απόλυτο ρυθμιστή της πολιτικής ζωής αφήνοντας στο Κοινοβούλιο τυπικό ρόλο.

Στις 24 Φεβρουαρίου η ρουμάνικη πρεσβεία στο Βερολίνο αποστέλλει λεπτομερή έκθεση σχετικά με τις αναφορές του γερμανικού τύπου πάνω στις πολιτικές εξελίξεις στο Βουκουρέστι. Κατά βάση κατηγορούνται τόσο η Γαλλία, όσο και η Σοβιετική Ένωση πως με αήθη τρόπο επιχειρούν να εμπλακούν στις εσωτερικές υποθέσεις μιας τρίτης χώρας. Ειδικά για τη Γαλλία γίνεται λόγος για το τρόπο συμπεριφοράς της απέναντι στους φίλους της, ενώ για την ΕΣΣΔ υποστηρίζεται πως το καθεστώς τρόμου που έχει εγκατασταθεί στο εσωτερικό από την GPU τώρα έχει δράση και έξω από τα σύνορα της. Ταυτόχρονα υπάρχουν πολλές αναφορές στην υπόθεση Budenko¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Ο.π

¹⁵⁷ A.N.R, fond Ministerul Propagrandei Nationale - Informatii, dosar 642
Theodor Budenko, σοβιετικός διπλωμάτης που υπηρετούσε στο Βουκουρέστι. Αποστάτησε στη φασιστική Ιταλία το 1938. Η υπόθεση Budenko, δεδομένων των καταιγιστικών εξελίξεων εκείνη τη χρονιά, βάρυνε τις ρουμανοσοβιετικές σχέσεις. Για περισσότερα: Ragsdale, H. (2001). The Butenko Affair: Documents from Soviet-Romanian Relations in the Time of

Το ρουμάνικο πρακτορείο ειδήσεων, RADOR, ενημερώνει για την υποδοχή που είχε το δημοψήφισμα για το νέο σύνταγμα από τον αγγλικό, γαλλικό και γερμανικό τύπο. Οι βρετανικές εφημερίδες προβάλουν την είδηση. Παράλληλα επισημαίνουν πως η αυτοδιάλυση της Σιδηράς Φρουράς αποτελούν προσωπικό θρίαμβο του Καρόλου, γράφουν χαρακτηριστικά: «Η Σιδηρά Φρουρά έσβησε τόσο εύκολα όσο ένα κερί»¹⁵⁸.

Στη Γαλλία οι αντιδράσεις ήταν ανάμεικτες. Η *Echo de Paris* αναφέρει, πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, πως ο βασιλιάς υλοποιεί το παλιό του σχέδιο για βασιλικό φασισμό. Με βάση το νέο σύνταγμα αυτός θα ελέγχει τα υπουργεία στρατιωτικών και εξωτερικών και την Τράπεζα της Ρουμανίας, ενώ το εκλογικό δικαίωμα αφαιρείται από τους νέους, δηλαδή την εκλογική βάση της Σιδηράς Φρουράς. Σε λίγες ώρες ο βασιλιάς ίσως έρθει αντιμέτωπος με ολόκληρο τον λαό του, στις δεδομένες διεθνείς συνθήκες μια βαθιά πολιτική κρίση στη Ρουμανία θα μπορούσε να είναι οδυνηρή για τη χώρα. Η *Temps* αναφέρεται στις εξελίξεις και εμφανίζεται διακριτικά θετική απέναντι στη πολιτική του βασιλιά¹⁵⁹. Μετά το δημοψήφισμα, οι γαλλικές εφημερίδες μιλούν για θρίαμβο του βασιλιά. Επισημαίνουν πως σίγουρα πρόκειται για μια μορφή βασιλικής δικτατορίας, όμως οι εξουσίες του βασιλιά σύμφωνα με το νέο σύνταγμα, είναι περίπου οι ίδιες με τις εξουσίες του προέδρου των ΗΠΑ. Υπογραμμίζουν ότι: «Στις δύσκολες συνθήκες της εποχής τέθηκε ένα ξεκάθαρο ερώτημα στον ρουμάνικο λαό και αυτός απάντησε το ίδιο ξεκάθαρα»¹⁶⁰. Ειδικά η εθνικιστική και φιλομοναρχική *L' Action Francaise* δέχεται πολύ θετικά την εγκαθίδρυση της βασιλικής δικτατορίας εξηγώντας πως οι προκλήσεις για τη χώρα είναι τόσο μεγάλες που δεν της επιτρέπουν την πολυτέλεια του πολυκομματικού κοινοβουλευτικού συστήματος, αφού η ΕΣΣΔ δεν έχει αναγνωρίσει τα σύνορά της και η Γερμανία εποφθαλμιά τον φυσικό της πλούτο. Συνεπώς χρειάζεται ένας σταθερός και ικανός ηγέτης προκειμένου να κυβερνήσει το κράτος¹⁶¹. Οι αντιδράσεις του γαλλικού Τύπου σε ένα βαθμό μπορούμε να πούμε πως αντανakλούσαν τις προσδοκίες που πολιτικά είχε η Γαλλία από τη κατάσταση.

the Purges, Anschluss, and Munich. *The Slavonic and East European Review*, 79(4), 698–720.
<http://www.jstor.org/stable/4213322>

¹⁵⁸ A.N.R, fond Ministerul Propagrandei Nationale - Informatii, dosar 642

¹⁵⁹ Ο.π

¹⁶⁰ Ο.π

¹⁶¹ Ο.π

Στη Γερμανία οι εφημερίδες έγραψαν πως το δημοψήφισμα ήταν μια αυθόρμητη εκδήλωση συμπάθειας του λαού προς το βασιλιά του. Επεσήμαναν πως οι ειδικές πολιτικές συνθήκες απαιτούν και ειδικές πολιτικές λύσεις σαν αυτή, ενώ η ταχύτητα με την οποία κινήθηκαν οι εξελίξεις δείχνουν πολύ καλή προετοιμασία αφού για πολλά χρόνια το κοινοβουλευτικό σύστημα της χώρας προκάλεσε μεγαλύτερη ζημιά παρά όφελος για τον τόπο. Ανέφεραν επίσης πως κάθε χώρα έχει τις ιδιαιτερότητες της, το νέο πλαίσιο οργάνωσης του ρουμάνικου κράτους μπορεί να οδηγήσει σε μια μεγάλη εθνική αναζωογόνηση¹⁶².

Τον Οκτώβριο διαλύθηκαν τα εργατικά συνδικάτα και αντικαταστάθηκαν από επαγγελματικές ενώσεις υποταγμένες πλήρως στα σχέδια του Καρόλου. Τον Δεκέμβριο προκειμένου να δοθεί η εντύπωση πως η διακυβέρνηση γίνεται εν ονόματι του έθνους ιδρύθηκε το Μέτωπο Εθνικής Αναγέννησης καθοδηγούμενο από έμπιστους του Βασιλιά, το οποίο αργότερα μετασχηματίστηκε σε Εθνικό Κόμμα, σαν το μόνο νόμιμο κόμμα.

Παράλληλα, με το βασιλικό πραξικόπημα στην Ευρώπη οι εξελίξεις ήταν συγκλονιστικές. Το Μάρτιο η Γερμανία προσάρτησε χωρίς καμία ουσιαστική αντίδραση την Αυστρία ανοίγοντας έτσι την πόρτα της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ενδεικτικό της πολιτικής των δυτικών δυνάμεων είναι πως η Κοινωνία των Εθνών δεν πήρε κανένα μέτρο, ενώ η Βρετανική κυβέρνηση αρκέστηκε σε μια τυπική κι αργοπορημένη διαμαρτυρία η οποία ουσιαστικά ακυρώθηκε όταν τρεις μέρες μετά ο πρωθυπουργός δήλωνε στη Βουλή των Κοινοτήτων πως το Anschluss είναι πλέον ένα τετελεσμένο γεγονός¹⁶³. Για τη Ρουμανία αυτή η εξέλιξη ήταν ιδιαίτερα αρνητική αφού εμποδιζόταν πλέον η επικοινωνία με τη δυτική Ευρώπη.

Ο τύπος πλέον λειτουργούσε σε καθεστώς λογοκρισίας, ενώ οποιαδήποτε φωνή κινούνταν εκτός πλαισίων αντιμετώπιζε διώξεις, όπως ήδη είδαμε να συμβαίνει με την Adevarul. Όμως μπορούμε να διακρίνουμε τις επιλογές των κυρίαρχων τάξεων. Με αφορμή την ενσωμάτωση της Αυστρίας στο Ράιχ διαβάζουμε στη Universul ένα άρθρο που μπορεί να χαρακτηριστεί σαν κραυγή αγωνίας.

Η ενσωμάτωση της Αυστρίας στο Ράιχ, γράφει ο συντάκτης, είναι ένα γεγονός που εντυπωσίασε τον κόσμο, ειδικά στη Κεντρική Ευρώπη και στις παραδουνάβιες περιοχές. Προκάλεσε αναστάτωση καθώς σε μεγάλο βαθμό τα κράτη της περιοχής

¹⁶² Ο.π

¹⁶³ Zaharia, G., Botoran, C. *Politica de aparare nationala a Romaniei in contextul European interbelic 1919-1939*, σελ. 167, Editura Militara, Bucuresti, 1981

στηρίζουν την υπόστασή τους στις συμφωνίες του Παρισιού. Αυτό που προκαλεί όμως μεγαλύτερη αναστάτωση και ανησυχία είναι η παθητικότητα των μεγάλων δυτικών δυνάμεων (Αγγλία και Γαλλία) οι οποίες τα προηγούμενα χρόνια είχαν αναλάβει συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Το μεγάλο ερώτημα της ρουμάνικης κοινής γνώμης είναι μέχρι πού θα φτάσει αυτή η παθητικότητα.

Αναφερόμενος ειδικά στη Γαλλία σημειώνει πως, είναι εκείνη η δύναμη που υπερασπίζεται το διεθνές δίκαιο, όμως από τα γεγονότα φαίνεται πως γίνεται όλο και πιο παθητική. Η Γραμμή Μαζινό δεν είναι μόνο μια κολοσσιαία αμυντική κατασκευή αλλά δείχνει και τη στροφή προς μια παθητική εξωτερική πολιτική. Παράλληλα κυκλοφορεί η ιδέα πως μια γερμανική επέκταση προς την Ανατολή θα εξασφάλιζε τα σύνορά της. Το άρθρο κλείνει με τα εξής: «Για μας η Γαλλία ήταν ο πνευματικός φάρος, το σημείο αναφοράς σε ό,τι αφορά την ηθική, τα γεγονότα όμως ρίχνουν βαριά σκιά σε αυτή τη λαμπερή εικόνα. Κανένας δε ζήτησε να αλλάξει η γαλλική πολιτική και να γίνει φιλοπόλεμη, όμως η υπεράσπιση της ειρήνης προϋποθέτει και δράση»¹⁶⁴.

Ο τρόπος με τον οποίο καλύπτονται τα γεγονότα μας δείχνει πως σε πολύ μεγάλο βαθμό ο βασιλιάς και το πολιτικό του προσωπικό είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους για περιορισμό της γερμανικής επέκτασης σε Γαλλία και Αγγλία.

Αμέσως μετά την προσάρτηση της Αυστρίας, την άνοιξη του 1938, το ναζιστικό καθεστώς στρέφει την προσοχή του προς την Τσεχοσλοβακία με πρόσχημα την προστασία των Γερμανών (Σουδητών) που ζούσαν σε αυτή τη χώρα. Οι Τσέχοι αντιδρούν και ξεσπά μια πανευρωπαϊκή κρίση που κράτησε μέχρι τον Σεπτέμβριο.

Εκείνη την περίοδο η στάση που επρόκειτο να κρατήσει η Ρουμανία απέκτησε εξαιρετική σημασία. Το ζήτημα ήταν αν θα επιτρέψει τη διέλευση του κόκκινου στρατού από το έδαφός της στην περίπτωση που τίθονταν σε ισχύ οι αμυντικές συμφωνίες της Τσεχοσλοβακίας με τη Γαλλία και τη Σοβιετική Ένωση. Ήδη από το προηγούμενο διάστημα το Παρίσι διακριτικά έθετε το θέμα, οι Ρουμάνοι απαντούσαν πως αν η σύρραξη είναι γερμανοτσεχοσλοβάκινη θα μείνουν ουδέτεροι. Αν όμως η Γαλλία επενέβαινε θα επανεξετάζαν τη στάση τους. Σε ότι αφορά τη διέλευση του Κόκκινου Στρατού ήταν αρνητικοί αλλά όχι κατηγορηματικά αντίθετοι. Ουσιαστικά, τηρούσαν στάση αναμονής. Την ίδια περίοδο οι σχέσεις της χώρας με τη Σοβιετική Ένωση δοκιμάζονταν λόγω της μυθιστορηματικής αποστασίας του σοβιετικού

¹⁶⁴ *Universul*, 1/4/1938

διπλωμάτη, που υπηρετούσε στο Βουκουρέστι, Θεοντόρ Μπουντένκο στη φασιστική Ιταλία.

Η βασιλική κυβέρνηση που σχηματίστηκε στις 30 Μαρτίου υιοθέτησε την πολιτική που είχε μέχρι τότε η χώρα παίρνοντας υπόψη τη στάση της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Πολωνίας· τις Σοβιετικές προθέσεις· τις υποδείξεις του Γενικού Επιτελείου· τις κοινωνικές αντιδράσεις στη θέα του σοβιετικού στρατού και τις αντιδράσεις Γερμανών και Ούγγρων.

Τον Απρίλιο το στέλεχος του Υπουργείου Εξωτερικών N. Timișas συντάσσει μελέτη με τίτλο «Στρατιωτικές υποχρεώσεις μεταξύ των κρατών της Μικρής Συνεννόησης». Βασικά το κείμενο επιχειρεί να απαντήσει στο αν υπάρχει η δυνατότητα να επιτραπεί η διέλευση των Ρώσων. Ο συντάκτης αναφέρει «σε περίπτωση κατά την οποία η Τσεχοσλοβακία εμπλακεί σε πόλεμο με τη Γερμανία και η Ρουμανία παραμένει ουδέτερη, υποχρεούμαστε να εξασφαλίσουμε τη μεταφορά οποιουδήποτε πολεμικού μέσου προερχόμενο από τη Σοβιετική Ένωση προς την Τσεχοσλοβακία» και συνέχιζε πως η ουσία βρίσκεται στον ορισμό της έννοιας «πολεμικά μέσα» αναφέροντας πως οι Τσέχοι μπορεί να συμπεριλάβουν και το έμψυχο δυναμικό σε αυτή την έννοια. Επί του παρόντος γράφει ο Timișas δεν υπάρχει καμία συμφωνία που να ορίζει με ακρίβεια τι σημαίνει πολεμικά μέσα. Καταλήγει όμως στο συμπέρασμα πως «με αυτόν τον όρο εννοείται μόνο η μεταφορά όπλων, πυρομαχικών και πρώτων υλών»¹⁶⁵.

Το μήνα Μάιο το θερμόμετρο στις σχέσεις Γερμανίας – Τσεχοσλοβακίας συνεχώς ανεβαίνει συνεπώς και το ζήτημα της διέλευσης ή όχι των σοβιετικών μέσω Ρουμανίας τίθεται επιτακτικά. Ο Βασιλιάς Κάρολος περιέγραφε το αδιέξοδο με τα παρακάτω λόγια:

«[...] εάν η Ουγγαρία δεν μπει στο χορό εμείς σύμφωνα με την πολιτική μας δεν μπαίνουμε αυτόματα ενάντια στη Γερμανία κι έτσι παραμένουμε ουδέτεροι· αλλά; Αυτό το αλλά είναι η Ρωσία η οποία για να βοηθήσει τη σύμμαχό της δεν έχει παρά δύο δρόμους, μέσω της Πολωνίας ή από εμάς από το βορρά της Μπουκοβίνα. Δεν πιστεύω ότι στην παρούσα κατάσταση η Ρωσία μπορεί να στείλει δυνάμεις, αλλά σίγουρα μπορεί να κινηθεί με την αεροπορία. Εμείς τι μπορούμε να κάνουμε; Ή τους αφήνουμε να περάσουν και αυτό σημαίνει πως αμέσως τασσόμαστε ενάντια στη Γερμανία, η οποία ποτέ δε θα δεχθεί από εμάς να κάνουμε συμφωνίες με την Ε.Σ.Σ.Δ.

¹⁶⁵ Vitalaru, A., *Romania, Marile Puteri si criza cehoslovaca din 1938*. Στο V. Naumescu (επιμ.) *Romania Marile Puteri si Ordinea Europeana*, (σ. 91-107), Ed. Polirom, Bucuresti, 2018

και έμμεσα να βοηθάμε τους εχθρούς της. Εάν αντιδράσουμε δηλαδή αν χρησιμοποιήσουμε τα αντιαεροπορικά μας όπλα γινόμαστε εχθροί των Ρώσων και των Τσέχων και παίρνουμε χωρίς τη θέλησή μας το μέρος της Γερμανίας. Αν τα ρώσικα αεροπλάνα επιχειρήσουν να περάσουν μέσω της Πολωνίας τότε σίγουρα αυτοί θα αντιδράσουν και θα ξεκινήσουν εχθροπραξίες με τη Σοβιετική Ένωση. Σύμφωνα με τη συμμαχία μας αυτόματα εμπλεκόμαστε και εμείς. Ορίστε το μεγάλο μας μπέρδεμα». Από τα παραπάνω προκύπτει πως το πολιτικό προσωπικό της χώρας προτιμούσε την αποφυγή του πολέμου γι' αυτό πρότειναν στους Τσέχους να είναι μετριοπαθείς¹⁶⁶.

Τον Αύγουστο και ενώ η κρίση σοβεί στη σύνοδο της Μικρής Συνεννόησης ο Υπουργός Εξωτερικών Nicolae Petrescu Comnen δήλωσε πως ενώ η χειραία διέλευση είναι αδύνατη, η χώρα θα μπορούσε σιωπηλά να συναινέσει στην από αέρα μεταφορά στρατού. Γενικά όλο αυτό το διάστημα η Ρουμανία δεν έπαιρνε σαφή θέση εξαιτίας της πολιτικής που ακολουθούσαν Γαλλία και Μεγάλη Βρετανία, ενώ από την άλλη μεριά αν γινόταν επίσημα ξεκάθαρο πως δε θα επιτραπεί η διέλευση των σοβιετικών θα αδυνάτιζε η θέση της Τσεχοσλοβακίας έναντι της Γερμανίας. Η πολιτική αυτή δεν άλλαξε ούτε όταν η κρίση έφτασε στο απόγειό της το Σεπτέμβριο.

Χαρακτηριστικό του κλίματος που είχε διαμορφωθεί είναι πως στη Σύνοδο της Μικρής Συνεννόησης στο Bled της Γιουγκοσλαβίας οι τρεις υπουργοί εξωτερικών της συμμαχίας έκαναν δηλώσεις σχετικά με τα τεκταινόμενα, οι οποίες αποφασίστηκε να μη δοθούν στη δημοσιότητα. Εκεί είναι κάτι παραπάνω από εμφανείς οι αποστάσεις που παίρνουν οι δύο σύμμαχοι της Τσεχοσλοβακίας και ενώ η γερμανική επιθετικότητα είναι σε πλήρη εξέλιξη. Η δήλωση του Comnen αναφέρει πως η κοινή γνώμη και η ηγεσία της χώρας με ανησυχία παρακολουθούν τις εξελίξεις και επιθυμούν οι δύο χώρες να έρθουν σε συνεννόηση. Επίσης αναπαράγει το περιεχόμενο της συνάντησής του με τον Γερμανό πρέσβη ο οποίος ανέφερε πως ο Φύρερ αν και ειρηνιστής έχει φτάσει στα όρια της ανοχής του, ενώ η Γαλλία δε φαίνεται διατεθειμένη να εμπλακεί. Ακόμα και στο ενδεχόμενο η Τσεχοσλοβακία να δεχθεί επίθεση και από το έδαφος της Ουγγαρίας, σε αντίθεση με τον Γιουγκοσλάβο υπουργό Στογιαντίνοβιτς, επιφυλάχθηκε να πάρει θέση.

Προφανώς η δήλωση του Κρόφτα έχει πολύ διαφορετικό χρώμα. Δήλωσε να στη συνεννόηση και στην ειρήνη αλλά όχι με τους όρους της Γερμανίας, ξεκαθάρισε

¹⁶⁶ Ο.π

πως δε μπορεί να γίνει καμία σκέψη για ομοσπονδοποίηση της Τσεχοσλοβακίας και πως η συζήτηση για ουδέτερη Τσεχοσλοβακία μπορεί να γίνει με την εγγύηση των μεγάλων δυνάμεων αλλά μετά από τόσες προκλήσεις τι αξία έχει η υπογραφή της χιτλερικής κυβέρνησης; Καταλήγοντας είπε πως ο λαός της χώρας είναι έτοιμος υλικά και ψυχικά να πολεμήσει για την ακεραιότητα και την ελευθερία της πατρίδας του¹⁶⁷.

Το γεγονός πως όλους αυτούς τους μήνες ο εναέριος χώρος της Ρουμανίας ήταν ανοιχτός για τα σοβιετικά αεροσκάφη με προορισμό την Τσεχοσλοβακία κάποια από τα οποία στάθμευσαν σε ρουμάνικα αεροδρόμια δημιούργησε την αίσθηση πως τελικά θα άνοιγε τη δίοδο για το σοβιετικό στρατό. Εάν η αντίδραση της δύσης ήταν αποφασιστική σίγουρα και η στάση του Βουκουρεστίου θα ήταν άλλη. Τελικά η κρίση έληξε με τη Συμφωνία του Μονάχου στις 30 Σεπτεμβρίου με τραγικό για την Τσεχοσλοβακία και την Ευρωπαϊκή ειρήνη αποτέλεσμα.

Η *Universul* καλύπτει ειδησεογραφικά απ' το ξεκίνημά της την αυξανόμενη ένταση μεταξύ Γερμανίας και Τσεχοσλοβακίας παίρνοντας θέση υπέρ της δεύτερης. Το μήνα Μάιο δημοσιεύει άρθρα ενός Γάλλου και ενός Άγγλου δημοσιογράφου στα οποία γίνονται εκτιμήσεις για τη στάση των δυτικών δυνάμεων. Ο πρώτος αναφέρει πως η μέχρι τώρα πολιτική της χώρας του ήταν παθητική αλλά εκτιμά πως αν παραστεί ανάγκη η συμφωνία με τους Τσεχοσλοβάκους θα τιμηθεί. Ενώ οι φωνές στο εσωτερικό της Γαλλίας που ζητάνε τη μη ανάμειξη και προέρχονται από την άκρα δεξιά δεν έχουν απήχηση στη κοινή γνώμη¹⁶⁸. Ο δεύτερος ασκεί σκληρή κριτική στην αγγλική πολιτική αφού όπως τονίζει στη πολιτική της δύναμης και της επιθετικότητας δεν απαντάς με πολιτικές διαπραγματεύσεις με σκοπό τη συνεννόηση αλλά με ανάλογη δυναμική πολιτική¹⁶⁹.

Η γραμμή που χαράσσεται φαίνεται στα άρθρα των 17 και 19 Μάιου. Έτσι επ' ευκαιρίας της επίσκεψης στο Λονδίνο του αρχηγού των Σουδητών η εφημερίδα επισημαίνει πως με αφορμή το ζήτημα των μειονοτήτων στη Τσεχοσλοβακία υπάρχει κίνδυνος να ξεσπάσει πόλεμος που θα πάρει μεγάλες διαστάσεις. Επίσης ο συντάκτης τονίζει πως η Τσεχοσλοβακία από συστάσεως έχει επιδείξει υποδειγματική

¹⁶⁷ A.N.R, fond Casa Regala – Oficiale vol. III, dosar 153, 1938

¹⁶⁸ *Universul*, 3/5/1938

¹⁶⁹ *Universul*, 14/5/1938

συμπεριφορά στις μειονότητες που ζουν στο έδαφός της και πως το θέμα είναι καθαρά εσωτερικό και ουδείς έχει το δικαίωμα να επεμβαίνει¹⁷⁰.

Δύο ημέρες αργότερα και ενώ φαίνεται πως η κρίση φουντώνει, το κύριο άρθρο σημειώνει πως η Τσεχοσλοβακία έχει στρατιωτική συμφωνία όχι μόνο με τη Γαλλία, αλλά και με την ΕΣΣΔ. Η Αγγλία δεν έχει αναλάβει υποχρέωση νομική ή στρατιωτική απέναντι σε κάποια επιθετική ενέργεια της Γερμανίας, όμως το τελευταίο διάστημα ενδιαφέρεται ζωηρά για την Κεντρική Ευρώπη. Τέλος υπογραμμίζει πως το ζήτημα είναι ένα αυστηρά εσωτερικό θέμα της Τσεχοσλοβακίας, θα λυνόταν με τον πλέον κατάλληλο τρόπο αφού η χώρα αυτή είναι η πιο δημοκρατική της περιοχής, αλλά οι εξωφρενικές γερμανικές διεκδικήσεις και η ανάμειξη του Ράιχ περιπλέκουν και διεθνοποιούν το θέμα¹⁷¹.

Με βάση αυτά κινήθηκε και το επόμενο διάστημα η εφημερίδα, δηλαδή πως αποτελεί εσωτερική υπόθεση της Τσεχοσλοβακίας το ζήτημα των Σουδητών και το τι πολιτική ακολουθούν οι δυτικές δυνάμεις.

Η Συμφωνία του Μονάχου έγινε δεκτή με ένα φαινομενικά πανηγυρικό τρόπο. Η πρώτη αντίδραση της *Universul* στις 2 Οκτωβρίου κάνει λόγο για την απομάκρυνση του κινδύνου μιας πολεμικής σύρραξης που κανείς δεν ήθελε, ενώ πλέκεται το εγκώμιο της Τσεχοσλοβακίας η οποία θυσιάστηκε για να σωθεί η παγκόσμια ειρήνη¹⁷².

Τις επόμενες μέρες όμως ο τόνος αλλάζει, το Μόναχο έσωσε την ειρήνη, αλλά ανέτρεψε όλο το σύστημα ασφάλειας των τελευταίων 20 ετών και κυρίως οι επιλογές των δυτικών βάζουν τη περιοχή σε επικίνδυνες περιπέτειες¹⁷³. Η βρετανική πολιτική γίνεται αντικείμενο ειρωνικών σχολίων μετά τις εγγυήσεις που δόθηκαν για τα νέα σύνορα της Τσεχοσλοβακίας. Αυτό με αφορμή τη κινητικότητα της Ουγγαρίας σχετικά με τη μειονότητα Ούγγρων που ζουν στη Σλοβακία. Ο συντάκτης της εφημερίδας διερωτάται, αν έχουν καμιά αξία αυτές οι εγγυήσεις μετά το Μόναχο είτε για τους Τσεχοσλοβάκους, είτε για την Ουγγαρία. Υποστηρίζει - ή καλύτερα εύχεται - πως στο τέλος η ηθική και το διεθνές δίκαιο θα νικήσουν¹⁷⁴.

Το αποτέλεσμα της διάσκεψης του Μονάχου έπεισε μεγάλο κομμάτι του πολιτικού κόσμου, πως η χώρα έπρεπε να συσφίξει τις σχέσεις της με τη Γερμανία,

¹⁷⁰ *Universul*, 17/5/1938

¹⁷¹ *Universul*, 19/5/1938

¹⁷² *Universul*, 2/10/1938

¹⁷³ *Universul*, 3/10/1938

¹⁷⁴ *Universul*, 9/10/1938

ώστε σε ένα βαθμό να εξασφαλιστούν τα σύνορά της έναντι Ούγγρων και Σοβιετικών. Παρόλα αυτά, πολλοί ήλπιζαν στις παραδοσιακές συμμάχους, Γαλλία και Βρετανία. Μέσα Νοεμβρίου 1938 ο Κάρολος ταξιδεύει σε Παρίσι και Λονδίνο επιδιώκοντας να πάρει εγγυήσεις σχετικά με την ακεραιότητα της χώρας, με φτωχά όμως αποτελέσματα. Η αποτυχία του να λάβει οποιαδήποτε σαφή δέσμευση των δυτικών τον οδήγησε να συναντηθεί με τον Χίτλερ στις 24 Νοεμβρίου, προσπαθώντας να πετύχει τη δέσμευσή του σε ότι αφορά τις βλέψεις της Ουγγαρίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Ούτε εκείνος όμως δέχτηκε να δεσμευτεί.

Μετά το ταξίδι του, ο Βασιλιάς χάραξε την εξωτερική πολιτική της χώρας σε γραμμή μη πρόσδεσης σε κανένα από τα δύο μπλοκ που διαμορφώνονταν. Διόρισε υπουργό τον Grigore Gafencu που προερχόταν από το Εθνικοαγροτικό κόμμα, ο οποίος ήταν δυτικόφιλος και φανατικά αντισοβιετικός.

Ενδεικτικό της διαμορφούμενης κατάστασης είναι το υπόμνημα που απέστειλε στον Κάρολο ο πρώην πρωθυπουργός Alexandru Vaida Voevod στις 21 Δεκεμβρίου 1938. Εκεί ο έμπειρος πολιτικός κάνει γενική ανάλυση της κατάστασης στην Ευρώπη. Αναφέρει πως η Τσεχοσλοβακία κατάντησε μια αξιοθρήνητη επαρχία της Γερμανίας, ενώ η Ουγγαρία είναι ο πιο πιστός της σύμμαχος και η εμπροσθοφυλακή της, εξοπλισμένη με τα υλικά του πρώην αυστριακού στρατού, χάρη στη γενναιοδωρία της Αγγλίας και της Γαλλίας που είχαν επιτρέψει τις πολεμικές προμήθειες στην Αυστρία. Εκτιμά πως η ανεξαρτησία της (Ουγγαρίας) θα κρατήσει όσο διάστημα είναι υποταγμένη. Σε ό,τι αφορά τη Γερμανία επισημαίνει πως η γραμμή Σίγκφριντ ενισχύεται ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει σε μια επίθεση από τη Δύση. Ο αυτοκινητόδρομος δια μέσου της Τσεχοσλοβακίας μέχρι τα σύνορα της Ρουμανίας σε λίγο θα είναι έτοιμος, ενώ οι γερμανικές μειονότητες είναι προετοιμασμένες να προσφέρουν όχι μόνο πληροφόρηση στη Γερμανία αλλά και να περάσουν στη δράση. Το μίσος και η απαξίωση του Χίτλερ και του Μουσολίνι για τη χώρα δεν είναι μικρότερο απ' ό,τι ήταν για τους Τσέχους.

Είναι ιδιαίτερα δηκτικός προς τις δυτικές δυνάμεις, αφού η Αγγλία και η Γαλλία δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν την καταστροφή της Τσεχοσλοβακίας, ενώ οι δηλώσεις περί "σωτηρίας της ειρήνης" είναι για μικρά παιδιά και συζητήσεις στα καφενεία. Για τις σχέσεις της δύσης με τη Ρουμανία διερωτάται αν τη στιγμή που κινδυνεύουν τα αποικιακά τους συμφέροντα θα ασχοληθούν με τη Ρουμανία. Συνεχίζοντας ειδικά για την Αγγλία πιστεύει πως είναι προτιμότερο για την ίδια, η συμμαχία ή η ουδετερότητα της Γερμανίας στη μάχη για την ινδική και κινέζικη

αγορά, αφήνοντας τους Γερμανούς να διεισδύσουν και να ηγεμονεύσουν στη κοιλάδα του Δούναβη. Συμπερασματικά οι δυτικοί θα προτιμήσουν να αφήσουν ελευθερία κίνησης σε αυτή τη περιοχή απ' το να πολεμήσουν.

Φτάνοντας τη σκέψη του στο επίπεδο του άμεσου εθνικού ενδιαφέροντος εκτιμά πως η Ουγγαρία αν πάρει δώρο από τη Γερμανία τη Τρανσυλβανία θα είναι αρκετά καλά εξοπλισμένη ώστε ν' ανταπεξέλθει μιας ρουμάνικης αντεπίθεσης. Η Πολωνία θα προτιμήσει μια αντισοβιετική συμμαχία με τη Γερμανία, αντί για μια αντιγερμανική με τους Σοβιετικούς πράγμα που θα σημάνει τη μολοσεβικοποίηση της χώρας. Ενώ η Γιουγκοσλαβία ίσως θυσιαστεί ώστε να σωθούν τα συμφέροντα των Άγγλων στη Μεσόγειο.

Η Αγγλία έχει συγκεκριμένες παραγωγικές δυνατότητες στον τομέα των εξοπλισμών, σε περίπτωση πολέμου ο ανεφοδιασμός της Ρουμανίας μπορεί να γίνει μόνο από τα Στενά κι επίσης της λείπουν πρώτες ύλες, στη περίπτωση που η βιομηχανία δουλεύει στο μέγιστο των δυνατοτήτων της. Πιστεύει πως η Ουγγαρία θα ήταν ένας εύκολος αντίπαλος αν δεν είχε πρόσβαση στο γερμανικό οπλοστάσιο.

Αναλύοντας την εσωτερική κατάσταση αναφέρει πως το Μόναχο είχε ισχυρή επίδραση στο ηθικό του πληθυσμού. Τα άρθρα του N. Iorga ενοχλούν τη Γερμανία με τη πνευματική τους δεινότητα, όμως δημιουργούν σύγχυση στο κόσμο, πως είναι δυνατό να γράφει "εμείς πυροβολούμε" όταν η Skoda βρίσκεται υπό γερμανικό έλεγχο και τα εργοστάσια Malaxa¹⁷⁵ ακόμα πολύ νέα. Γενικά ένα μέρος της κοινής γνώμης ερεθίζει προβοκατόρικα τα γερμανικά αισθήματα, αυτοί κατά τη γνώμη του δεν εξυπηρετούν τα εθνικά συμφέροντα.

Ενδιαφέρον έχει και το τελευταίο μέρος του υπομνήματος. Η Ρουμανία, αναφέρει, δίνει στους Εβραίους όλες τις δυνατότητες να συνεχίζουν τη κακοποίηση της ρουμανοσύνης. Γι' αυτό οι συμπάθειες για τον Χίτλερ μεταξύ της αγροτιάς είναι πολλές. Οι Εβραίοι είναι απειλή για τη κοινωνία και δε γίνεται τίποτα, ενώ στα παιδιά των Ρουμάνων, στη Σιδηρά Φρουρά, το κράτος έδειξε όλη του την αυστηρότητα.

Το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας δεν έφερε κάτι νέο επειδή αποτελείται από ανθρώπους του παλιού κομματικού συστήματος. Ενώ χιλιάδες άλλοι διώχθηκαν επειδή ήταν στη Φρουρά. Βαριά ατμόσφαιρα δυσαρέσκειας κι εξέγερσης πλανάται πάνω από τη χώρα.

¹⁷⁵ Εγκαταστάσεις στο Βουκουρέστι που αποτελούσαν τη βάση της ρουμάνικης βαριάς βιομηχανίας.

Στο τελικό ερώτημα τι πρέπει να γίνει, η απάντηση είναι ξεκάθαρη, να έρθει η χώρα σε συνεννόηση με τη Γερμανία όσο υπάρχει χρόνος ακόμα ώστε να γίνει με αξιοπρέπεια και να διασφαλίζονται τα σύνορα, η ανεξαρτησία και ο θρόνος¹⁷⁶.

Στις 29 Δεκεμβρίου επ' ευκαιρίας του νέου έτους ο υπουργός εξωτερικών Gafencu απευθύνεται στο έθνος μέσω του ραδιοφώνου. Τα βασικά σημεία της ομιλίας του δείχνουν και τους νέους προσανατολισμούς της ρουμάνικης εξωτερικής πολιτικής. Ξεκινά με τη θέση πως η δύναμη της εξωτερικής πολιτικής της χώρας πηγάζει από το εσωτερικό. Η ρουμάνικη συνείδηση, όταν φανεί ο κίνδυνος, θα μετατρέψει το έθνος σε μία γιγαντιαία γροθιά, ενώ ο στρατός πρέπει να είναι έτοιμος για κάθε θυσία.

Το εξαιρετικά ενδιαφέρον που φαίνεται η αλλαγή των ισορροπιών είναι πως πλέον μιλάει για καλές σχέσεις με όλα τα έθνη του κόσμου, κρατώντας ίσες αποστάσεις. Αναφέρει πως η κυβέρνηση χαιρετίζει τις προσπάθειες συνεννόησης των δυτικών δυνάμεων με εκείνες των κεντροευρωπαϊκών κρατών. Ταυτόχρονα επισημαίνει πως η θέληση για ειρήνη πρέπει να παίρνει υπόψη τις σημερινές συνθήκες που επιβάλλουν την εκ νέου οργάνωση της ειρήνης.

Παρακάτω βρίσκουμε στοιχεία της προσπάθειας που γινόταν για συνεννόηση με τα κράτη της περιοχής ώστε να μην εμπλακούν στον επερχόμενο πόλεμο. Αναφέρει τη συμμαχία με την Πολωνία αλλά για τη Γιουγκοσλαβία μιλάει περί παλιάς φιλίας, οι σχέσεις με την Ελλάδα και την Τουρκία είναι ξεχωριστές καθώς με αυτές υπάρχει σύμπτωση απόψεων πάνω στα ζητήματα που αφορούν τη ΝΑ Ευρώπη.

Αξίζει να αναφέρουμε και την αναφορά του υπουργού στην εβραϊκή μειονότητα, καθώς στην ομιλία του ο Gafencu ουσιαστικά θέτει σαν ζωτικής σημασίας για την ευημερία του ρουμάνικου λαού την έξωση των Εβραίων από τη χώρα. Φαίνεται μάλιστα πως υπήρχε και επεξεργασμένο σχέδιο που προϋπέθετε τη συνεργασία με τις αποικιακές δυνάμεις. Κλείνοντας την ομιλία του λέει: «Τα εδάφη της χώρας είναι η ιερή μας κληρονομιά και κανείς Ρουμάνος δε μπορεί να σκέφτεται κάτι διαφορετικό. Ιδεολογικά ρεύματα που διαιρούν και αιματοκυλούν την Ευρώπη στη δική μας χώρα θα διώκονται. Ανεξάρτητα από τις γνώμες καθενός το έθνος είναι συσπειρωμένο γύρω από το βασίλειό που αποτελεί το ζωντανό σύμβολο της ενότητας και της ανεξαρτησίας»¹⁷⁷.

¹⁷⁶ A.N.R, fond Vaida Voevod, dosar 261

¹⁷⁷ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale – Informatii, dosar 189

Η οριστική διάλυση της Τσεχοσλοβακίας το Μάρτιο του 1939 γέννησε την ελπίδα πως οι δυτικοί θα βγουν από την αδράνεια. Πραγματικά Γαλλία και Βρετανία δραστηριοποιούνται για να περιορίσουν τη γερμανική επέκταση. Αρχικά δίνουν εγγυήσεις στην Πολωνία, ενώ στις 13 Απριλίου δεσμεύονται να βοηθήσουν τη Ρουμανία να διατηρήσει την ανεξαρτησία της, χωρίς όμως να γίνεται λόγος για την εδαφική της ακεραιότητα. Το γεγονός χαιρετήθηκε από πολλούς ως απόδειξη της εγκατάλειψης της πολιτικής του κατευνασμού. Η κυβέρνηση μετά από αυτό εντείνει τις διπλωματικές της προσπάθειες προς την Ελλάδα και την Τουρκία, που φαίνονταν πιο διατεθειμένες να αντισταθούν στους ναζί¹⁷⁸.

Την ίδια στιγμή η επιρροή της Γερμανίας στην περιοχή αυξάνεται διαρκώς. Τα στατιστικά στοιχεία για τις οικονομικές συναλλαγές της χώρας για το τρίμηνο Αύγουστος – Οκτώβριος 1938 είναι αποκαλυπτικά. Η Γερμανία αποτελούσε τον κύριο οικονομικό εταίρο της Ρουμανίας με μεγάλη διαφορά από τις δυτικές δυνάμεις¹⁷⁹. Η συμφωνία οικονομικής συνεργασίας που υπέγραψαν οι δύο χώρες στις 23 Μαρτίου 1939. Είχε ισχύ 5 ετών και προέβλεπε στενή συνεργασία ανάμεσα στις οικονομίες των δύο κρατών. Η Γερμανία δεσμευόταν να προμηθεύει κεφάλαια και βιομηχανικά προϊόντα για την ενίσχυση της ρουμάνικης οικονομίας. Η βασική επιδίωξη ήταν η ανάπτυξη της εξορυκτικής δραστηριότητας και ειδικά της εξόρυξης του πετρελαίου. Είναι φανερό πως οι Γερμανοί είχαν σχεδιάσει τον πόλεμο και θέλησαν να εξασφαλίσουν τον ανεφοδιασμό τους με καύσιμα, πρώτες ύλες και αγροτικά προϊόντα. Αν και το σύμφωνο θεωρήθηκε αποικιακό, η υπογραφή του είχε πολιτικά χαρακτηριστικά, καθώς ο Κάρολος το θεώρησε ως έναν τρόπο αναβάθμισης των σχέσεων με το γερμανικό κράτος.

Η ανακοίνωση της Συμφωνίας Μολότοφ – Ρίμπεντροπ ουσιαστικά έθετε τέρμα στις διαπραγματεύσεις μεταξύ δύσης και Ε.Σ.Σ.Δ. προκειμένου να σχηματιστεί κοινό αντιγερμανικό μέτωπο. Το γεγονός προκάλεσε πανικό και απόγνωση στη Ρουμανία, αφού όλοι συνειδητοποίησαν αφενός το αναπόφευκτο του πολέμου, αφετέρου τη δεινή θέση στην οποία είχε περιέλθει διπλωματικά η χώρα. Οι αρχές στις οποίες για σχεδόν 20 χρόνια είχε βασιστεί η εξωτερική πολιτική της ήταν φανερό πως δεν μπορούσαν πλέον να εξασφαλίσουν την ακεραιότητά της. Έτσι, σε συνάντηση του με τον Γερμανό πρέσβη στις 27 Αυγούστου, ο Gafencu ανέφερε πως η καλλιέργεια στενών σχέσεων με τη Γερμανία είναι πλέον η προτεραιότητα της

¹⁷⁸ Deac A. *Romania Intre Cele Doua Razboaie Mondiale (1918-1939)*, σελ. 377

¹⁷⁹ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale – Propaganda, dosar 2133

εξωτερικής πολιτικής της χώρας και πως οι παραδόσεις πετρελαίου, δημητριακών και πρώτων υλών θα συνεχιστούν, ακόμα και αν ξεσπάσει πόλεμος¹⁸⁰.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1939 η Γερμανία εισβάλλει στη Πολωνία και ξεσπά ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Τρεις μέρες αργότερα η ρουμάνικη κυβέρνηση δηλώνει την ουδετερότητα της χώρας. Στη πραγματικότητα αυτή η ουδετερότητα ήταν αβέβαιη. Η επιρροή του Τρίτου Ράιχ ήταν τεράστια, γεγονός που βοηθούσε την άκρα δεξιά να κερδίζει συνεχώς έδαφος. Παράλληλα, εξακολουθούσε να υπάρχει ισχυρή μερίδα στους πολιτικούς και οικονομικούς κύκλους που αντιτίθεντο στην ολοκληρωτική παράδοση της χώρας στο ναζισμό. Αυτό εξηγεί και τη συμπεριφορά της χώρας απέναντι στη δοκιμαζόμενη Πολωνία: επιτράπηκε η μεταφορά πολεμικού υλικού προς τη Πολωνία, χιλιάδες άμαχοι βρήκαν καταφύγιο σε ρουμάνικο έδαφος, ο Πολωνός Πρόεδρος και μέλη της κυβέρνησης φιλοξενήθηκαν στη χώρα, ενώ οργανώθηκε η μεταφορά και αποστολή των αποθεμάτων χρυσού της Πολωνίας στη Δύση. Τα παραπάνω προκάλεσαν τη σφοδρή αντίδραση της Γερμανίας και της αποχαλινωμένης πλέον Σιδηράς Φρουράς, μέλη της οποίας δολοφόνησαν τον πρωθυπουργό Armand Calinescu, στις 21 Σεπτεμβρίου.

Εκείνη την εποχή η ουδετερότητα φάνταζε σωτήρια για τη Ρουμανία. Ο Grigore Gafencu κατάρτισε ένα σχέδιο για το σχηματισμό ενός μπλοκ ουδετέρων κρατών. Αυτό προέβλεπε τα εξής: 1. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνταν να διατηρήσουν απόλυτη ουδετερότητα, 2. Την υπογραφή συμφωνιών μη επίθεσης μεταξύ των συμμετεχόντων, 3. Σε περίπτωση που κάποιο από τα κράτη της ομάδας δεχόταν επίθεση, τα υπόλοιπα υποχρεούνταν τουλάχιστον σε ευμενή ουδετερότητα απέναντι του, 4. Άμεση συνεργασία κυβερνήσεων και υπουργείων των εξωτερικών, ώστε να αποφευχθούν χρονοβόρες διαδικασίες και αδιέξοδα, 5. Αποκλιμάκωση των στρατιωτικών μέτρων στα σύνορα μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών, 6. Οικονομικά μέτρα με βάση κοινά συμφέροντα. Το πλάνο προέβλεπε τη συμμετοχή των χωρών της Βαλκανικής Συνεννόησης, της Ουγγαρίας και της Βουλγαρίας και εφόσον αυτό συνέβαινε, το μπλοκ θα έμπαινε υπό την αιγίδα της Ιταλίας, επειδή αν αναλάμβαναν οι Σύμμαχοι θα χρωματιζόταν έντονα με αντιγερμανισμό¹⁸¹.

Οι αντιδράσεις πάνω σε αυτό το σχέδιο ήταν οι ακόλουθες. Ελλάδα και Τουρκία ήταν θετικές, ενώ η Γιουγκοσλαβία φοβούμενη ίσως την ηγετική θέση που

¹⁸⁰ Hitchins K., σελ.515

¹⁸¹ F. Sorescu, "Blocul Balcanic al Neutrilitor, un proiect de securitate realist sau utopic?" [Βαλκανικό Μπλοκ των Ουδετέρων, ένα ρεαλιστικό ή ουτοπικό σχέδιο ασφάλειας;], *Revista Istoria*, tom XXIV, nr. 1-2, 2013

επεφύλασσε στην Ιταλία φάνηκε διστακτική. Ουγγαρία και Βουλγαρία προφανώς ήταν αρνητικές, καθώς ένα τέτοιο πλάνο πήγαινε ενάντια στην πολιτική τους. Η Βρετανία ήθελε τα Βαλκάνια να μείνουν εκτός της σύγκρουσης και ενδεχομένως θεωρούσε πως ένα παρόμοιο σχέδιο θα ήταν τρόπος προσεταιρισμού της Ιταλίας, οπότε το αντιμετώπισε θετικά. Η Γερμανία ήθελε μεν τη μη ανάμειξη των κρατών της περιοχής στον πόλεμο, αλλά με διαφορετικούς όρους. Μια πολυμερής συμφωνία θα αναστάτωνε το σχεδιασμό της για την περιοχή. Η Ιταλία αρχικά φάνηκε διατεθειμένη να συζητήσει με βάση τη ρουμάνικη πρόταση, προέβαλε όμως έντονες ενστάσεις σχετικά με τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει η Τουρκία απέναντι στη Δύση. Εν τέλει τον Οκτώβριο του 1939 φάνηκε πως το εν λόγω σχέδιο ναυαγεί, καθώς η Ιταλία διημήνυσε πως μια χώρα του μεγέθους και της ισχύος της δε θα μείνει ουδέτερη στο διηνεκές¹⁸².

Το καλοκαίρι του 1940 η κατάσταση έγινε ακόμα χειρότερη. Η Γαλλία παραδόθηκε και η Βρετανία ηττήθηκε στη Δυτική Ευρώπη, καθιστώντας το Ράιχ απόλυτο κυρίαρχο. Ειδικά η ήττα της Γαλλίας μπορούμε να πούμε πως έσβησε και την τελευταία ελπίδα που είχε ο βασιλιάς και το καθεστώς, γιατί εκτός των άλλων το ανίκητο του γερμανικού στρατού αποτελούσε κάτι αναμφισβήτητο.

Ο Ν. Iorga έγραψε:

«Η περίπτωση μας υποχρέωσε να είμαστε ουδέτεροι. Όμως το να είσαι ουδέτερος δε σημαίνει πως ξεχνάς το παρελθόν και δε τιμάς τους δεσμούς σου με κάποιους από τους αντιμαχόμενους. Πριν απ' όλα οι ιδέες, με κάποιους μας φέρνουν κοντά, ενώ από κάποιους άλλους μας απομακρύνουν.

Οι φίλοι του ρουμάνικου λαού θα είναι για πάντα φίλοι του, ενώ η ψυχή αυτού του λαού δε μπορεί παρά να είναι με το μέρος εκείνων που υπερασπίζονται τη δικαιοσύνη και την ελευθερία των λαών»¹⁸³.

Η Ρουμανία, τον Ιούνιο, δέχθηκε από τη Σοβιετική Ένωση τελεσίγραφο με το οποίο υποχρεώθηκε να παραχωρήσει τη Βεσσαραβία και τη Βόρεια Μπουκοβίνα. Η Universul στο κύριο άρθρο της και ενώ ο ρουμάνικος στρατός και οι αρχές εκκενώνουν τις εν λόγω περιοχές αποδίδει την οδύνη για την απώλεια: «Επί 3 μέρες όλη η χώρα θρηνεί για τις δύο επαρχίες. Να αγκαλιάσουμε αυτούς που φτάνουν και να μη ξεχάσουμε. Γονατιστοί να ζητήσουμε συγγνώμη μπροστά στους τάφους των νεκρών στρατιωτών που δημιούργησαν τη Μεγάλη Ρουμανία. Οι αξιωματικοί και οι

¹⁸² Ο.π

¹⁸³ Περιοδικό Neamul Romanesc pentru Popor, αριθμός τεύχους 12, 15/6/1940

οπλίτες που βαδίζουν με το βλέμμα στο χόμα εγκαταλείποντας τη Βεσσαραβία χωρίς μάχη να σηκώσουν το κεφάλι γιατί η ευθύνη δεν είναι δική τους»¹⁸⁴.

Η κατάσταση ήταν τόσο έκρυθμη και δυσάρεστη που ακόμα και στις συνθήκες που δημιουργεί ένα δικτατορικό καθεστώς οι αντίθετες φωνές ακούστηκαν δυνατά. Στις 2 Ιουλίου συνεδρίασαν οι επιτροπές εξωτερικών υποθέσεων βουλής και γερουσίας ώστε να γίνει ενημέρωση από τον πρωθυπουργό Tatarescu και τον υπουργό εξωτερικών Argetoianu. Εκεί ανοιχτά εκφράστηκαν διαφωνίες για τον τρόπο που η κυβέρνηση χειρίστηκε τη κρίση.

N. Iorga

Ο N. Iorga αποτέλεσε τον άτυπο αρχηγό της «αντιπολίτευσης». Στο επιχείρημα πως σε περίπτωση απόρριψης του τελεσίγραφου η χώρα θα πολεμούσε εντελώς μόνη, εκείνος απάντησε πως η πλέον ενδεδειγμένη λύση θα ήταν να εκκενωθούν μεν οι δύο επαρχίες αλλά το τελεσίγραφο να μείνει αναπάντητο. Με αυτόν τον τρόπο δε θα υπήρχε η ρουμάνικη υπογραφή σε κανένα έγγραφο που να

μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον. Επίσης από τη στάση του και τα σχόλια του σε όλη τη διάρκεια της συνεδρίασης προκύπτει απαξίωση προς τη κυβέρνηση¹⁸⁵.

Λίγο καιρό αργότερα συγκεκριμένα πριν την κρίσιμη συνεδρίαση του Συμβουλίου του Στέμματος σχετικά με τη Διαιτησία της Βιέννης φάνηκε πάλι πως ο Iorga είχε αποστασιοποιηθεί από το καθεστώς του Καρόλου. Συγκεκριμένα σε πρόχειρο σημείωμα κάποιου γραμματέα των ανακτόρων που συνομίλησε τηλεφωνικά μαζί του, του ανέφερε πως σκοπεύει να παρευρεθεί στη προσεχή συνεδρίαση και να συμβάλλει με όλες του τις δυνάμεις. Θεωρούσε, όμως, άσκοπο να συμμετέχουν και μάλιστα με δικαίωμα ψήφου άνθρωποι χωρίς εμπειρία που έτυχε τη δεδομένη στιγμή

¹⁸⁴ *Universul*, 1/7/1940

¹⁸⁵ A.N.R, fond Ministerul Propagandei Nationale – Presa Interna, dosar 500

να είναι υπουργοί. Ενώ πρότεινε να συμμετάσχουν ο Maniu και μέλη της οικογένειας Bratianu, δηλαδή εκπρόσωποι του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος¹⁸⁶. Να αναφέρουμε εδώ πως ο Iorga και άλλοι 9 συμμετέχοντες στην εν λόγω συνεδρίαση ψήφισαν υπέρ της απόρριψης της Διαιτησίας.

Τον Αύγουστο, υπό την άμεση απειλή της γερμανικής εισβολής, η Ρουμανία δέχθηκε τις αποφάσεις της «Διαιτησίας» της Βιέννης και παραχώρησε στην Ουγγαρία μεγάλο μέρος της Τρανσυλβανίας. Η συζήτηση για τη Τρανσυλβανία είχε ξεκινήσει και η *Universul* συστηματικά δημοσιεύει άρθρα που επιχειρηματολογούν υπέρ των δικαιωμάτων της Ρουμανίας στην περιοχή. Όλα αυτά τα δημοσιεύματα θυμίζουν το τέλος του Α' Π.Π. καθώς έχουν ξαναβγεί από τα συρτάρια εθνογραφικοί χάρτες και εκθέσεις του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Στις 23 Αυγούστου είναι φανερό το διακύβευμα και η εφημερίδα αντιδρά αναφέροντας στη πρώτη σελίδα πως όλες οι πιθανές λύσεις μπορούν να γίνουν δεκτές ώστε να υπάρχουν σχέσεις καλής γειτονίας, αλλά υπάρχει το αξεπέραστο όριο της εθνικής αξιοπρέπειας¹⁸⁷.

Τη 1^η Σεπτεμβρίου δημοσιεύονται τα αποτελέσματα της Διαιτησίας και η ανακοίνωση της αποδοχής της από το Συμβούλιο του Στέμματος. Τα εκτεταμένα άρθρα της προηγούμενης περιόδου και οι χάρτες δίνουν τη θέση τους στην απόλυτη σιωπή, κανένα σχόλιο. Την επομένη όμως το σχετικό άρθρο αποδίδει όλο το κοινό συναίσθημα για αυτό που συμβαίνει, το κείμενο μιλάει για τραγωδία χωρίς προηγούμενο που δε μπορεί να χωρέσει ο ανθρώπινος νους. Η Τρανσυλβανία δεν είναι στατιστική, είναι η «ψυχή του έθνους»¹⁸⁸.

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο αξίζει να γίνει αναφορά σε υπόμνημα του Ioan Mîrea προς τον Κάρολο, το καλοκαίρι του 1940, σχετικά με την ανάγκη οργάνωσης της ρουμάνικης προπαγάνδας στην Ιταλία και στη Γερμανία. Ο συντάκτης προτείνει την αποστολή δύο ομάδων αποτελούμενων από 15 μέλη. Χαρακτηριστικά των μελών της κάθε αποστολής πρέπει να είναι το νεαρό της ηλικίας, η δυνατότητά τους να παρεμβαίνουν ή να έχουν πρόσβαση σε ντόπιους παράγοντες και προφανώς η γνώση ιταλικής και γερμανικής γλώσσας. Παράλληλα προτείνεται ο σχηματισμός αντίστοιχων ομάδων στο εσωτερικό ώστε να συλλέγεται το προς αποστολή υλικό και γενικά να δρουν υποστηρικτικά προς τις αποστολές. Οι άνθρωποι που θα σταλούν οφείλουν να οργανώσουν το μηχανισμό προπαγάνδας μέσω του τύπου, προσωπικών –

¹⁸⁶ A.N.R, fond Casa Regala – Oficiële vol. IV, dosar 29/1940

¹⁸⁷ *Universul*, 23/8/1940

¹⁸⁸ *Universul*, 2/9/1940

φιλικών επαφών τους, με την ανάπτυξη εκδοτικής δραστηριότητας, τη διοργάνωση καλλιτεχνικών εκθέσεων και την ανταλλαγή αποστολών¹⁸⁹.

Έχοντας υπόψη την περίοδο, στρατιωτική ήττα των δυτικών δυνάμεων στην Ευρώπη και την αποδοχή του σοβιετικού τελεσιγράφου για τη Βεσσαραβία από τη Ρουμανία, το εν λόγω υπόμνημα έχει μεγάλη αξία αφού μας δείχνει πόσο πολύ είχε γύρει η πλάστιγγα υπέρ του Άξονα στη χώρα. Επιπροσθέτως ο προσανατολισμός της μέχρι πρότινος ήταν ξεκάθαρα προς τη Δύση και αν με την Ιταλία υπήρχαν δεσμοί συναισθηματικής φύσης, με τη Γερμανία οι σχέσεις είχαν οικονομικό χαρακτήρα παρά πολιτικό ή φιλικό. Προέκυψε λοιπόν η ανάγκη να καλυφθεί το κενό.

Είναι προφανές πως μια τέτοια εθνική καταστροφή, με τον τριπλό διαμελισμό της χώρας¹⁹⁰, προκάλεσε σεισμό. Στις 4 Σεπτεμβρίου η κυβέρνηση του γερμανόφιλου Gîgurtu παραιτήθηκε και ο Βασιλιάς με διάταγμα ονομάτισε πρωθυπουργό τον Ion Antonescu. Αυτός με τη σειρά του δύο μέρες αργότερα έπαυσε τον Βασιλιά Κάρολο υπέρ του ανήλικου γιου του Mihai και ανακήρυξε τον εαυτό του «Αρχηγό του κράτους» με δικτατορικές εξουσίες. Στην κυβέρνηση που σχηματίστηκε συμμετείχαν στρατιωτικοί και στελέχη της Σιδηράς Φρουράς.

Μετά από αυτά τα γεγονότα η Ρουμανία ολοκληρωτικά ανήκε στον Άξονα.

¹⁸⁹ A.N.R, fond Casa Regala - Oficiale vol.IV, dosar 26/1940

¹⁹⁰ Στις 7 Σεπτεμβρίου με τη Συμφωνία της Κραϊόβα, η Ρουμανία υποχρεώθηκε να εκχωρήσει πίσω στη Βουλγαρία τη Νότια Δόβρουτσα, περιοχή που της είχε παραχωρηθεί με τη λήξη του Β' Βαλκ. Πολ. Η εν λόγω εξέλιξη ούτε τότε, ούτε αργότερα απασχόλησε ιδιαίτερα τους ερευνητές και τη κοινή γνώμη, αφενός επειδή οι διαπραγματεύσεις διεξάγονταν ταυτόχρονα με το μεγάλο ζήτημα της Τρανσυλβανίας, αφετέρου είναι διάχυτο το αίσθημα πως διορθώθηκε μια αδικία καθώς η συγκεκριμένη περιοχή εθνολογικά και ιστορικά συνδέεται με τη Βουλγαρία.

Επίλογος

Ο Μεσοπόλεμος αποτελεί μια ιδιαίτερη και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ιστορική περίοδο. Η φαινομενική σταθερότητα της δεκαετίας του 1920 δημιούργησε τη βάση των ανατροπών και ανακατατάξεων που ακολούθησαν, με την παγκόσμια οικονομική κρίση να επιταχύνει τις εξελίξεις. Τα χρόνια που προηγήθηκαν του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Ευρώπη είδε άλλοτε συγκεκαλυμμένα, άλλοτε με ηχηρό τρόπο, να καταρρέει το σύστημα που οικοδομήθηκε με το τέλος του προηγούμενου πολέμου στο Παρίσι.

Ως προς το αντικείμενο της παρούσας εργασίας που επιχειρήθηκε να διερευνηθεί και στα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν, δηλαδή πώς συσχετίζονται εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Ρουμανίας από το 1933, έτος κατά το οποίο οι ναζί αναρριχήθηκαν στην εξουσία στη Γερμανία, έως την αποπομπή του βασιλιά Κάρολου και την εγκαθίδρυση στρατιωτικής δικτατορίας, το Σεπτέμβριο του 1940, η οποία πρόσδεσε τη χώρα και επίσημα στον Άξονα, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα.

Οι πολιτικές των δυτικών δυνάμεων Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας, αν και δεν αποτέλεσαν το κύριο αντικείμενο της έρευνάς, αξίζει να σχολιαστούν. Στα πλαίσια της πολιτικής του κατευνασμού φαίνεται πως επέλεξαν να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους στη Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη αφήνοντας ελευθερία κίνησης στη Γερμανία και στην Ιταλία. Ειδικότερα οι Βρετανοί μάλλον δεν είχαν την περιοχή στο άμεσο ενδιαφέρον τους κι έδειξαν να κινητοποιούνται όταν πια ο πόλεμος φαινόταν αναπόφευκτος. Οι Γάλλοι, οι οποίοι επιπροσθέτως ήταν οι αρχιτέκτονες και σε μεγάλο βαθμό οι πολιτικοί και στρατιωτικοί «προστάτες» της περιοχής, επέλεξαν συντηρητική πολιτική και ανεκτικότητα στη δραστηριότητα των αναθεωρητικών κρατών. Οι αιτίες γι' αυτό πιθανά σχετίζονται με τον ανταγωνισμό με την Αγγλία, την αδυναμία τους στο οικονομικό πεδίο να ανταγωνιστούν τη Γερμανία και την - όπως αποδείχθηκε - εντελώς λανθασμένη πολιτική απέναντι στη ναζιστική Γερμανία ελπίζοντας πως ελευθερία κίνησης των Γερμανών στην Ανατολή θα εξασφάλιζε ηρεμία στη Δύση. Ειδικά η συμπεριφορά της Γαλλίας είχε τεράστιο αντίκτυπο στη Ρουμανία, ωθώντας μέρος των πολιτικών υπευθύνων να αναζητήσουν εναλλακτικές. Τα ζητήματα που σχετίζονται με τη Σοβιετική Ένωση και τη Βεσσαραβία αφορούν περισσότερο την άμεση εμπλοκή της χώρας στον πόλεμο. Αφενός το σοβιετικό τελεσίγραφο δόθηκε αφότου είχε ξεσπάσει ο πόλεμος και οι δυτικοί είχαν υποστεί

σοβαρές ήττες, ενώ και στο εσωτερικό της χώρας το πολιτικό βαρόμετρο είχε γύρει υπερβολικά υπέρ της Γερμανίας. Αφετέρου παρά τη μεγάλη αυτή εκκρεμότητα και το γεγονός πως η πολιτική επιρροή των Σοβιετικών στη χώρα ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, οι σχέσεις τους μέχρι το 1936 προόδευαν εξαιρετικά.

Στο εσωτερικό της χώρας που αποτέλεσε και το κύριο αντικείμενο της εργασίας, διακρίνονται τα παρακάτω.

Ο βασιλιάς Κάρολος αφήνει το αποτύπωμά του σε ολόκληρη τη περίοδο. Όλη του η δραστηριότητα αποσκοπούσε στην υπονόμευση των δημοκρατικών και κοινοβουλευτικών θεσμών, ώστε όταν του δοθεί η ευκαιρία να εγκαθιδρύσει το δικό του προσωπικό καθεστώς. Προφανώς το παραπάνω δεν μπορεί να είναι έργο ενός ανθρώπου. Το περιβάλλον του Καρόλου που αποτελείτο από μοναρχικούς πολιτικούς, επιχειρηματίες, ανώτερους κρατικούς λειτουργούς και διάφορους τυχοδιώκτες επί χρόνια προετοίμαζε το έδαφος για τη βασιλική δικτατορία. Όταν λοιπόν η χώρα έπρεπε να λάβει ζωτικής σημασίας αποφάσεις βρέθηκε απογυμνωμένη, καθοδηγούμενη από μέτριας εμβέλειας πολιτική ηγεσία και το λαϊκό παράγοντα στο περιθώριο, αφού είχε προηγηθεί μακρά περίοδος άγριας καταστολής οποιασδήποτε δύναμης που θα μπορούσε να κινητοποιήσει τις μάζες προς μια κατεύθυνση σύγκρουσης με τη ναζιστική διείσδυση.

Πάντως ο βασιλιάς και ο περίγυρός του είχαν στραμμένο το βλέμμα προς τη Δύση. Αυτό φαίνεται από τη στάση τους κατά τη διάρκεια της τσεχοσλοβάκικης κρίσης, αν και απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση. Όπως και από τη δραστηριότητα στο διπλωματικό επίπεδο μέχρι το καλοκαίρι του 1940, θυμίζουμε πως η περιοδεία του Καρόλου του φθινόπωρο του 1938 ξεκίνησε από Λονδίνο και Παρίσι, ενώ ένα χρόνο μετά το σχέδιο σχηματισμού ενός Μπλοκ Ουδετέρων αποσκοπούσε στην αποφυγή της πλήρους υποταγής στη Γερμανία.

Ένα στερεότυπο σχετικά με την περίοδο του Μεσοπολέμου για τη Ρουμανία αποτελεί η άποψη πως σε αυτή τη χώρα η ακροδεξιά είχε ευρύτατη απήχηση στη κοινωνία, άρα και οι επιλογές που έγιναν υπάκουαν σε αυτό. Αυτή η θέση φάνηκε πως δεν ισχύει απόλυτα. Είναι γεγονός πως υπήρχε ένα μαζικό ακροδεξιό κίνημα το οποίο είχε ιδιαίτερη απήχηση και γοήτευε μέρος της νεολαίας και της αγροτιάς. Αυτές οι δυνάμεις αποτέλεσαν τον Δούρειο Ίππο της φασιστικής διείσδυσης στη κοινωνία. Απροκάλυπτα από πολύ νωρίς καλούσαν τη χώρα να αλλάξει πορεία και να

στραφεί προς τη Γερμανία. Φαίνεται επίσης πως η δράση και οι πρακτικές τους σε μεγάλο βαθμό «δικαιολογούνταν» ή αντιμετωπίζονταν με επιείκεια από επίσημους και ανεπίσημους κύκλους. Παράλληλα ωστόσο προκύπτει πως η επιρροή της άκρας δεξιάς στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της χώρας ήταν μικρή.

Ταυτόχρονα δεν πρέπει να διαφεύγει από τη προσοχή πως στις αρχές της δεκαετίας που εξετάστηκε αναπτύχθηκε ραγδαία το εργατικό λαϊκό κίνημα με τις μεγάλες απεργίες, ενώ όχι τυχαία την ίδια περίοδο το κομμουνιστικό κόμμα κατάφερε να πετύχει την εκλογή κάποιων βουλευτών του. Σε αντίθεση με ό,τι προβάλλεται τα χρόνια μετά το 1989 και αποτελεί αντικείμενο άλλης έρευνας, το Κ.Κ, παρά τη μικρή του δύναμη, είχε σοβαρές και μαχητικές δυνάμεις στους βιομηχανικούς χώρους, ενώ ασκούσε επιρροή και στις μειονότητες. Η αντίδραση κρατικών και παρακρατικών μηχανισμών ήταν η βίαιη καταστολή αυτών των λαϊκών δυνάμεων που θα μπορούσαν να βάλουν φραγμό στην ενδυνάμωση της ακροδεξιάς.

Επίσης υπήρχε μια μεγάλη μάζα ανθρώπων που υποστήριζε το αστικό δημοκρατικό κοινοβουλευτικό σύστημα. Αυτοί οι πολίτες εκφράζονταν πολιτικά μέσω του Εθνικοαγροτικού Κόμματος. Μέσα από την παρούσα έρευνα φάνηκε η διαπάλη που αναπτύχθηκε στη χώρα ανάμεσα στους οπαδούς του κοινοβουλευτισμού και της δικτατορίας, όποια μορφή κι αν είχε αυτή. Η ηγεσία τους όμως στις κρίσιμες στιγμές φάνηκε κατώτερη των περιστάσεων. Τη στιγμή που διεξαγόταν η αποφασιστική μάχη με τις δυνάμεις της εκτροπής, το Εθνικοαγροτικό κόμμα αντί να επιδιώξει μια ευρύτερη συσπείρωση προκειμένου να ανακοπεί η πορεία προς τη δικτατορία, προτίμησε τη συνδιαλλαγή με τη Σιδηρά Φρουρά. Εν τέλει, στις εκλογές του 1937 παρά τη μεγάλη εκλογική επιτυχία που κατέγραψαν οι ακροδεξιοί σχηματισμοί, η μεγάλη μάζα των ψηφοφόρων επέλεξε τα κόμματα που τάσσονταν υπέρ του κοινοβουλευτικού συστήματος.

Η έρευνα στον Τύπο της εποχής μας φανερώνει το κυριότερο. Μελετήθηκαν οι δύο μεγαλύτερες σε κυκλοφορία εφημερίδες της χώρας εκείνα τα χρόνια. Η *Adevarul* είναι σε όλη τη διάρκεια αταλάντευτη, μάχεται την ακροδεξιά, υπερασπίζεται τους δημοκρατικούς θεσμούς και ελευθερίες, ενώ στα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής είναι απόλυτα ενάντια στις αναθεωρητικές πολιτικές. Η *Universul*, από την άλλη, παρότι ρέπει προς την ακροδεξιά σε ζητήματα που αφορούν την εσωτερική πολιτική κατάσταση, στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής και των

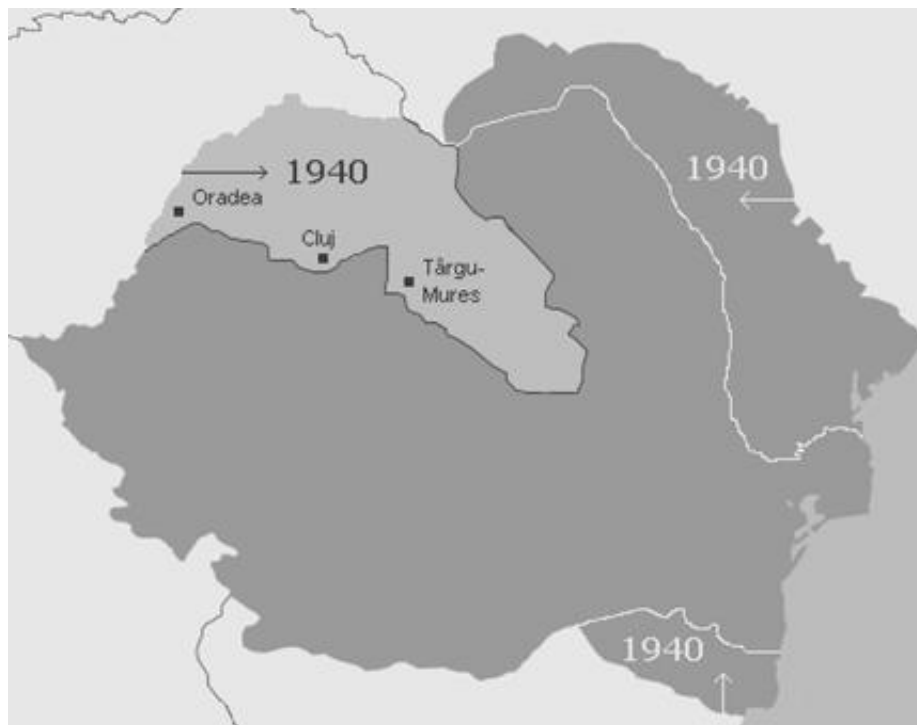
διεθνών σχέσεων είναι σταθερά προσανατολισμένη στην απόρριψη κάθε αναθεωρητικής ή ρεβανσιστικής ιδέας.

Προκύπτει λοιπόν το συμπέρασμα πως, ανεξάρτητα των επιλογών που υπήρχαν σχετικά με την εσωτερική πολιτική, η ρουμάνικη κοινή γνώμη, αλλά και το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής ελίτ, έβλεπε την υπεράσπιση των εθνικών συμφερόντων στη μη διατάραξη της κατάστασης που είχαν διαμορφώσει οι συνθήκες ειρήνης του Παρισιού. Αυτό τοποθετούσε τη χώρα αυτόματα απέναντι στις δυνάμεις της αναθεώρησης που είχαν κύριους εκφραστές τη Γερμανία και την Ιταλία. Η πλήρης μεταστροφή στην πολιτική της χώρας επιτεύχθηκε αφότου η Δύση άφησε πολιτικά και στρατιωτικά εκτεθειμένη τη περιοχή, η βασιλική δικτατορία παρέλυσε τις όποιες δυνάμεις θα μπορούσαν να προβάλουν αντίσταση, η χώρα υπέστη τη δραματική απόσπαση μεγάλου μέρους εδάφους το καλοκαίρι του 1940 και κατόπιν εγκαθιδρύθηκε στρατιωτική δικτατορία.

Χάρτες

Διοικητικός χάρτης της Μεγάλης Ρουμανίας

Οι εδαφικές παραχωρήσεις στις οποίες υποχρεώθηκε η Ρουμανία το 1940

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

Αρχεία

Αρχείο του Βασιλικού Οίκου στα Ρουμάνικα Εθνικά Αρχεία (Βουκουρέστι)

Αρχείο του Υπουργείου Εθνικής Προπαγάνδας στα Ρουμάνικα Εθνικά Αρχεία (Βουκουρέστι)

Αρχείο του Vaida Voevod στα Ρουμάνικα Εθνικά Αρχεία (Βουκουρέστι)

Εφημερίδες – περιοδικά

Adevarul, Neamul Romanesc pentru Popor, Revista Istorică, Studii/Revista de Istorie, Universul

Δευτερογενείς πηγές

Σβωλόπουλος Κ., «Η διεύρυνση της διαβαλκανικής συνεργασίας (1933-1935)» στο *Ιστορία του Ελληνικού έθνους ΙΕ'*, σελ. 356, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1977

Σβωλόπουλος, Κ. (1974) Το Ελληνορουμανικόν σύμφωνον της 21^{ης} Μαρτίου 1928, *Μακεδονικά – Σύγγραμμα περιοδικών της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών*, Επιμέλεια Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδόπουλου, Φ. Πέτσα, Τόμος 14^{ος}, Εν Θεσσαλονίκη, 1974

Σταυριανός, Λ.Σ. (2007) *Τα Βαλκάνια μετά το 1453*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1958)

Bakic, D. (2013) Must Will Peace: The British Brokering of “Central European” and “Balkan Locarno”, 1925-9, *Journal of Contemporary History*, 48(1), 24-56

Brown, V.F. (1979) The Movement for Reform in Rumania after World War I: The Parliamentary Bloc Government of 1919-1920, *Slavic Review*, Vol. 38, No. 3 (Sep 1979) pp 456-472

Campus, E. (1972) *Intelegerea Balcanica* [Η Βαλκανική Συνεννόηση], Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucuresti

Campus, E. (1980) *Din politica externa a Romaniei 1913-1947* [Από την εξωτερική πολιτική της Ρουμανίας τη περίοδο 1913-1947], Bucuresti: Editura Politica

Convention Defining Aggression (1933) *The American Journal of International Law*, 27(4), 192-195

Deac, A. (1970). *Romania Intre Cele Doua Razboaie Mondiale (1918-1939)* [Η Ρουμανία μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων]. Στο A. Otetea (επιμ.), *Istoria Poporului Roman* [Η ιστορία του ρουμάνικου λαού], (σ. 349-377). Bucuresti: Editura Stiintifica

Djuvara, N. (2002). *O scurta istorie a romanilor povestita celor tineri* [Μια σύντομη ιστορία του ρουμάνικου λαού για τους νέους], Bucuresti, Humanitas

Grecescu, I. (επιμ.) (1992) *Nicolae Titulescu Documente confidentiale* [Νικολάε Τιτουλέσκου εμπιστευτικά έγγραφα], Bucuresti, Editura Academiei Romane

Hangiu I. *Dictionar al presei literale romanesti (1790-1982)* [Λεξικό του ρουμάνικου τύπου], Editura Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1987

Hitchkins, K. (2017) *Romania 1866-1947* (επιμ. και Μτφρ G. Potra, D. Razdolescu), Bucuresti: Humanitas (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1994)

Iorga N. (2019), *Jurnalul ultimilor ani 1938-1940* [Το ημερολόγιο των τελευταίων χρόνων], Bucuresti, Ed. Humanitas

Josephson, H. (1979) *Outlawing War: Internationalism and the Pact of Paris. Diplomatic History*, 3(4), 377-390

Leustean, L. (2018) *Romania si Marile Puteri la Conferinta de Pace de la Paris (1919-1920)* [Η Ρουμανία και οι μεγάλες δυνάμεις στη Σύσκεψη Ειρήνης του Παρισιού]. Στο V. Naumescu (επιμ.) *Romania Marile Puteri si Ordinea Europeana* [Ρουμανία, Μεγάλες Δυνάμεις και η ευρωπαϊκή τάξη], (σ. 49-68). Bucuresti: Polirom

Leustean, L. (2014) *The Late State of the Little Entente. Regional Cooperation within East Central Europe in Times of Adversity (1920-1921), Disintegration and Integrarion in East Central Europe: 1919 – Post 1989*, edited by Wilfries

Loth and Nicolae Paun, 1st ed. , Nomos Verlagsgesellschaft MbH, Baden-Baden, 2014, pp 31-43

Maciu, V. (1970). Romania in primul Razboi Mondial [Η Ρουμανία στο πρώτο παγκόσμιο πόλεμο]. Στο A. Otetea (επιμ.), *Istoria Poporului Roman*, (σ. 308-325). Bucuresti: Editura Stiintifica

Palsky, G. (2002) Emmanuel de Martonne and the Ethnographical Cartography of Central Europe, *Imago Mundi*, Vol. 54, pp 111-119

Pop, I. A. (2019) *Istoria Romaniei Moderne* [Η ιστορία της σύγχρονης Ρουμανίας], Bucuresti: Idea Europeana

Ragsdale, H. (2001). The Butenko Affair: Documents from Soviet-Romanian Relations in the Time of the Purges, Anschluss, and Munich. *The Slavonic and East European Review*, 79(4), 698–720. <http://www.jstor.org/stable/4213322>

Sandu, T. (2018) Romania in cadrul Miciei Antante: alianta de rezerva a Frantei in Europa Centrala interbelica, 1919-1938 [Η Ρουμανία στα πλαίσια της Μικρής Συνεννόησης: Η εφεδρική συμμαχία της Γαλλίας στη μεσοπολεμική Κεντρική Ευρώπη, 1919-1938]. Στο V. Naumescu (επιμ.) *Romania Marile Puteri si Ordinea Europeana*, (σ. 69-90). Bucuresti: Polirom

Scurtu, I. (2010) *Istoria Partidului National-Taranesc* [Η ιστορία του Εθνικοαγροτικού Κόμματος], TipoMoldova

Suveica, S. (2017) Between science, politics and propaganda: Emmanuel de Martonne and the debates on the status of Bessarabia (1919-1920) *Cashiers du Monde russe*, Vol. 58, No. 4 (Octobre – December 2017) pp. 589-614

Ureche, N. (2015) *Propaganda Externa a Romaniei Mari 1918-1940* [Η διεθνής προπαγάνδα της Μεγάλης Ρουμανίας 1918-1940], Bucuresti, Editura Enciclopedica

Vitalaru, A. (2018) *Romania, Marile Puteri si criza cehoslovaca din 1938* [Η Ρουμανία, οι Μεγάλες Δυνάμεις και η τσεχοσλοβάκικη κρίση το 1938]. Στο V. Naumescu (επιμ.) *Romania Marile Puteri si Ordinea Europeana*, (σ. 91-107). Bucuresti: Polirom

Wandycz, P. (1981) The Little Entente: Sixty Years Later, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 59, no. 4, 1981, pp 548-564

Zaharia, G., Botoran, C. (1981) Politica de aparare nationala a Romaniei in contextul European interbelic 1919-1939 [Η αμυντική πολιτική της Ρουμανίας στο μεσοπολεμικό ευρωπαϊκό πλαίσιο], Editura Militara, Bucuresti, 1981

Φωτογραφίες και χάρτες

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3174957>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20828897>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3661441>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=83544332>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=12493907>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=111020147>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=75134413>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3324669>

